

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Michal Doležal

**Trestní odpovědnost právnických osob
a možnost jejich vyvinění prostřednictvím
compliance programů**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 22. 5. 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 361 362 znaků včetně mezer.

V Cardiffu dne 22. 5. 2018

.....
Michal Doležal

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu práce, prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc., za ochotu vést moji diplomovou práci, trpělivý přístup a za cenné rady, které mi při psaní práce poskytoval.

Obsah

Úvod.....	1
1. Trestní odpovědnost právnických osob v souvislostech	4
1.1. Historie a současnost trestní odpovědnosti právnických osob	4
1.1.1. Vývoj trestní odpovědnosti právnických osob v kontinentální Evropě	4
1.1.2. Vývoj trestní odpovědnosti právnických osob ve Velké Británii	6
1.1.3. Vývoj trestní odpovědnosti právnických osob v USA	9
1.2. Teoretické přístupy k odpovědnosti právnické osoby	12
1.3. Modely trestní odpovědnosti právnických osob.....	14
1.3.1. Pravá trestní odpovědnost právnických osob	14
1.3.2. Nepravá trestní odpovědnost právnických osob.....	15
1.3.3. Administrativněprávní odpovědnost	16
1.4. Mezinárodní závazky a doporučení.....	17
1.5. Okolnosti přijetí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob	19
1.5.1. Cesta k zavedení trestní odpovědnosti právnických osob v České republice	19
1.5.2. Argumenty pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob	24
1.5.3. Argumenty proti úpravě trestní odpovědnosti právnických osob	28
2. Právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob v České republice.....	30
2.1. Koncepce trestní odpovědnosti právnických osob v České republice	30
2.2. Právnická osoba.....	31
2.2.1. Pojetí právnické osoby	32
2.2.2. Právnické osoby v tuzemském právu	33
2.2.3. Okruh právnických osob, které nejsou trestně odpovědné.....	37
2.3. Rozsah trestní odpovědnosti právnických osob	39
2.4. Přičitatelnost trestného činu právnické osobě	43

2.4.1. Srovnání právní úpravy přičitatelnosti před a po novele ZTOPO	43
2.4.2. Obecně ke spáchání trestného činu právnickou osobou	44
2.4.3. Protiprávní čin	46
2.4.4. Čin spáchaný v zájmu právnické osoby nebo v rámci její činnosti.....	47
2.4.5. Okruh osob, jejichž jednání lze právnické osobě přičítat.....	51
2.4.6. Přičtení protiprávního činu právnické osobě	59
2.4.7. Vyvinění právnické osoby	61
2.4.8. Přičtení protiprávního činu neztotožněné fyzické osoby.....	64
2.4.9. Přičtení protiprávního činu při zvláštních případech.....	65
2.5. Další ustanovení ZTOPO s vazbou na compliance programy.....	65
2.5.1. Přejedání trestní odpovědnosti na právního nástupce	66
2.5.2. Účinná lítost a další důvody zániku trestnosti.....	69
2.5.3. Ukládání sankcí	72
3. Kriminalita právnických osob	76
3.1. Pojem trestné činnosti právnických osob	76
3.2. Škody spojené s kriminalitou právnických osob	80
3.3. Teorie kriminality právnických osob.....	83
3.3.1. Sutherlandova teorie diferenciatní asociace	83
3.3.2. Hirschiho a Gottfredsonova teorie sebekontroly.....	84
3.3.3. Teorie neutralizace	85
3.3.4. Kritická teorie.....	86
3.3.5. Braithwaiteova teorie.....	87
3.4. Kriminogenní faktory ovlivňující kriminalitu právnických osob.....	89
3.4.1. Celospolečenské a tržní faktory.....	90
3.4.2. Faktory na úrovni právnické osoby	93
3.4.3. Faktory na úrovni individuálního pachatele	97

3.5. Reakce na kriminalitu právnických osob	100
3.5.1. Strategie založené na vedení k dodržování právních norem	100
3.5.2. Strategie založené na odstrašení	101
3.5.3. Modely založené na kolektivní seberegulaci	102
3.5.4. Model založený na individuální seberegulaci	102
4. Compliance programy	106
4.1. Pojem compliance programu a jeho projevy v právu	106
4.2. Zdroje pro vymezení vhodného obsahu compliance programu	108
4.3. Postup před přijetím compliance programu	112
4.3.1. Rozhodnutí o přijetí compliance programu a angažovanost vedení	112
4.3.2. Analýza rizik	114
4.4. Obsah compliance programu – preventivní, detekční a reaktivní opatření	119
4.4.1. Vnitřní předpisy	121
4.4.2. Organizační struktura	123
4.4.3. Vzdělávání zaměstnanců	125
4.4.4. Personální politika	126
4.4.5. Komunikace a ochrana oznamovatelů	128
4.4.6. Vztah ke třetím osobám, fúze a akvizice	130
4.4.7. Systém vnitřní a vnější kontroly	131
4.4.8. Reakce na zjištěné nedostatky	133
4.4.9. Vyhodnocování fungování a revize compliance programu	135
4.4.10. Záznamy o fungování compliance programu	136
4.5. Skutečné fungování compliance programu	136
Závěr	140
Seznam zkratk	146
Seznam zdrojů	149

Monografie a příspěvky ve sbornících	149
Časopisecká díla	152
Elektronické zdroje.....	154
Tuzemské právní předpisy.....	158
Mezinárodní smlouvy	159
Právní předpisy Evropské unie	159
Tuzemská judikatura.....	160
Zahraniční právní předpisy	160
Zahraniční judikatura.....	161
Ostatní zdroje.....	161
Seznam příloh	162
Příloha č. 1	163
Příloha č. 2	169
Název	174
Abstrakt.....	174
Klíčová slova.....	175
Title	176
Abstract	176
Keywords	177

Úvod

Cílem této diplomové práce je představit doporučení nezbytná pro nastavení funkčního compliance programu, který bude jednak předpokladem pro případné vyvinění právnické osoby z trestní odpovědnosti podle § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, respektive § 8 odst. 5 ZTOPO, ale který bude zároveň působit jako nástroj předcházení trestné činnosti v rámci fungování právnické osoby. Problematika související s institutem vyvinění přitom narostla na významu především s novelou ZTOPO provedenou zákonem č. 183/2016 Sb., který nabyl účinnosti 1. prosince 2016 a který mimo jiné rozšířil okruh fyzických osob, z jejichž protiprávních činů se může právnická osoba vyvinít.

Obsahem první kapitoly této práce bude představení institut trestní odpovědnosti v širších historických i teoreticko-právních souvislostech. Tento výklad považujeme za nezbytný s ohledem na značnou neurčitost některých ustanovení ZTOPO a relativní novost tohoto institutu v tuzemském právu, s čímž souvisí také nedostatek praktických zkušeností s jeho aplikací zachycených zejména v rozhodovací praxi tuzemských vysokých soudů. V první kapitole se tedy budeme stručně věnovat historii postihování protiprávního jednání právnických osob v zemích kontinentální právní kultury. S ohledem na podstatně bohatší zkušenosti s tímto institutem však neopomineme nastínit ani vývoj v některých zemích angloamerické právní kultury. Dále v této kapitole rozebereme teoretické přístupy ke konstruování odpovědnosti právnických osob a rovněž základní modely sankcionování právnických osob. Konečně v první kapitole vylíčíme okolnosti přijetí právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob u nás, k čemuž došlo mimo jiné ve snaze dostát mezinárodním závazkům. I těmto závazkům budeme věnovat odpovídající prostor.

Ve druhé kapitole této práce rozebereme příslušná ustanovení ZTOPO, která jsou relevantní ve vztahu ke compliance programům. Klíčová budou samozřejmě zejména ustanovení týkající se přičitatelnosti protiprávního činu právnické osobě a možnosti vyvinění se z trestní odpovědnosti. Vedle toho je však nutné ilustrovat širší okruh právnických osob, kterých se trestní odpovědnosti může dotýkat, a také širší trestněprávních jednání, jež jim mohou být přičítány. S ohledem na skutečnost, že pojetí právnické osoby má vztah k teoretickým přístupům ke konstrukci odpovědnosti právnických osob, zastavíme se též nad pojetím právnické osoby v tuzemském právu. To se totiž v souvislosti s rekodifikací soukromého práva odklonilo od organické teorie

k teorii fikce. V neposlední řadě v druhé kapitole zanalyzujeme některá ustanovení ZTOPO upravující přechod trestní odpovědnosti na právního nástupce, zánik trestní odpovědnosti a sankcionování právnických osob. Jelikož výklad některých ustanovení není v právní nauce jednotný, upozorníme na tyto rozcházející se výklady a současně zmíníme argumenty vedoucí nás k tomu, proč by měl některých z výkladů převážít. Bude-li již existovat stanovisko soudní praxe k těmto problematickým otázkám, neopomineme samozřejmě zmínit ani jej. Ze sporných otázek uvedme například vymezení pojmů „*v rámci činnosti právnické osoby*“, „*osoba ve vedoucím postavení*“ či „*právní nástupce*“. Otázky rovněž vyvolává vztah ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO a § 8 odst. 5 ZTOPO, jež se týkají vyvinění z trestní odpovědnosti a jejichž aplikace přichází současně v úvahu v případě protiprávních činů spáchaných zaměstnanci a osobami v obdobném postavení ve smyslu § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO.

Jelikož jsme přesvědčeni, že lze jen těžko nastavit funkční compliance program či připravit metodiku k jejich tvorbě bez znalosti kriminogenních faktorů působících na vznik trestné činnosti právnických osob, zanalyzujeme ve třetí kapitole této práce problematiku kriminality právnických osob optikou kriminologické vědy. Předmětem našeho zájmu bude předně samotné vymezení pojmu kriminality právnických osob a jeho vztahu k pojmům, jako jsou kriminalita bílých límečků či hospodářská a finanční kriminalita. Důležitost zájmu o tento fenomén pak podtrhne podkapitola věnovaná škodám, které tento typ kriminality působí. Následně představíme hlavní teorie kriminality právnických osob a rozebereme kriminogenní faktory ovlivňující tento typ kriminality, a to faktory celospolečenské, na úrovni právnické osoby i na úrovni individuálního pachatele. Podkapitolou věnovanou legislativním reakcím na trestnou činnost právnických osob se pak plynule přesuneme k problematice compliance programů.

Ve čtvrté, poslední kapitole diplomové práce pak využijeme informace načerpané z kriminologických studií a právní praxe tím, že se pokusíme nastínit základní rysy efektivního compliance programu. Opírat se budeme zejména o kriminologické studie věnující se trestné činnosti právnických osob, poznatky především zahraniční právní praxe a též o metodiky či doporučení mnohých státních i nadstátních institucí. S ohledem na dlouholeté zkušenosti s institutem trestní odpovědnosti právnických osob v zemích angloamerické právní kultury budeme svoji pozornost upírat zejména do Velké

Británie a do Spojených států amerických. Souhrn těchto poznatků přitom nastíní, jakými úvahami by se měl tvůrce compliance programu vydat, bude-li jeho cílem sestavit compliance program, který působí skutečně preventivně ve vztahu k trestné činnosti právnických osob. Tato část práce však nebude prostým výčtem možných opatření, jež mohou být v rámci právnické osoby aplikována, a jejich stručným popisem, ale jejím cílem bude vytvoření jakéhosi obecnějšího manuálu pro tvorbu compliance programů, který zároveň umožní přizpůsobit compliance program potřebám konkrétní právnické osoby s ohledem na předmět její činnosti, její velikost i okolnosti tržního prostředí, ve kterém právnická osoba působí.

1. Trestní odpovědnost právnických osob v souvislostech

Dříve než pojednáme o jednotlivých aspektech trestní odpovědnosti právnických osob, jak jsou upraveny v platném právu, považujeme za nezbytné zabývat se trestní odpovědností právnických osob v širším kontextu. V této kapitole se tedy budeme věnovat historickému vývoji tohoto institutu, zejména s ohledem na srovnání vývoje v kontinentální Evropě a v zemích angloamerické právní kultury (1.1.). Dále pojednáme o teoretických modelech odpovědnosti právnických osob (1.2.) a o různých koncepcích trestní odpovědnosti právnických osob uplatňovaných zejména v rámci Evropy (1.3.). Jelikož bylo k přijetí ZTOPO přistoupeno také s ohledem na mezinárodní závazky a doporučení, budeme věnovat prostor i jim (1.4.). Opominut též nemůžeme ani další důvody, pro které byla trestní odpovědnost právnických osob v České republice zavedena, a stručně také zmíníme, jaké okolnosti přijetí ZTOPO i některé jeho novely provázely (1.5.).

Tento obecnější výklad k institutu trestní odpovědnosti právnických osob má z hlediska probírané materie značný význam, neboť jde-li například právě o otázku vyvinění z trestní odpovědnosti, užívá ZTOPO značně vágních pojmů (srov. § 8 odst. 5 ZTOPO – „*vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat*“). Při interpretaci jednotlivých ustanovení ZTOPO tedy nevystačíme se základními výkladovými metodami v podobě výkladu jazykového, systematického a logického, ale budeme nuceni využít též výklad historický a teleologický. Takové nároky jsou přitom kladeny i na OČTŘ při interpretaci a aplikaci příslušných zákonných ustanovení či na advokáty a podnikovými právníky vytvářející compliance programy.

1.1. Historie a současnost trestní odpovědnosti právnických osob

V této podkapitole v základních konturách nastíníme vývoj institutu trestní odpovědnosti v kontinentální Evropě (1.1.1.), ve Velké Británii (1.1.2.) a ve Spojených státech amerických (1.1.3.). Důraz bude přitom kladem zejména na vývoj jednotlivých teoretických přístupů k trestní odpovědnosti.

1.1.1. Vývoj trestní odpovědnosti právnických osob v kontinentální Evropě

Ačkoliv se často uvádí, že evropské kontinentální právo je historicky založeno na zásadě individuální trestní odpovědnost, přičemž tato zásada vychází již

z římskoprávního principu *societas delinquere non potest*, tedy že společnost nemůže jednat protiprávně, nebylo tomu tak v historii kontinentální Evropy vždy. Trestání společností, obcí i jejich svazků, spolků či cechů je totiž historicky doloženo v období starověku i středověku a bylo právními teoretiky i praxí té doby považováno za přirozené.¹

Na přelomu 17. a 18. století však dochází k prosazení zásady individuální trestní odpovědnosti, a to v souvislosti s upevněním moci absolutistického, centralistického státu, který k udržení pořádku využíval jiné, efektivnější mocenské nástroje, a též vlivem osvícenských teorií odmítajících kolektivní vinu, jež je podle těchto teorií popřením principu individuální svobody občanů. S právně-teoretickým zdůvodněním výlučné individuální trestní odpovědnosti a odmítnutím trestní odpovědnosti právnických osob s odkazem na nemožnost přičítat právnickým osobám vinu a s jejich nezpůsobilostí přijmout účinky trestu přišel roku 1793 německý profesor Julius Friedrich von Malblanc. Dalším významným argumentem proti trestní odpovědnosti právnických osob byla teorie fiktivní subjektivity právnických osob Friedricha Carla von Savignyho, o které bude dále podrobněji pojednáno v bodě [2.2.1.](#)²

Globalizační a integrační procesy zejména poslední čtvrtiny 20. století a s nimi spojený nárůst přeshraniční trestné činnosti, rostoucí ekonomický i společenský význam právnických osob a jejich prorůstání s mezinárodním organizovaným zločinem vyvolávají potřebu účinně sankcionovat právnické osoby, a to nejen prostředky vnitrostátního práva, nýbrž v tomto ohledu využívat i prostředky mezinárodní justiční spolupráce.³

Pozvolný návrat k trestní odpovědnosti právnických osob do trestního práva zemí kontinentálního právního okruhu proto můžeme zaznamenat od 70. let 20. století. Nepopiratelný vliv na to mají i početné mezinárodní smlouvy, doporučení mezinárodních organizací i příspěvky právní nauky. Požadavek na sankcionování právnických osob se objevuje v dokumentech vznikajících na půdě Organizace spojených národů, Rady Evropy, Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj či Evropské unie. Doporučení sankcionovat právnické osoby, a to konkrétně za trestné činy na úseku ochrany životního

¹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 1. ISBN 978-80-7400-116-1.

² Ibid. s. 1-2

³ FOREJT, Petr, Petr HABARTA a Lenka TREŠLOVÁ. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem*. Praha: Linde, 2012. s. 10. ISBN 978-80-7201-875-8.

prostředí, obsahuje například i rezoluce XV. Mezinárodního kongresu trestního práva konaná v Rio de Janeiru v roce 1994.⁴

V roce 1976 jako první z evropských zemí kontinentální právní kultury zavádí trestní odpovědnost právnických osob Nizozemsko. Následováno je Islandem (1976), Portugalskem (1984) a Švédskem (1986). Dále zavedla trestní odpovědnost právnických osob například Francie (1992), Polsko (2002), Rakousko (2005) nebo Slovensko (2010)⁵. Důvodová zpráva k ZTOPO, pak dokonce uvádí, že Česká republika je posledním státem Evropské unie, který dosud neměl zavedenou trestní odpovědnost právnických osob za činy, jejichž postihování vyžadují právní předpisy Evropských společenství, popřípadě EU.⁶ Ke stejnému závěru došel i Šámal.⁷

1.1.2. Vývoj trestní odpovědnosti právnických osob ve Velké Británii

Jiným směrem se vydal vývoj trestní odpovědnosti právnických osob v zemích angloamerické právní kultury. Trestní odpovědnost je v zemích *common law* založena na existenci dvou prvků trestného činu, a to prvku *actus reus* (konání či opomenutí, které je znakem konkrétního trestného činu) a prvku *mens rea* (blížící se pojmu zavinění), za současné absence okolností vylučujících protiprávnost (*defence*).⁸ Tento přístup je založen na zásadě „*actus non facit reum, nisi mens sit rea*“ (jednání samotné není zavrženíhodné, pokud není zavrženíhodná i mysl),⁹ která plně vyhovuje potřebám individuální trestní odpovědnosti, ovšem ve vztahu k odpovědnosti právnické osoby působí komplikace, neboť je u nich problematické naplnění prvku *mens rea*.¹⁰

⁴ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 285/0, VI. volební období, 2010-2013, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-16]. s. 23. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=0>

⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 23-26. ISBN 978-80-7400-116-1.

⁶ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 285/0, VI. volební období, 2010-2013, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-16]. s. 25. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=0>

⁷ ŠÁMAL, Pavel. K trestněprávní odpovědnosti právnických osob. *Bulletin advokacie*. 2011, č. 11, s. 19. ISSN 1210-6348.

⁸ CHILD, John, David ORMEROD. *Smith, Hogan, and Ormerod's Essentials of Criminal Law*. 2nd edition. New York: Oxford University Press, 2017. s 38. ISBN 978-0-19-878868-3.

⁹ PINTO, Amanda a Martin EVANS. *Corporate Criminal Liability*. London: Sweet & Maxwell, 2003. s. 16. ISBN 978-04-1402-758-9.

¹⁰ LEIGH, Leonard Herschel. *The criminal liability of corporations in English law*. London: London School of Economics and Political Science: Weidenfeld & Nicolson, 1969. s 15. ISBN 978-02-9717-818-7.

Prvopočátky trestní odpovědnost právnických osob v anglickém právu lze najít již v 17. století, a hlavně pak v 18. století. Spojeny jsou s trestáním hrabství (*counties*) a samosprávných měst (*boroughs*), a to za činy spočívající v zanedbání právní povinnosti (*nonfeasance*) například v podobě povinnosti udržovat cesty či mosty.¹¹ Významná jsou však až trestní řízení vedená proti železničním a vodním společnostem během 19. století.¹² Za zmínku stojí například případ *R v. The Birmingham and Gloucester Railway Company* (1842)¹³, ve kterém *Court of Queen's Bench* výslovně potvrdil, že je možné vést trestní řízení proti právnické osobě, která nesplnila povinnost odstranit přes silnici postavený most. Velmi záhy po tomto případě anglická soudní praxe dospěla k závěru, že je možné stíhat právnické osoby i za neoprávněné konání (*misfeasance*).¹⁴ Konkrétně šlo o případ *R v. Great North of England Railway Company*.¹⁵ Pro tyto případy je přitom společné, že šlo o delikty veřejnoprávní povahy, u kterých nebyla vyžadována existence prvku *mens rea*, a tedy šlo o případy tzv. *strict liability*. Typickým příkladem jsou delikty veřejnoprávně-regulační povahy (*regulatory offences*) jako například trestné činy na úseku ochrany zdraví, bezpečnosti práce či v dopravě.¹⁶

Později anglické právo rozvíjelo koncept zástupné trestní odpovědnosti (*vicarious liability*), podle něž právnická osoba odpovídá za protiprávní jednání svých pracovníků, kterého se dopustili v souvislosti s činností právnické osoby. Jednotlivé koncepty odpovědnosti právnických osob budou dále podrobněji rozebrány v podkapitole [1.2](#). Tento koncept založený na vztahu pána a služebníka (*master and servant*) byl již dříve používán v rámci soukromoprávní odpovědnosti za delikty (*tort law*).¹⁷ Zprvu je však i koncept zástupné odpovědnosti spojen s delikty regulační povahy, a nikoliv s delikty skutečně kriminálního charakteru.¹⁸ Změnu přinesl až případ *Moussell Brothers Ltd v. London and North Western Railway* (1917)¹⁹, v němž soud dovodil, že v některých případech může být společnost (*master*) trestně odpovědná za kriminální jednání svého

¹¹ LEIGH, Leonard Herschel. *The criminal liability of corporations in English law*. London: London School of Economics and Political Science: Weidenfeld & Nicolson, 1969. s 16. ISBN 978-02-9717-818-7.

¹² Ibid. s. 16-17

¹³ *R. v. The Birmingham and Gloucester Railway Company* (1842) 3 Q.B. 223

¹⁴ LEIGH, Leonard Herschel. *The criminal liability of corporations in English law*. London: London School of Economics and Political Science: Weidenfeld & Nicolson, 1969. s 16-17. ISBN 978-02-9717-818-7.

¹⁵ *R v. Great North of England Railway Company* (1846) 9 Q.B. 315

¹⁶ LEIGH, Leonard Herschel. *The criminal liability of corporations in English law*. London: London School of Economics and Political Science: Weidenfeld & Nicolson, 1969. s. 21-22. ISBN 978-02-9717-818-7.

¹⁷ Ibid. s. 22

¹⁸ Ibid. s. 24

¹⁹ *Moussell v. London and North Western Railway* (1917) 2 K.B. 836

zaměstnance (*servant*). Konkrétně se jednalo o předložení nepravdivého prohlášení s úmyslem vyhnout se placení mýtného.²⁰

Ve 40. letech 20. století přichází anglické právo s identifikační teorií nebo také teorií alter ega. Vedle zástupné trestní odpovědnosti se tedy formuje též přímá odpovědnost právnických osob.²¹ Konkrétně v případě *D.P.P. v. Kent and Sussex Contractors* (1944)²² soud dovodil, že i právnická osoba může zformovat úmysl spáchat trestněprávní jednání.²³ K obdobným závěrům došel soud o několik měsíců později i v případě *R v. I.C.R. Haulage Co Ltd* (1944).²⁴ Posledním z trojice případů z téhož roku, kde soud identifikační teorii použil, je případ *Moore v. I Bresler Ltd* (1944).²⁵ Základy identifikační teorie však byly v anglickém právu položeny daleko dříve, a to konkrétně v civilním sporu *Lennard's Carrying Co Ltd v Asiatic Petroleum Co Ltd* (1915).²⁶ Význam tohoto případu pro trestní právo spočívá zejména ve vytvoření testu řídicí mysli a vůle společnosti (*directing mind and will of the company*), tedy testu pro vymezení osob v rámci společnosti, jejichž jednání je považováno přímo za jednání společnosti. Žádný ze shora uvedených trestních případů z roku 1944 přitom na toto rozhodnutí Sněmovny lordů (*The House of Lords*) neodkazuje, ani nepoužívá shora uvedený test.²⁷

Až do roku 1971 tak neexistovala judikatura, která by jasně vymezila, koho lze pro účely trestné odpovědnosti považovat za alter ego společnosti.²⁸ Částečně to napravil až případ *Tesco Supermarkets Ltd v Natrass* (1971).²⁹ Sněmovna lordů v tomto případě dovodila, že osobami, jejichž jednání je jednáním společnosti, jsou ti, kteří patří k nervovému centru řízení společnosti. Takovými osobami jsou členové managementu,

²⁰ PINTO, Amanda a Martin EVANS. *Corporate Criminal Liability*. London: Sweet & Maxwell, 2003. s. 16. ISBN 978-04-1402-758-9.

²¹ Ibid. s. 39

²² *D.P.P. v. Kent and Sussex Contractors* (1944) K.B. 146

²³ PINTO, Amanda a Martin EVANS. *Corporate Criminal Liability*. London: Sweet & Maxwell, 2003. s. 43. ISBN 978-04-1402-758-9.

²⁴ *R v. I.C.C. Haulage Co Ltd* (1944) K.B. 551

²⁵ *Moore v. I Bresler Ltd* (1944) 2 K.B. 515

²⁶ *Lennard's Carrying Co Ltd v Asiatic Petroleum Co Ltd* (1915) A.C. 705, HL

²⁷ PINTO, Amanda a Martin EVANS. *Corporate Criminal Liability*. London: Sweet & Maxwell, 2003. s. 46. ISBN 978-04-1402-758-9.

²⁸ WELLS, Celia. *Corporations and Criminal Responsibility*. 2nd Edition. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 97. ISBN 978-01-9826-793-5.

²⁹ *Tesco Supermarkets Ltd v Natrass* [1971] UKHL 1

kterí obstarávají záležitosti společnosti, ale nejsou jimi například vedoucí některé z poboček.³⁰

V současnosti se v anglickém trestním právu uplatňuje jednak princip zástupné odpovědnosti (*vicarious liability*) pro trestné činy, u kterých není vyžadována existence prvku *mens rea*. Tuto odpovědnost lze zpravidla uplatnit k činům všech zaměstnanců. Vedle toho je uplatňován rozšířený model identifikace.³¹ Ten vychází zejména z rozhodnutí Soukromé rady (*Privy Council*) ve věci *Meridian Global Funds Management Asia Ltd v. Securities Commission*³², které používá tzv. pravidlo přiřaditelnosti (*rule of attribution*). Podle tohoto pravidla je vždy otázkou interpretace, které jednání fyzické osoby je třeba, s ohledem na znění zákona, jeho obsah a účel, považovat přímo za jednání společnosti. Toto pojetí reflektuje skutečný svět obchodních společností, pro který je v současnosti příznačná méně hierarchická struktura s přenosem pravomocí na nižší stupně řízení.³³ Posledním typem je odpovědnost, která se uplatňuje u tzv. hybridních trestných činů (*hybrid offences*), které jsou sice svou povahou činy, které nevyžadují prokázání prvku *mens rea* obžalobou, nicméně na základě obráceného důkazního břemene může právnická osoba prokázat, že vyvinula veškerou náležitou opatrnost (*exercised all due dilligence*) nebo podnikla veškerá rozumná opatření k předcházení trestné činnosti (*took all reasonable precautions*).³⁴ Jde například o trestné činy v poslední době zavedené *Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act 2007* nebo *Bribery Act 2010*.³⁵

1.1.3. Vývoj trestní odpovědnosti právnických osob v USA

Podobný vývoj lze vysledovat ve Spojených státech amerických, a to s ohledem na společné právně-historické tradice. Nutno ovšem předně poznamenat, že vývoj trestní odpovědnosti právnických osob byl ve Spojených státech různý v jednotlivých státech

³⁰ WELLS, Celia. *Corporations and Criminal Responsibility*. 2nd Edition. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 97-98. ISBN 978-01-9826-793-5.

³¹ Ibid. s. 101-103

³² *Meridian Global Funds Management Asia Ltd v. Securities Commission* [1995] UKPC 5

³³ WELLS, Celia. *Corporations and Criminal Responsibility*. 2nd Edition. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 104. ISBN 978-01-9826-793-5.

³⁴ Ibid. s. 101-102

³⁵ GOBERT, James. Country report: UK. In GOBERT, James a Ana-Maria PASCAL. *European Developments in Corporate Criminal Liability*. London: Routledge, 2011. s. 315, 317-319. ISBN 978-04-1562-066-6.

federace i na federální úrovni.³⁶ Podobně jako ve Velké Británii i ve Spojených státech soudní praxe nejprve rozvíjela trestní odpovědnost právnických osob v případech trestných činů, u kterých nebylo vyžadováno naplnění znaku *mens rea*, tedy u trestných činů, u kterých se uplatňovala *strict liability*. První významné případy, ve kterých je aplikován institut trestní odpovědnosti právnických osob, se objevují přibližně ve stejné době jako ve Velké Británii, tedy od poloviny 19. století.³⁷ Americké soudy k tomu vedly množící se závažné katastrofy spojené zejména s rozmachem industrializace.³⁸

Doktrinální posun znamenal až případ *New York Central R. Co. v. United States* (1909)³⁹. Nejvyšší soud Spojených států (*U. S. Supreme Court*) v tomto rozhodnutí aplikoval princip *respondeat superior* (lat. *respondeat superior* znamená v překladu *let the master answer*, tedy necht' je odpovědný pán), který byl do té doby vlastní soukromému deliktnímu právu (*law of torts*) jako odpovědnost zastoupeného (*principal*) za zástupce (*agent*). Soud šel však v tomto rozhodnutí dokonce dále, neboť stanovil, že odpovědnost může být dovozena i v případě, že zástupce jednající v rámci výkonu zaměstnání (*within the scope of the employment*) jednal i proti výslovnému příkazu zastoupeného, pokud šlo o jednání ve prospěch zastoupeného. Toto rozhodnutí významně ovlivnilo vývoj trestní odpovědnosti právnických osob ve Spojených státech.⁴⁰

Obdobně jako v případě *vicarious liability* v anglickém právu i v případě doktríny *respondeat superior* odpovídá právnická osoba za čin bez ohledu na to, jakou pozici v její hierarchii tento zaměstnanec zastává.⁴¹ Federální soudy však pojmají tento typ odpovědnosti velmi široce, a proto je doktrína *respondeat superior* aplikovatelná na všechny trestné činy.⁴² Jelikož je ve Spojených státech na právnickou osobou nahlíženo prizmatem agregačního modelu (k tomu blíže v podkapitole [1.2.](#)), není nezbytné prokázat, který zaměstnanec jednal úmyslně, ani který za společnost jednal. V souvislosti s tím je rovněž vhodné připomenout, že soudní praxe ve Spojených státech uznává tzv. kolektivní vědomí společnosti (*collective knowledge*). V důsledku toho je možné, aby byl

³⁶ WELLS, Celia. *Corporations and Criminal Responsibility*. 2nd Edition. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 131. ISBN 978-01-9826-793-5.

³⁷ *Ibid.* s. 92

³⁸ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. s. 6. ISBN 978-80-7400-116-1.

³⁹ *New York Central R. Co. v. United States*, 212 U.S. 481 (1909)

⁴⁰ WELLS, Celia. *Corporations and Criminal Responsibility*. 2nd Edition. Oxford: Oxford University Press, 2001. s. 133. ISBN 978-01-9826-793-5.

⁴¹ *Ibid.* s. 134

⁴² *Ibid.* s. 132

znak znalosti (*knowledge*), vyžadovaný u některých trestných činů, naplněn v souhrnu několika osobami, aniž by některá z nich měla povědomí o celé věci, což je přístup neznámý i anglickému právu. Jak již bylo zmíněno výše, jednání zaměstnance musí být učiněno v rámci výkonu zaměstnání (*within the scope of the employment*) a v úmyslu prospět jím společnosti (*with intent to benefit the corporation*). Stejně tak bude ovšem právnická osoba odpovídat i v případě, že jednáním fakticky získala prospěch, ačkoliv to nebylo úmyslem zaměstnance.⁴³

Ve Spojených státech široce pojatá trestní odpovědnost právnických osob je částečně korigována prostřednictvím tzv. *prosecution guidelines* (USAM)⁴⁴, které vydává federální ministerstvo spravedlnosti (*United States Department of Justice*), které umožňují v rámci využití diskreční pravomoci státních zástupců zvážit, zda konkrétní právnickou osobu vůbec stíhat. Obdobně se v rovině ukládání sankcí uplatňují tzv. *sentencing guidelines* (USSG).⁴⁵

Pro úplnost ilustrace pojetí trestní odpovědnosti právnických osob ve Spojených státech představme též systém upravený tzv. modelovým trestním zákoníkem (*The Model Penal Code*), který v roce 1962 vyhlásil Americký institut práva (*American Law Institute*) a který následně přijalo několik významných států federace. Tento modelový zákoník vytváří celkem 4 kategorie trestných činů pro účely uplatňování trestní odpovědnosti právnických osob.⁴⁶

V první kategorii jsou úmyslné trestné činy, u nichž zákonodárce zjevně nezamýšlel, aby v jejich případě byla vyvozována trestní odpovědnost právnických osob. Jde například o krádež či zabití. U těchto trestných činů právnická osoba odpovídá za trestný čin svého zástupce pouze pokud byl spáchán, schválen či bezohledně tolerován (*performed, authorized, or recklessly tolerated*) představenstvem či členem vrcholného managementu. Stejně jako v případě doktríny *respondeat superior* musí jít o čin spáchaný v rámci výkonu zaměstnání a ve prospěch společnosti. Společnosti je však přičítán pouze

⁴³ Ibid. s. 134-135

⁴⁴ UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE, Offices of the United States Attorneys. Principles of Federal Prosecution Of Business Organizations. *Justice.gov*. [online] [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <https://www.justice.gov/usam/usam-9-28000-principles-federal-prosecution-business-organizations>

⁴⁵ UNITED STATES SENTENCING COMMISSION. Guidelines Manual. *Ussc.gov*. [online] [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <https://www.ussc.gov/sites/default/files/pdf/guidelines-manual/2016/GLMFull.pdf>

⁴⁶ —, Developments in the Law – Corporate Crime: Regulating Corporate Behavior Through Criminal Sanctions. In ORLAND, Leonard. *Corporate and White Collar Crime: An Anthology*. Cincinnati, Ohio: Anderson Pub. Co., 1995. s. 151-152. ISBN 978-08-7084-870-4.

úmysl zformovaný v rámci jeho představenstva či vrcholného managementu, nikoliv řadových zaměstnanců. Členem vrcholného managementu se pak myslí osoba, jejíž jednání může být spravedlivě považováno za reprezentující politiku dané společnosti.⁴⁷

Druhá kategorie obsahuje úmyslné trestné činy, u kterých zákonodárce zamýšlel možnost vyvození trestní odpovědnosti právnických osob. U nich jsou aplikovaná obdobná pravidla jako v případě federální doktríny *respondeat superior* s tím rozdílem, že ve vztahu k řadovým zaměstnancům může společnost trestní odpovědnosti uniknout, pokud prokáže na základě převažujících důkazů (*by a preponderance of the evidence*), že člen vrcholného managementu s kontrolním oprávněním jednal ve vztahu k činu zaměstnance s náležitou péčí (*with the due diligence*), aby činu zabránil.⁴⁸

Třetí kategorií jsou trestné činy, u kterých je uplatňována *strict liability*. U nich není potřeba prokázat zavinění a společnost nemůže uniknout odpovědnosti, ani pokud by prokázala, že jednala s náležitou péčí. V poslední kategorii, která je považována za subkategorii předchozí, jsou pak trestné činy spočívající v porušení povinnosti uložené zákonem přímo společnosti. Jde například o porušení povinnosti podat hlášení některému z úřadů. U těchto činů platí již řečené v souvislosti s trestnými činy z třetí kategorie.⁴⁹

1.2. Teoretické přístupy k odpovědnosti právnické osoby

V tuzemské odborné literatuře se nejčastěji setkáme s tříděním, jehož autorem je Günter Heine, který rozděluje odpovědnostní modely založené na přičtené (odvozené) odpovědnosti právnické osoby, na původní odpovědnosti právnické osoby a na ručení právnické osoby, jež je založeno na objektivní odpovědnosti.⁵⁰ Hned na úvod je třeba uvést, že se jedná toliko o teoretické modely, což nevylučuje, aby právní úprava jako korektivy využila některé prvky jiného modelu.⁵¹

Model přičtené či odvozené odpovědnosti právnické osoby vychází z premisy, že právnická osoba není subjekt, který by měl vlastní vůli, z čehož plyne, že sama o sobě nemůže jednat zaviněně. Z hlediska teorií právnických osob odpovídá tento model

⁴⁷ Ibid. s. 152

⁴⁸ Ibid

⁴⁹ Ibid s. 152-153

⁵⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 169-170. ISBN 978-80-7400-116-1.

⁵¹ ŠÁMAL, Pavel a Karel Eliáš. Několik poznámek k článku „Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku“. *Trestněprávní revue*. 2015, č. 3. s. 62. ISSN 1213-5313.

nejlépe teorii fikce (k tomu blíže pod bodem [2.2.1.](#)). Právnícké osobě se však přičítá jednání konkrétního okruhu osob, které mají relevantní vztah k právnícké osobě. Tento vztah se někdy označuje jako vztah mezi pánem a služebníkem (*master and servant*). Aby bylo možné právnícké osobě trestný čin přičítat, vyžaduje se často, aby byl trestný čin spáchán v zájmu právnícké osoby nebo alespoň v rámci její činnosti.⁵²

Pro původní či přímou odpovědnost právnícké osoby je charakteristické, že právnícká osoba je přímým, samostatným pachatelem trestného činu, což vyžaduje, aby bylo na právníckou osobu nahlíženo jako na subjekt mající vlastní vůli a schopnost samostatně jednat. Z hlediska teorií právníckých osob odpovídá tento model nejlépe organické teorii (k tomu blíže pod bodem [2.2.1.](#)). Tento model se přitom vyskytuje v několika různých formách. Prvním je model agregace vytvořený ve Spojených státech amerických, který je spojen s existencí tzv. kolektivního vědomí právnícké osoby, které je považováno za vlastní vůli právnícké osoby. Dalším je model reprezentace či funkční viny uplatňovaný v Nizozemí, pro nějž je charakteristické, že funkční pachatel (zejména zaměstnavatel) svým jednáním odpovídá za následek trestného činu přímého pachatele (zaměstnance). Poslední model je spojen se systémovými teoriemi, na jejichž základě je odpovědnost právnícké osoby dovozována ze závadné firemní kultury či z vad v organizaci, řízení a kontrole.⁵³

Odpovědnost právníckých osob založená na ručení právnícké osoby v případech objektivní odpovědnosti známe z našeho právního řádu u správního trestání právníckých osob. Jde-li o trestní odpovědnost právníckých osob, vyskytuje se tento model například v zemích *common law* u trestných činů, které neobsahují složku *mens rea*, která je obdobou kontinentálního zavinění. Jde zejména o trestné činy regulatorní povahy (např. trestné činy v dopravě či v oblasti bezpečnosti práce).⁵⁴

Jiné rozlišování koncepcí odpovědnosti využívá například OECD. Tato organizace zmiňuje v první řadě identifikační model, v němž je odpovědnost právnícké osoby založena trestným činem spáchaným osobou vykonávající řídicí činnost, tedy osobou patřící k vrcholnému managementu společnosti nebo osobou oprávněnou za společnost jednat. Dalším typem je pak rozšířený identifikační model, ve kterém může

⁵² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právníckých osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 169. ISBN 978-80-7400-116-1.

⁵³ Ibid. s. 170

⁵⁴ Ibid. s. 169-170

být trestní odpovědnost právnické osoby dovozena na základě selhání managementu při výkonu kontroly zaměstnanců. Třetí koncepcí je model zástupné odpovědnosti, u nějž je odpovědnost dovozována na základě protiprávního jednání zaměstnance jednajícího v rámci plnění pracovních povinností a s úmyslem svým jednáním přinést prospěch společnosti. Jako poslední zmiňuje OECD organizační model, ve kterém je odpovědnost dovozována na základě nedostatků ve firemní kultuře právnické osoby.⁵⁵

Tuzemský zákonodárce se s ohledem na konstrukci § 8 ZTOPO přiklonil k modelu přičtené (zástupné) odpovědnosti, přičemž v § 8 odst. 2 písm. b), odst. 5 ZTOPO (blíže pod bodem [2.4.7.](#)) lze spatřovat korektivní prvky podobající se organizačnímu modelu.

1.3. Modely trestní odpovědnosti právnických osob

Postihování právnických osob se v různých státech v mnohých ohledech liší. Trestněprávní doktrína přitom rozlišuje tři základní koncepční modely trestní odpovědnosti právnických osob, které se v různých modifikacích objevují v zemích kontinentálního právního okruhu. Jedná se o model pravé trestní odpovědnosti právnických osob ([1.3.1.](#)), model nepravé trestní odpovědnosti právnických osob ([1.3.2.](#)) a model administrativněprávní odpovědnosti právnických osob ([1.3.3.](#)).

1.3.1. Pravá trestní odpovědnost právnických osob

Pro tuto koncepcí trestní odpovědnosti právnických osob je charakteristické, že jsou právnickým osobám ukládány trestní sankce, a to v rámci trestního řízení. Právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob je přitom obsažena buď přímo v trestním zákoníku, anebo ve speciálním zákoně.⁵⁶ Odpovědnost právnické osoby v tomto modelu není navázána na odpovědnost konkrétní fyzické osoby. Sankcionovat právnickou osobu je tedy možné i pokud není odsouzena fyzická osoba, protože si ji například nepodaří vypátrat, ale současně je nepochybné, že se protiprávního jednání dopustila fyzická osoba v souvislosti s činností konkrétní právnické osoby. Podle Šámala tento model též v zásadě

⁵⁵ OECD. Anti-Corruption Network for Eastern Europe and Central Asia. Liability of Legal Persons for Corruption in Eastern Europe and Central Asia. *Oecd.org*. [online] [cit. 2018-03-05]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/corruption/acn-liability-of-legal-persons-2015.pdf>

⁵⁶ JELÍNEK, Jiří. Koncepce trestní odpovědnosti právnických osob. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, 2017, č. 2, s. 15, ISSN 0323-0619.

staví naroveň trestní odpovědnost právnických a fyzických osob a zároveň dodává, že jde o model v Evropě převládající.⁵⁷ Právě tento model byl zvolen i v České republice z důvodů, které podrobněji rozvedeme pod bod [1.5.2.](#)

1.3.2. Nepravá trestní odpovědnost právnických osob

Právní úprava založená na modelu nepravé trestní odpovědnosti právnických osob vychází z toho, že trestně odpovědné jsou pouze osoby fyzické. Právnickým osobám jsou pak v tomto modelu ukládány quasitrestní sankce. K jejich uložení bývá též nezbytné, aby byla nejprve vyvozena trestní odpovědnost konkrétní fyzické osoby. Model nepravé trestní odpovědnosti právnických osob byl zvolen například ve Španělsku, kde je možno právnickým osobám uložit trestní opatření v podobě tzv. vedlejších důsledků trestného činu, kterými je například ručení právnické osoby za peněžitý trest uložený odsouzené fyzické osobě. Tento model byl zvolen rovněž ve Švédsku, kde mají sankce povahu blízkí se ochranným opatřením.⁵⁸ Vlastní několikaletou zkušenost s nepravou trestní odpovědností právnických osob má také sousední Slovensko, a to v souvislosti se zákonem č. 224/2010 Z. z., kterým sa mení a doplňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, kterým byla s účinností od 1. 9. 2010 do slovenského trestního zákoníku vložena ustanovení umožňující uložit právnické osobě ochranná opatření v podobě zabránění peněžité částky a zabránění majetku. Za dobu účinnosti této právní úpravy však nebyla tato opatření slovenskými soudy ani v jediném případě uložena. S účinností od 1. 7. 2016 pak Slovensko opustilo model nepravé trestní odpovědnosti právnických osob a přiklonilo se k modelu pravé trestní odpovědnosti právnických osob.⁵⁹

Při zavádění trestní odpovědnosti právnických osob v České republice byla zvažována i tato varianta, leč toto řešení bylo vyhodnoceno jako málo efektivní s ohledem na nutnost nejprve postihnout fyzickou osobu, což se v případě složité korporátní struktury některých právnických osob ne vždy uspokojivě daří. Dále byla vyslovena pochybnost, zda by bylo možno považovat ochranná opatření za sankce dostatečně

⁵⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 46-47. ISBN 978-80-7400-116-1.

⁵⁸ Ibid. s. 46

⁵⁹ BRUNA, Eduard. Trestní odpovědnost právnických sob – Srovnání Česká republika a Slovenská republika. *Acta Univeritatis Carolinae – Iuridica*, 2017, č. 2, s. 72, ISSN 0323-0619.

účinné, přiměřené a odrazující, jak vyžadovaly mezinárodní závazky (blíže k tomu bod [1.4.](#)).⁶⁰ Navíc k uložení ochranného opatření může mnohdy docházet až v okamžiku, kdy už právnická osoba nedisponuje žádným postižitelným majetkem.⁶¹

1.3.3. Administrativněprávní odpovědnost

Posledním, v kontinentálním právním okruhu uplatňovaným řešením je model administrativněprávní (správněprávní) odpovědnosti. S tímto modelem se lze v Evropě setkat výlučně v Německu. K tomu je však nezbytné hned na úvod uvést, že oproti správnímu trestání v České republice vykazují německá právní úprava značné odlišnosti. Předně je třeba zmínit, že správní trestání se v Německu řídí tamním trestním soudním řádem, v případě existence vztahu mezi trestným činem a přestupkem může věc atrahovat státní zastupitelství a konečně k rozhodnutí o přestupku je příslušný trestní soud, u kterého se též vede trestní řízení, a to současně o trestném činu fyzické osoby a přestupku právnické osoby. Administrativněprávní povaha tohoto modelu tedy plyne zejména ze skutečnosti, že jsou sankce, které lze právnickým osobám uložit, upraveny v přestupkovém zákoně.⁶²

Možnost zavedení tohoto modelu byla zvažována i u nás, ovšem vzhledem k podstatným specifikům správního trestání v Německu, které je odlišuje od toho tuzemského, jehož právní úprava hmotněprávní i procesněprávní navíc vykazovala v době přijímání ZTOPO značné nedostatky, nebyla tato koncepce vyhodnocena jako nejvhodnější. Poukazováno bylo též na neexistenci správních orgánů, které by měly odbornost pro stíhání závažné kriminality, nezbytnost umožnit přezkum rozhodnutí trestními soudy, jak vyžaduje například rámcové rozhodnutí týkající se vzájemného uznávání peněžitých trestů a pokut a další mezinárodní úmluvy, a dále též například na nutnost vybavit správní orgány dalšími pravomocemi v zásadě srovnatelným s pravomocemi OČTŘ.⁶³

⁶⁰ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 285/0, VI. volební období, 2010-2013, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-16]. s. 29. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=0>

⁶¹ JELÍNEK, Jiří. Koncepce trestní odpovědnosti právnických osob. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, 2017, č. 2, s. 15-16, ISSN 0323-0619.

⁶² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 45-46. ISBN 978-80-7400-116-1.

⁶³ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 285/0, VI. volební období, 2010-2013, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Z uvedeného je patrné, že ačkoliv za dobu účinnosti ZTOPO u nás došlo k dlouho očekávané reformě správního trestání představované zákonem o odpovědnosti za přestupky, řada výhrad proti tomuto modelu stále přetrvává. Připomeňme, že zákon o odpovědnosti za přestupky kodifikuje na straně jedné obecnou část hmotného správního práva trestního (§ 5-59 zákona o odpovědnosti za přestupky), na straně druhé též procení úpravu správního trestání (§ 60-120 zákona o odpovědnosti za přestupky).

1.4. Mezinárodní závazky a doporučení

Při zavádění trestní odpovědnosti právnických osob v České republice bylo argumentováno existencí mezinárodních závazků v této oblasti. Tyto závazky plynuly konkrétně ze 3 mezinárodních smluv, a to z Úmluvy o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích⁶⁴, Trestněprávní úmluvy o korupci⁶⁵ a Mezinárodní úmluvy o potlačování financování terorismu⁶⁶. Vedle toho však absence úpravy deliktů odpovědnosti právnických osob neumožňovala, aby Česká republika ratifikoval či přistoupila k řadě dalších mezinárodních úmluv. Namátkou⁶⁷ jde například o Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu sjednanou dne 15. 11. 2000 v New Yorku, Úmluvu o trestněprávní ochraně životního prostředí sjednanou dne 4. 11. 1998 ve Štrasburku či o Úmluvu o počítačové kriminalitě sjednanou dne 23. 11. 2001 v Budapešti.

Závazek k zavedení deliktů odpovědnosti právnických osob za trestné činy pro Českou republiku rovněž plynul z právních předpisů Evropských společenství a Evropské unie. Pro ilustraci⁶⁸ lze uvést například rámcové rozhodnutí Rady EU 2001/413/SVV ze dne 28. května 2001 o potírání podvodů a padělání bezhotovostních platebních prostředků, rámcové rozhodnutí Rady EU 2003/568/SVV ze dne 22. července 2003 o boji

Psp.cz. [online] [cit. 2018-01-16]. s. 29. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=0>

⁶⁴ čl. 2 Úmluvy o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských vyhlášené sdělením MZV pod č. 25/2000 Sb.m.s.

⁶⁵ čl. 18 Trestněprávní úmluvy o korupci vyhlášené sdělením MZV pod č. 70/2002 Sb.m.s., ve znění sdělení MZV č. 43/2009 Sb.m.s.

⁶⁶ čl. 5 Mezinárodní úmluvy o potlačování financování terorismu vyhlášené sdělením MZV pod č. 18/2006 Sb.m.s., ve znění sdělení MZV č. 9/2010 Sb.m.s.

⁶⁷ Jde-li o kompletní přehled mezinárodních smluv, u kterých byla absence deliktů odpovědnosti právnických osob za trestné činy překážkou k jejich ratifikaci či k přistoupení k těmto smlouvám, odkazujeme na s. 32-33 důvodové zprávy.

⁶⁸ Úplný výčet lze rovněž nalézt v důvodové zprávě, a to na s. 33-34.

s korupcí v soukromém sektoru či směrnici Evropského parlamentu a Rady 2008/99/ES ze dne 19. listopadu 2008 o trestněprávní ochraně životního prostředí.

V souvislosti se závazky plynoucími z práva Evropské unie zmiňovala důvodová zpráva, že případné nesplnění povinnosti transponovat příslušné směrnice může vést k vyvození odpovědnosti České republiky v rámci řízení o porušení povinnosti ve smyslu čl. 258 a násl. SFEU. To je novum oproti právní úpravě před přijetím tzv. Lisabonské smlouvy, neboť otázky justiční spolupráce ve věcech trestních byly řešeny prostřednictvím rámcových rozhodnutí jako součást tzv. III. pilíře, který neumožňoval, aby Komise či jiný členský stát podal žalobu pro porušení povinnosti k SDEU.⁶⁹

Je však třeba připomenout, že shora uvedené závazky zpravidla neobsahovaly požadavek zavedení trestněprávních sankcí, nýbrž pouze to, aby byly sankce ukládané právními osobám za protiprávní jednání účinné, přiměřené a odrazující (*effective, proportionate and dissuasive*). I z důvodové zprávy pak plyne, že legislativci podrobně zvažovali, zda nelze těchto účinků uspokojivě dosáhnout i prostřednictvím správního trestání. Zejména s ohledem na zásadní nedostatky právní úpravy správního trestání v České republice však byla dána přednost trestněprávnímu sankcionování právníků osob.⁷⁰ Odmítnut byl též model soukromoprávních postihů, který mezinárodní smlouvy i právní předpisy ES/EU rovněž připouštějí. Model založený pouze na civilních sankcích žádný z členských států nevyužil, neboť panují pochybnosti o tom, zda by takové sankce byly účinné, přiměřené a odrazující. Další výhradou k tomuto modelu je skutečnost, že možnost uložení sankce je závislá na existenci poškozeného.⁷¹

Zvažován byl též model nepravé trestní odpovědnosti právníků osob. Zásadní výhradou proti tomuto modelu byla však skutečnost, že tento model neumožňuje potrestat právníkou osobu, není-li dovozena odpovědnost konkrétní fyzické osoby, ačkoliv nejsou pochybnosti o tom, že byl protiprávní čin spáchán v osobou v rámci činnosti konkrétní právníkové osoby. Právě možnost sankcionovat právníkou osobu i v případě, že není nalezen konkrétní pachatel – fyzická osoba, byla jedním z hlavních argumentů, proč u nás

⁶⁹ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 285/0, VI. volební období, 2010-2013, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právníků osob a řízení proti nim. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-16]. s. 57. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=0>

⁷⁰ Ibid. s. 25-27

⁷¹ Ibid. s. 27

trestní odpovědnost právnických osob vůbec zavádět.⁷² S ohledem na uvedené byla tedy zvolena koncepce právě trestní odpovědnosti právnických osob.

1.5. Okolnosti přijetí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob

Jelikož zavedení trestní odpovědnosti právnických osob nebylo v České republice nikterak přímočarým procesem a přijatá právní úprava během své relativně krátké existence doznala poměrně zásadní proměny, musíme se těmto okolnostem pro přehled alespoň v základních obrysech věnovat (1.5.1.). S ohledem na značně kontroverzní povahu tohoto institutu vylíčíme na tomto místě také zásadní argumenty pro (1.5.2.) a proti (1.5.3.) zavedení trestní odpovědnosti právnických osob. Pozornost budeme věnovat zejména argumentům pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, neboť mohou být relevantní při teleologickém výkladu ustanovení ZTOPO.

1.5.1. Cesta k zavedení trestní odpovědnosti právnických osob v České republice

V souvislosti s rekodifikací trestního práva hmotného byla ministrem spravedlnosti v roce 2000 sestavena komise, která se zabývala otázkou možného zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého práva. Závěry komise byly posléze publikovány v odborném periodiku *Trestní právo*. Ačkoliv v některých otázkách mezi členy komise panovala shoda, řada otázek zůstala sporná, a závěry tudíž nebyly jednoznačné.⁷³ Sporu nebylo o tom, že jsou s činností řady právnických osob spojeny závažné protispolečenské jevy, které je nutné sankcionovat. Názory členů komise se však rozcházely zejména v tom, zda k dosažení zamýšlených cílů postačí správní trestání, přičemž bude zdokonalena značně roztržitá úprava správního trestání postrádající úpravu základních institutů, či zda je nezbytné zavést trestněprávní sankce.⁷⁴

První pokus o zavedení trestní odpovědnosti právnických osob v České republice byl započat 21. 7. 2004, kdy vláda předložila poslanecké sněmovně návrh zákona o trestní

⁷² Ibid. s. 28

⁷³ PRÁŠKOVÁ, Helena, Jan MUSIL a František FALDYNA. Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. *Trestní právo*. 2001, č. 3, s. 15. ISSN 1211-2860.

⁷⁴ Ibid. s. 13

odpovědnosti právnických osob.⁷⁵ Návrh zákona však byl poslaneckou sněmovnou zamítnut již v prvním čtení. Poslanci se vyslovili kriticky k samotné myšlence zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, kterou považovali za nadbytečnou, ba dokonce škodlivou. Důvody spatřovali například v možnosti využití tohoto nástroje v rámci nekalé konkurence a vyslovili též obavy z ohrožení zájmů třetích osob, které se na trestné činnosti nijak nepodílely.⁷⁶

Návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim pak předložila vláda poslanecké sněmovně (6. volební období, 2010-2013) dne 15. 3. 2011. Návrh zákona byl poslancům dne 31. 3. 2011 rozeslán jako tisk 285/0. Dne 27. 9. 2011 byla návrh zákona ve znění přijatých pozměňovacích návrhů usnesením poslanecké sněmovny přijat. Návrh zákona byl dále postoupen senátu, který jej dne 27. 10. 2011 rovněž schválil. Dne 3. 11. 2011 byl zákon postoupen k podpisu prezidentu republiky, který však využil svého ústavního práva podle čl. 62 písm. h) Ústavy (tzv. prezidentské veto) a přijatý zákon s odůvodněním vrátil poslanecké sněmovně. Poslanecká sněmovna ovšem v souladu s čl. 50 Ústavy setrvala na vráceném zákonu nadpoloviční většinou všech poslanců. Zákon byl proto dne 22. 12. 2011 vyhlášen ve Sbírce zákonů v částce 146 pod číslem 418/2011 Sb. V souladu s § 48 ZTOPO nabyl zákon účinnosti dnem 1. 1. 2012.

Zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do tuzemského trestního práva znamenalo zásadní koncepční změnu v podobě prolomení zásady individuální trestní odpovědnosti a zavedení souběžné a nezávislé trestní odpovědnosti fyzické a právnické osoby (§ 9 odst. 3 ZTOPO) pro případ trestných činů, kterých se může dopustit jak fyzická, tak i právnická osoba.⁷⁷ Zavedení trestní odpovědnosti právnických osob však znamenalo též významnou změnu pro praktické fungování právnických osob, které jsou s účinností ZTOPO vystaveny hrozbě trestního postihu, přičemž mají možnost se z této odpovědnosti za stanovených podmínek spočívajících v jejich řádném fungování vyvinit.

⁷⁵ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 745/0, IV. volební období, 2002-2006, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-22]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=745&CT1=0>

⁷⁶ JELÍNEK, Jiří a Jiří HERCZEG. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou.* 2. vydání. Praha: Leges, 2013. s. 18. ISBN 978-80-87576-43-4.

⁷⁷ Pro trestné činy, kterých se může dopustit výhradně fyzická osoba, platí i nadále zásada individuální trestní odpovědnosti.

S ohledem na význam koncepční změny a zejména praktické důvody nastíněné v předchozím odstavci se jako zjevně nedostatečná jeví velmi krátká legisvakanční lhůta, která byla trestněprávní naukou oprávněně široce kritizována. Domníváme se proto, že například při aplikaci ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO by OČTŘ měly při hodnocení otázky, zda právnická osoba učinila opatření, která po ní lze spravedlivě požadovat, zohledňovat též jak dlouho po přijetí ZTOPO k protiprávnímu činu došlo (k problematice vyvinění blíže pod bodem [2.4.7.](#)). Klademe si totiž otázku, zda lze skutečně po právnické osobě požadovat, aby měla již například na začátku ledna 2012 funkční compliance program, jestliže ještě v polovině prosince 2011 nebylo jisté, zda bude ZTOPO vůbec schválen.

Jde-li o zákonnou úpravu délky legisvakanční lhůty, ustanovení § 3 odst. 3 zákona č. 309/1999 Sb., o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv, subsidiárně stanovuje, že *„právní předpisy nabývají účinnosti patnáctým dnem po vyhlášení“*. Má-li být výjimečně stanovena lhůta kratší, musí to vyžadovat naléhavý obecný zájem, jak plyne z věty druhé tohoto ustanovení.

K délkám legisvakančních lhůt se v minulosti vyjádřil například Nejvyšší správní soud, a to v rozsudku ze dne 28. 11. 2008, čj. 4 Ans 5/2007-60, který uvedl, že *„s ohledem na zásadu „neznalost zákona neomlouvá“ by adresáti právních norem měli mít dostatek času na seznámení se s právní normou, a dřívější počátek účinnosti, než činí obecná doba legisvakance by proto měl být zákonodárcem stanoven pouze v opravdu výjimečných a nezbytných případech“*.

Obdobně se v tomto směru vyjádřil i Ústavní soud v nálezu ze dne 10. 7. 2014, sp. zn. Pl.ÚS 31/13 (162/2014 Sb., N 138/74 SbNU 141): *„Pro úplnost je třeba zdůraznit i další (již zmíněné) relevantní hledisko, a to požadavek předvídatelnosti zákona, které kromě jiného předpokládá, že rozhodne-li se zákonodárce za situace, kdy má jednotlivec podle dosavadního zákona možnost jednat určitým způsobem, toto jednání regulovat jinak, pak musí takto dotčenému jednotlivci poskytnout dostatečný časový prostor k tomu, aby mohl nové regulaci přizpůsobit své chování. Tento nezbytný časový prostor bude vždy záviset na konkrétních okolnostech, tedy zejména na tom, čeho se daná právní úprava týká, kdo jsou její adresáti a zda je respektováno jejich legitimní očekávání.“*

Předkladatelé návrhů zákonů přitom v mnohých případech na nutnost dát adresátům práva dostatečný čas pro seznámení se s novou právní úpravou pamatují.

Například trestní zákoník vstoupil v platnost dne 9. 2. 2009. Účinnosti však nabyl v souladu s § 381 trestního zákoníku až 1. 1. 2010. Důvodová zpráva k tomuto zákonu dokonce uvádí, že účinnost navrhovaného zákona zohledňuje předpokládanou délku legislativního procesu i potřebnou legisvakanci.⁷⁸ Ještě větší prostor dostali adresáti právních norem v souvislosti s rekodifikací soukromého práva. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, vstoupil v platnost už 22. 3. 2012, ale účinnosti nabyl až 1. 1. 2014. Významné dopady na právní prostředí, ve kterém se pohybují právnické osoby, přináší i nové obecné nařízení o ochraně osobních údajů (GDPR), které bylo publikováno v Úředním věstníku Evropské unie dne 4. 5. 2016 a v platnost vstoupilo 20 dnů po tomto zveřejnění. Ustanovení čl. 99 odst. 2 GDPR však stanoví, že se nařízení použije až ode dne 25. 5. 2018.

Ačkoliv je krátká legisvakanční lhůta často způsobena navrhovatelovým chybným odhadem plynulosti legislativního procesu⁷⁹, v případě vládního návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim však navrhovatel dokonce záměrně stanovil datum účinnosti co nejbližší, přičemž bral v potaz minimální délku legislativního procesu. Argument pro takový postup byla údajná potřeba urychleně dostat mezinárodními závazkům.⁸⁰

Nedomníváme se, že tento argument obstojí. Kupříkladu v souladu s čl. 15 Úmluvy o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích⁸¹ vstoupila tato úmluva pro Českou republiku v platnost již 21. 3. 2000. Urychlená snaha zavést trestní odpovědnost právnických osob v situaci, kdy takový závazek pro Českou republiku existoval více než 10 let, tak jen těžko nachází opodstatnění.

Ani stran závazků plynoucích z práva Evropské unie nepovažujeme tento argument za přesvědčivý. Řízení pro nesplnění povinností podle čl. 258 a násl. SFEU je

⁷⁸ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 410/0, V. volební období, 2006-2010, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu trestního zákoníku. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-25]. s. 317. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>

⁷⁹ KYSELA, Jan. Na okraj platnosti, účinnosti a retroaktivity zákonů. *Právní rozhledy*. 2005, č. 22, s. 814. ISSN 1210-6410.

⁸⁰ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 285/0, VI. volební období, 2010-2013, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-16]. s. 56. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=0>

⁸¹ Úmluva o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských vyhlášená sdělením MZV pod č. 25/2000 Sb.m.s.

totiž dlouhý, několikastupňový proces, na jehož konci může SDEU členskému státu na návrh Komise uložit povinnost zaplatit paušální částku či penále, a to až poté co SDEU na návrh Komise rozhodl o povinnosti členského státu přijmout opatření k odstranění protiprávního stavu. Řízení před soudem navíc předchází upozornění ze strany Komise. Ze Zprávy o činnosti vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Soudním dvorem Evropské unie za rok 2011 přitom plyne, že v souvislosti unijními předpisy vyžadujícími sankcionování právnických osob bylo s Českou republikou zahájeno nebo probíhá pouze jediné řízení, a to v souvislosti se Směrnicí EP a Rady 2008/99/ES o trestněprávní ochraně životního prostředí. Toto řízení se však k 31. 12. 2011 nacházelo ve fázi odůvodněného stanoviska Komise, které bylo vydáno 17. 6. 2011.⁸² Tuto skutečnost považujeme za relevantní argument pro provádění legislativních změn, které naplní požadavky práva Evropské unie, avšak nedomníváme se, že je s ohledem na délku řízení pro nesplnění povinnosti⁸³ a fázi, ve které se řízení nacházelo, přesvědčivý pro zdůvodnění překotné změny právní úpravy.

Za dobu své účinnosti doznal ZTOPO již několika změn. Za nejvýznamnější z nich lze však považovat zákon č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Ten na straně jedné rozšířil okruh trestných činů, kterých se může právnícká osoba dopustit, a tento výčet převrátil z pozitivního na negativní. Ustanovení § 7 ZTOPO tedy nově taxativně vyjmenovává trestné činy, kterých se právnícká osoba nemůže dopustit. U zbývajících trestných činů pak trestní odpovědnost právnícké osoby přichází v úvahu (k tomu blíže podkapitola [2.3.](#)).

Významných změn však doznal především § 8 ZTOPO týkající se přičitatelnosti. Podle novelizovaného ustanovení je trestným činem spáchaným právníckou osobou protiprávní čin spáchaný v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, ale nikoliv však už čin spáchaný pouze jejím jménem, jak tomu bylo před touto novelou (k tomu blíže bod [2.4.4.](#)). Nově se též právnícké osobě přičítá jednání osoby, která je oprávněna jménem nebo za právníckou osobu jednat (§ 8 odst. 1 písm. a) ZTOPO), jen pokud je tato osoba

⁸² VLÁDA. Zpráva o činnosti vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Soudním dvorem Evropské unie za rok 2011. *Isap.vlada.cz*. [online] [cit. 2018-01-26]. s. 161 Dostupné z: [https://isap.vlada.cz/homepage2.nsf/pages/esdvlz/\\$file/VLZ-zprava_2011.pdf](https://isap.vlada.cz/homepage2.nsf/pages/esdvlz/$file/VLZ-zprava_2011.pdf)

⁸³ Komise na svých webových stránkách uvádí, že jen samotné řízení před SDEU trvá v průměru dva roky. EVROPSKÁ KOMISE. Řízení pro nesplnění povinností. *Ec.europa.eu*. [online] [cit. 2018-01-15]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/infringements-proceedings/index_cs.htm

ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby. K obdobnému omezení přičitatelnosti došlo i u osob vykonávajících řídicí nebo kontrolní činnost (§ 8 odst. 1 písm. b) ZTOPO) (k tomu blíže bod [2.4.5.](#)). Podstatnou změnou bylo též doplnění § 8 odst. 5 ZTOPO, který pro právnické osoby rozšířil možnost vyvinění (k tomu blíže bod [2.4.7.](#)). Podle původní úpravy se mohla právnická osoba vyvinít pouze v případě, že se protiprávního činu dopustil její zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení, tj. osoba spadající do definice § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO. Novelizované ustanovení umožňuje právnické osobě, aby se vyvinila též z protiprávních činů osob spadajících do definic § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO.

1.5.2. Argumenty pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob

Trestní odpovědnost právnických osob je téma, které rozděluje odbornou veřejnost i politiky. Jelínek dokonce uvádí, že jde o jedno z nejkontroverznějších témat kontinentální trestněprávní teorie, neboť jde o zásah do jednoho ze základních principů kontinentálního trestního práva v podobě individuální trestní odpovědnosti, pro kterou je příznačné, že trestá osoby mající vlastní vůli, nikoliv útvary imateriální.⁸⁴ Domníváme se, že za takové situace nezbyvá než vyžadovat, aby argumenty kriminálně-politické zásadní měrou převážily, a tuto významnou koncepční změnu tak legitimizovaly navzdory teoretickým výhradám.

Jako argumenty pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob uvádí Jelínek sílící moc právnických osob související s rozvojem moderní průmyslové společnosti a globalizací ekonomiky, s čímž jsou spojené někdy obzvlášť závažné důsledky vznikající v rámci jejich činnosti. Dále zmiňuje obtíže s odhalením konkrétní fyzické osoby odpovědné za spáchání trestného činu v případě řady trestných činů v souvislosti se složitou organizací některých právnických osob. Vedle toho uvádí množící se mezinárodní závazky a doporučení v této oblasti, nastolení rovnováhy mezi rozšiřujícím se okruhem práv právnických osob na straně jedné a jejich povinností na straně druhé a též nedostatky mimotrestního sankcionování právnických osob, a to jak v rovině hmotněprávní, tak v rovině procesněprávní. V neposlední řadě Jelínek uvádí, že

⁸⁴ JELÍNEK, Jiří a Jiří HERCZEG. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013. s. 12. ISBN 978-80-87576-43-4.

právnícké osoby v některých případech slouží jako nezbytné nástroje k páčání trestné činnosti.⁸⁵

Musil k těmto argumentům doplňuje, že trestní právo disponuje širším okruhem účinných sankcí oproti pokutám vlastním správnímu trestání, a uvádí, že tyto sankce jsou spojeny s vyšším stupněm difamace. Dále vyzdvihuje, že trestněprávní normy vykazují vyšší míru obecnosti než kazuisticky koncipované normy správního trestání, čímž se rozšiřuje okruh jednání, které je možno postihnout. Upozorňuje též na to, že je v zájmu prevence páčání trestné činnosti nutné aktivovat kolektivní síly osob podílejících se na činnosti jednotlivých právníckých osob. A konečně dodává, že trestní právo disponuje účinnějšími procesními prostředky vedoucími k dosažení účelu trestního řízení, než které zná správní trestání.⁸⁶

Důvodová zpráva pak dále zmiňuje, že zavedení trestní odpovědnosti právníckých osob je nezbytné pro umožnění mezinárodní justiční spolupráce v řízení vedených proti právníckým osobám. Současně též varuje před riziky spočívajícími v porušení závazků plynoucích z práva Evropské unie a před možným přesouváním sídla právníckých osob určených k páčání trestné činnosti do České republiky v souvislosti s tím, že jsme poslední členský stát Evropské unie, který v nějaké formě trestní odpovědnost právníckých osob nezavedl.⁸⁷ Důvodová zpráva v souvislosti se správním trestáním právníckých osob za konkrétní trestněprávní jednání též uvádí, že by bylo obtížné určit správní orgán, v jehož působnosti by projednávání určitých deliktů právníckých osob bylo. Správní orgány jsou totiž zpravidla specializovány na výkon státní správy na určitém konkrétně vymezeném úseku a postrádají personální zajištění pro projednávání například korupčních trestných činů nebo jiné závažné kriminality.⁸⁸

Dle našeho názoru je zvlášť přesvědčivým argumentem pro zavedení trestní odpovědnosti právníckých osob jejich rostoucí faktická moc a s tím i související rozsáhlé škody, které mohou být s jejich činností spojeny a které vyžadují, aby na tuto skutečnost bylo reagováno i v rámci trestní represe jako prostředku *ultima ratio*. Podrobněji se

⁸⁵ Ibid. s. 367-369

⁸⁶ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právníckých osob. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 13-15. ISBN 978-80-7400-116-1.

⁸⁷ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 285/0, VI. volební období, 2010-2013, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právníckých osob a řízení proti nim. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-16]. s. 23-25, 28. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=0>

⁸⁸ Ibid. s. 27

rozsahu škod, které působí trestná činnost právnických osob budeme věnovat v podkapitole [3.2.](#)

Jak hned v úvodu zmiňuje důvodová zpráva, mezinárodní úsilí vedoucí k rozšíření deliktní odpovědnosti právnických vychází z předpokladu, že dosavadní právní nástroje nepůsobí vůči právnickým osobám dostatečně represivně, ani preventivně. Výsledkem toho je snaha o zavedení dostatečně účinných, přiměřených a odrazujících sankcí (*effective, proportionate and dissuasive*).⁸⁹ Právě preventivní a represivní funkce trestního práva vystupují ve vzájemné provázanosti v případě trestní odpovědnosti právnických osob do popředí, což se projevuje v rovině vzniku trestní odpovědnosti i v rovině ukládání sankcí.⁹⁰

Právnické osoby jsou totiž ZTOPO vedeny k tomu, aby aktivně předcházely protiprávním jednáním v rámci své činnosti, k čemuž je zákonodárce motivoval existencí institutu vyvinění v § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, jež později dále rozšířil úpravou v § 8 odst. 5 ZTOPO (podrobněji pod bodem [2.4.7.](#)), a dále v rovině ukládání sankcí, neboť soud má přihlídnout k poměrům právnické osoby, čímž se myslí i její úsilí z hlediska preventivní činnosti (podrobněji pod bodem [2.5.3.](#)). Jak již byl výše zmíněn Musilův argument, trestní odpovědnost právnických osob by v tomto směru měla vést k aktivaci kolektivního úsilí směřujícího k předcházení trestné činnosti.

Někteří autoři též uvádějí, že právě preventivní účinek trestní odpovědnosti právnických osob je nejsilnějším argumentem pro její zavedení, neboť právnické osoby, obzvláště podnikající obchodní korporace, jsou navyklé racionálnímu kalkulování nákladů a výnosů, a tedy své chování racionálně přizpůsobí hrozbě sankce.⁹¹ S ohledem na dosud ukládané velmi mírné sankce, zejména peněžité tresty se však nezdá, že by měla racionálně uvažující právnická osoba vynakládat přílišné úsilí ve směru k předcházení trestné činnosti v rámci svého fungování.⁹² Například Coffee dokonce racionalitu

⁸⁹ Ibid. s. 23-24

⁹⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 52. ISBN 978-80-7400-116-1.

⁹¹ Ibid. s. 7-8

⁹² ŠRÁMEK, Dušan. Lukáš Trojan: Trestní odpovědnost právnických osob by se měla změnit ve správní řízení. *Ceska-justice.cz*. [online] [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2017/11/lukas-trojan-trestni-odpovednost-pravnickych-osob-by-se-mela-zmenit-ve-spravni-rizeni/>

chování právnických osob ve vztahu k odrazujícím účinku peněžitých trestů významně relativizuje.⁹³

Dovolujeme si však naopak učinit některé výhrady argumentům uvedeným shora. Hojně užívaným argumentem jsou nedostatky správního trestání v České republice. Klademe si otázku, zda tento argument nemohl být vyřešen zdokonalením právní úpravy správního trestání, což by bývalo jistě mnohými kvitováno. Přijetím zákona o odpovědnosti za přestupky byl navíc tento argument výrazně oslaben a zároveň bylo prokázáno, že změna k lepšímu byla možná.

Zadruhé správní trestání znalo a zná i jiné než peněžité sankce, jak uvádí Musil. Již v době přijímání ZTOPO upravoval například § 93 odst. 10 zákona č. 49/1997 Sb., o civilním letectví, v tehdy účinném znění, trest zákazu činnosti, který bylo možno uložit právnické osobě či fyzické osobě podnikající. Sankci zákazu činnosti upravoval též § 164 odst. 4 zákona č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu. Sankci propadnutí neznačených tabákových výrobků nebo lihovin bylo možno uložit podle § 135d zákona č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních. S účinností od 1. 12. 2012 je možno podle § 22a odst. 4 zákona o ochraně hospodářské soutěže, spolu s pokutou uložit právnické osobě nebo fyzické osobě podnikající zákaz plnění veřejných zakázek. V neposlední řadě je vhodné uvést, že nová úprava správního trestání zná i například trest v podobě zveřejnění rozhodnutí o přestupku, který je upraven v § 35 písm. e) zákona o odpovědnosti za přestupky a který je obdobou uveřejnění rozsudku (§ 23 ZTOPO). Z uvedeného je patrné, že správní trestání se ani v době přijímání ZTOPO neomezovalo pouze na peněžité sankce a že zákonodárci nic nebrání v tom, aby okruh sankcí v rámci správního trestání dále rozšiřoval s ohledem na potřeby praxe.

Souhlasit lze sice s argumentem, že orgány činné v trestním řízení disponují širšími procesními prostředky k dosažení účelu řízení, nicméně nelze opominout, že například na úseku ochrany hospodářské soutěže, a nově i na úseku ochrany životního prostředí jsou správní orgány rovněž vybaveny nezanedbatelnými pravomocemi. Ustanovení § 21f a § 21g zákona o ochraně hospodářské soutěže kupříkladu již v době schvalování zákona upravovala šetření v obchodních prostorách a šetření v jiných než obchodních prostorách, které mohl správní orgán v případě jiných než obchodních prostor

⁹³ COFFEE, John C. Corporate Crime and Punishment: A Non-Chicago View of the Economics of Criminal Sanctions. In ORLAND, Leonard. *Corporate and White Collar Crime: An Anthology*. Cincinnati, Ohio: Anderson Pub. Co., 1995. s. 195-196. ISBN 978-08-7084-870-4.

provádět s přivolením soudu. Ustanovení § 17 odst. 2 zákona č. 201/2012 Sb., o ochraně ovzduší, pak s účinností od 1. 1. 2017 upravuje oprávnění kontrolujícího za stanovených podmínek, a dokonce bez nutnosti souhlasu soudu, vstoupit do obydlí. Obě zmíněná oprávnění správních orgánů přitom představují zásah do ústavně zaručených práv, a to konkrétně do práva na nedotknutelnost obydlí ve smyslu čl. 12 LZPS, a lze je pro účely vedení správního řízení považovat za poměrně účinná.

Do značné míry lze souhlasit s argumentem, že v České republice by bylo obtížné určit správní úřad, v jehož působnosti by mělo být projednávání závažné trestné činnosti. Nelze ovšem na druhou stranu nezmínit, že k projednávání některých trestných činů by naopak byly povolanejší některé konkrétní správní úřady s celostátní působností jako například Česká inspekce životního prostředí pro trestné činy proti životnímu prostředí, Úřad pro ochranu hospodářské soutěže pro některé trestné činy hospodářské či Úřad pro ochranu osobních údajů například pro trestný čin neoprávněného nakládání s osobními údaji.

Ačkoliv tedy lze některé argumenty hovořící pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, a to zejména ty vázané na srovnání se zvažovaným modelem správního trestání částečně překonat, i nadále by přetrvávaly obtíže spojené s mezinárodní spoluprací, neboť ta vyžaduje, aby do takového řízení v široké míře zasahovala moc soudní. Překlenutí tohoto problému by vyžadovalo přiblížení se německému modelu správního trestání (k tomu blíže pod bodem [1.3.3.](#)), což by znamenalo pro tuzemské správní trestání dalekosáhlé koncepční, ale také organizační změny.

1.5.3. Argumenty proti úpravě trestní odpovědnosti právnických osob

Argumenty proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob lze rozdělit na teoreticko-právní a praktické. Mezi teoreticko-právní argumenty, zmiňované Musilem, můžeme zařadit fiktivní pojetí právnických osob v tuzemském právní řadu, nezpůsobilost právnických osob jednat v trestněprávním smyslu a nemožnost právnických osob jednat zaviněně s ohledem na jejich chybějící psychiku.⁹⁴

K praktickým důvodům lze uvést, že trestní odpovědnost zásadně nedopadne na právnické osoby založené pouze za účelem páchání trestné činnosti, neboť v jejich

⁹⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 15-16. ISBN 978-80-7400-116-1.

případě nepůsobí dostatečně tvrdě ani trest zrušení právnické osoby. Trestní odpovědnost právnických osob podle Musila rovněž dopadne na fyzické osoby, které se nikterak nepodílely na trestné činnosti a neměly ani při nejlepší vůli možnost činnost právnické osoby zásadním způsobem ovlivnit. Jde například o řadové zaměstnance, drobné akcionáře či věřitele. Trestní právo má též působit jako prostředek *ultima ratio*, a má jej tedy být užito jen v případě, kdy jiný postih nepostačí. V tomto směru Musil rovněž uvádí, že správní trestání je rychlejší, efektivnější a hospodárnější. V neposlední řadě bylo zmiňováno, že trestní odpovědnost právnických osob jen dále zatíží už tak přetíženou trestní justici.⁹⁵

⁹⁵ Ibid. s. 16

2. Právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob v České republice

Cílem této kapitoly bude analyzovat ustanovení ZTOPO relevantní zejména ve vztahu ke vzniku trestní odpovědnosti právnické osoby a rovněž další ustanovení, která mají úzkou vazbou na compliance programy. Předně bude vůbec vymezeno postavení trestní odpovědnosti právnických osob v tuzemském trestním právu a vztah ZTOPO k dalším předpisům trestního práva (2.1.). Dále bude pojednáno o právnické osobě jako subjektu trestní odpovědnosti a rovněž bude vymezena místní a osobní působnost zákona (2.2.). Další podkapitola bude věnována věcné působnosti ZTOPO, tedy okruhu trestných činů, které může právnická osoba spáchat (2.3.). Naprosto klíčovou částí této kapitoly bude potom podkapitola věnovaná přičitatelnosti a vyvinění (2.4.). Závěrem pak zmíníme další ustanovení, která je vhodné brát v potaz při koncipování compliance programu, a to konkrétně ustanovení týkající se přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce, ustanovení upravující účinnou lítost a další důvody zániku trestní odpovědnosti a ustanovení upravující základní zásady ukládání sankcí právnickým osobám (2.5.).

2.1. Koncepce trestní odpovědnosti právnických osob v České republice

Jak již bylo řečeno výše, český zákonodárce zvolil koncept právě trestní odpovědnosti právnických osob (k modelům trestní odpovědnosti právnických osob blíže v podkapitole 1.3.). Příslušnou právní úpravu najdeme v ZTOPO, který má povahu tzv. vedlejšího zákona a který je ve vztahu speciality k trestnímu zákoníku a trestnímu řádu, jak plyne z § 1 odst. 2 ZTOPO. Pokud tedy ZTOPO nestanoví jinak, použije se právní úprava obsažená v těchto předpisech, pokud to není z povahy věci vyloučeno.

O tom, že zákonodárce zvolil model právě trestní odpovědnosti právnických osob svědčí mimo jiné ustanovení § 8 odst. 3 ZTOPO, jež stanoví, že „*trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, nepodaří-li se zjistit, která konkrétní fyzická osoba jednala způsobem uvedeným v odstavcích 1 a 2.*“ V této souvislosti označuje právní nauka trestní odpovědnosti právnických osob jako nezávislou, tedy nezávislou na trestní odpovědnosti konkrétní fyzické osoby. Tato skutečnost však dle našeho názoru může představovat úskalí při aplikaci institutu vyvinění podle § 8 odst. 2 písm. d) a odst. 5 ZTOPO (k tomu

blíže pod bodem [2.4.8.](#)). Z ustanovení § 9 odst. 3 ZTOPO dále plyne, že trestní odpovědnost právnických osob je souběžná s trestní odpovědností fyzických osob, tedy že odpovědnost právnické osoby nevyklučuje odpovědnost fyzické osoby a obráceně.

I přesto se právní doktrína i praxe kloní k názoru, že trestní odpovědnost právnických osob má povahu doplňkovou. Šámal s Dědičem jako argumenty uvádí omezenou místní působnost ZTOPO (ve vztahu k zahraničním právnickým osobám, blíže viz bod [2.2.3.](#)), omezený rozsah kriminalizace (tento argument však podstatně omezuje novela ZTOPO, která značně rozšířila věcnou působnost ZTOPO, blíže k tomu podkapitola [2.3.](#)), institut přičitatelnosti a široce pojatý institut účinné lítosti (novela ZTOPO sice tento institut částečně omezila, přesto je jeho použití širší než v případě trestní odpovědnosti fyzických osob, k tomu blíže pod bodem [2.5.2.](#)). Vedle toho zmiňují též povahu právnických osob a širší možnosti správního trestání právnických osob, které by měly vést k širšímu uplatnění zásady subsidiarity trestní represe upravené v § 12 odst. 2 trestního zákoníku.⁹⁶ Obdobné závěry, včetně širší aplikovatelnosti zásady trestní represe ve vztahu k právnickým osobám, formuluje rovněž stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012. Jelínek vedle omezené místní, osobní a věcné působnosti ZTOPO zmiňuje jako argument pro doplňující povahu formální umístění právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob ve zvláštním zákoně.⁹⁷

2.2. Právnická osoba

Jak samotný název zákona, tak i § 1 ZTOPO nedávají pochybnost o tom, že trestní odpovědnost podle tohoto zákona dopadá toliko na právnické osoby, tedy na subjekty s právní osobností, osoby mající právní subjektivitu. Stejný závěr plyne i z důvodové zprávy.⁹⁸ ZTOPO pojem právnické osoby nedefinuje, neboť jak plyne z důvodové zprávy, ponechává tuto definici na právních předpisech soukromého práva. Dříve než se však podíváme na to, jak soukromé právo právnické osoby definuje, a vymežíme, které

⁹⁶ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 53. ISBN 978-80-7400-116-1.

⁹⁷ JELÍNEK, Jiří a Jiří HERCZEG. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013. s. 25. ISBN 978-80-87576-43-4.

⁹⁸ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 285/0, VI. volební období, 2010-2013, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-16]. s. 30. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=0>

právní osoby tuzemské právo upravuje (2.2.2.), není možné vynechat teoreticko-právní přístupy v chápání právnické osoby (2.2.1.), neboť ty se promítají do problematiky přičitatelnosti. Současně v této podkapitole také představíme právnické osoby, které jsou z osobní působnosti ZTOPO vyloučeny (2.2.3.)

2.2.1. Pojetí právnické osoby

Snahy o pojmové vymezení právnické osoby, které by bylo široce přijímáno, můžeme vysledovat zhruba od 19. století až po současnost. Ačkoliv se názory různí, lze je rozdělit do dvou názorových proudů, a to na proud pozitivistický a sociologický.

Pozitivistický proud je reprezentován zejména fikční teorií, podle které právnické osoby existují jen z moci zákona jako právní fikce a nemají reálnou existenci.⁹⁹ Autorem této teorie je Friedrich Carl von Savigny, který ji rozpracoval ve svém díle *Systém současného římského práva (II.)* roku 1840, v němž mimo jiné vytvořil i moderní pojetí pojmu právnické osoby. Podle tohoto pojetí lze původní pojem osoby či právního subjektu spojovat pouze s pojmem člověk. Právo však může rozšířit právní subjektivitu i na umělé, fiktivní subjekty, kterými jsou právnické osoby, tedy osoby vytvořené za právními účely. Savignyho teorie fikce nepřiznává právnickým osobám vlastní vůli. Právnické osoby tedy nemohou samostatně právně jednat, neboť jednání předpokládá myslící a chtějící bytost, tedy bytost mající vůli. Za právnické osoby tedy jednání fyzické osoby na základě institutu zastoupení. Takové jednání fyzických osob se pak považuje za jednání právnické osoby. Podle Savignyho pak lze toto zastoupení bez vlastní vůle respektovat pouze v civilním právu, neboť trestní právo se potýká výhradně s osobami, jež mají vůli.¹⁰⁰ Neexistence vůle a z toho plynoucí nemožnost jednat zaviněně byla a zůstává jednou ze základních teoreticko-právnických výhrad proti zavádění trestní odpovědnosti právnických osob v kontinentálním trestním právu (např. Šámal¹⁰¹ nebo Jelínek¹⁰²), které je založeno na zásadě zavinění.

⁹⁹ ŠVESTKA, Jiří, JIŘÍ SPÁČIL, MARTA ŠKÁROVÁ, MILAN HULMÁK a kol. *Občanský zákoník I, II.* 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009. s. 228. ISBN 978-80-7400-108-6.

¹⁰⁰ BERAN, Karel. Trestní odpovědnost právnických osob z hlediska teorie fikce. *Trestněprávní revue.* 2014, č. 5, s. 111. ISSN 1213-5313.

¹⁰¹ ŠÁMAL, Pavel. K trestněprávní odpovědnosti právnických osob. *Bulletin advokacie.* 2011, č. 11, s. 25. ISSN 1210-6348.

¹⁰² JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 4. vydání. Praha: Leges, 2014. s. 369. ISBN 978-80-7502-044-4.

Sociologické teorie jsou pak reprezentovány zejména teorií reálné svazové osobnosti (označuje se též jako teorie organická či teorie reality), jejímž autorem je Otto von Guericke. Podle této teorie právnické osoby reálně existují. Jedná se o sociální organismy, jejichž existenci právo toliko uznává, ale jejichž existence není závislá na vůli zákonodávce.¹⁰³ Beran uvádí, že hlavní myšlenka této teorie je založena na pojetí právnické osoby jakožto duchovního organismu, který je vybaven vlastní samostatnou vůlí, kterou je s to projevat navenek.¹⁰⁴

2.2.2. Právnické osoby v tuzemském právu

Důvodová zpráva k občanskému zákoníku se hlásí k teorii fikce.¹⁰⁵ Příklon k teorii fikce též dotvrzuje ustanovení § 151 odst. 1 občanského zákoníku, podle něž *„zákon stanoví, popřípadě zakladatelské právní jednání určí, jakým způsobem a v jakém rozsahu členové orgánů právnické osoby za ni rozhodují a nahrazují její vůli.“* Z této formulace plyne, že právnická osoba sama o sobě nemá vůli, a tedy je umělým právním konstruktem, jehož vůli nahrazují členové orgánů právnické osoby. Ačkoliv má tedy právnická osoba právní osobnost, právní subjektivitu, není možné mluvit o její svéprávnosti, neboť postrádá vůli. Právnická osoba tedy sama nejedná, jednají za ni členové statutárního orgánu.¹⁰⁶

V souvislosti s rekodifikací tedy došlo ke změně v chápání právnické osoby oproti předchozí právní úpravě podle zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, která považovala právní úkon učiněný statutárním orgánem za osobní jednání právnické osoby a tento úkon za projev vůle právnické osoby.¹⁰⁷ Beran s ohledem na tento teoreticko-právní posun v chápání právnické osoby v právních předpisech, problematizuje zejména ustanovení § 8 ZTOPO týkající se přičitatelnosti, které soudě dle jeho názoru vychází

¹⁰³ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ, Milan HULMÁK a kol. *Občanský zákoník I, II. 2.* vydání, Praha: C. H. Beck, 2009. s. 229. ISBN 978-80-7400-108-6.

¹⁰⁴ BERAN, Karel. Trestní odpovědnost právnických osob z hlediska teorie fikce. *Trestněprávní revue*. 2014, č. 5, s. 110. ISSN 1213-5313.

¹⁰⁵ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 362/0, VI. volební období, 2010-2013, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku. *Psp.cz*. [online] [cit. 2018-01-31]. s. 597. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=362&ct1=0>

¹⁰⁶ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 842. ISBN 978-80-7400-529-9

¹⁰⁷ ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ, Milan HULMÁK a kol. *Občanský zákoník I, II. 2.* vydání, Praha: C. H. Beck, 2009. s. 260. ISBN 978-80-7400-108-6.

z organického pojetí právnického osoby.¹⁰⁸ Tomu kontrují Šámal s Eliášem, podle nichž jednak právní předpisy nikdy zcela nerespektují teoretické kategorie právní nauky a dále by podle nich Beranem v ryzí formě aplikovaná Savignyho teorie fikce vylučovala též administrativněprávní a deliktní odpovědnost právnických osob. Stejně tak podle nich nelze dovozovat z izolované formulace části § 8 odst. 1 ZTOPO („*Trestným činem spáchaným právnickou osobou*“) příklon k organickému pojetí, jestliže zbytek § 8 odst. 1 ZTOPO a § 8 odst. 2 ZTOPO stojí na principu přičitatelnosti, a tedy svědčí spíše o opaku. Nadto uvádí, že má-li ZTOPO dopadat i na zahraniční osoby, musí ZTOPO v tomto směru zůstat neutrální, neboť pojetí právnických osob je v zahraničních právních řádech různé.¹⁰⁹

Pojem právnické osoby je upraven § 20 občanského zákoníku, který stanoví, že „*právnická osoba je organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná*“. Občanský zákoník provádí základní kategorizaci právnických osob. Podle ustanovení § 210 občanského zákoníku je právnickou osobou korporace, kterou definuje jako společenství osob. Podle ustanovení § 303 občanského zákoníku je právnickou osobu též fundace, kterou definuje jako majetek vyčleněný k určitému účelu. A konečně podle § 402 občanského zákoníku je právnickou osobou také ústav, který je ustaven „*za účelem provozování činnosti užitečné společensky nebo hospodářsky s využitím své osobní a majetkové složky*“.

Na tomto místě je též vhodné připomenout, že právní subjektivitu nemá společnost ve smyslu § 2716 a násl. občanského zákoníku, tichá společnost ve smyslu § 2747 a násl. občanského zákoníku, ani svěřenský fond ve smyslu § 1448 a násl. občanského zákoníku, a tedy na ně právní úprava ZTOPO nedopadá.

Korporací je v první řadě spolek, který je upraven v § 214 a násl. občanského zákoníku. Opominout též nesmíme korporace v podobě společenství vlastníků jednotek, která občanský zákoník upravuje v rámci bytového spoluvlastnictví v hlavě věnované věcným právům, a to konkrétně v § 1194 a násl. občanského zákoníku. Mezi fundace řadí občanský zákoník nadace upravené § 306 a násl. občanského zákoníku a dále nadační

¹⁰⁸ BERAN, Karel. Trestní odpovědnost právnických osob z hlediska teorie fikce. *Trestněprávní revue*. 2014, č. 5, s. 113. ISSN 1213-5313. A dále BERAN, Karel. Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2014, č. 7-8, s. 179-180. ISSN 1213-5313.

¹⁰⁹ ŠÁMAL, Pavel a Karel ELIÁŠ. Několik poznámek k článku „Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku“. *Trestněprávní revue*. 2015, č. 3, s. 65-66. ISSN 1213-5313.

fondy upravené v § 394 a násl. občanského zákoníku. Právní úpravu ústavů pak nalezneme v § 402 a násl. občanského zákoníku.

Významnou část z hlediska zájmu trestněprávní regulace pak bezesporu tvoří obchodní korporace, tedy obchodní společnosti a družstva, jejichž právní úpravu najdeme v ZOK. Jedná se konkrétně o osobní společnosti, jež jsou představovány veřejnými obchodními společnostmi a komanditními společnostmi, a kapitálovými společnostmi, mezi které ZOK řadí společnosti s ručením omezeným a akciové společnosti. V neposlední řadě upravuje ZOK také družstva, včetně družstev bytových a sociálních. Družstva jsou též spořitelni a úvěrová družstva upravená zákonem č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech a některých opatřeních s tím souvisejících.

Ustanovení § 1 odst. 4 ZOK též pamatuje na typy právnických osob, jež se primárně řídí předpisy práva Evropské unie a dále příslušnými vnitrostátními předpisy. Jde o evropskou společnost, evropskou družstevní společnost a evropské hospodářské zájmové sdružení. Z čl. 1 odst. 3 nařízení Rady (ES) č. 2157/2001, o statutu evropské společnosti (SE), plyne, že evropské společnosti jsou právnickými osobami. Obdobně je tomu i v případě evropské družstevní společnosti, jejíž povahu právnické osoby stanovuje čl. 1 odst. 5 nařízení Rady (ES) č. 1435/2003, o statutu Evropské družstevní společnosti (SCE). Komplikovanější je situace, pokud jde o evropská hospodářská zájmová sdružení. Podle čl. 1 odst. 6 nařízení Rady (EHS) č. 2137/85, o evropském hospodářském zájmovém sdružení (EHZS), je totiž na členských státech, zda těmto subjektům přiznají právní subjektivitu. Tuzemský zákonodárce tak učinil, a to v § 1 odst. 2 zákona č. 360/2004 Sb., o Evropském hospodářském zájmovém sdružení (EHZS). Obdobně je tomu ve většině ostatních členských států EU. Odlišná¹¹⁰ je ovšem situace v Německu, Rakousku či Itálii.¹¹¹

Za právnickou osobu se v souladu s § 21 občanského zákoníku považuje Česká republika. Právnickými osobami jsou obec a svazek obcí, jak plyne z § 2 odst. 1 a 48 odst. 3 obecního zřízení, a rovněž kraje, jak plyne z § 1 odst. 2 krajského zřízení. U těchto

¹¹⁰ To vytváří z hlediska případné trestní odpovědnosti možná zajímavou, leč nežádoucí diferenciaci mezi tuzemskými evropskými hospodářskými zájmovými sdruženími a některým zahraničními subjekty tohoto typu.

¹¹¹ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 501/0, IV. volební období, 2002-2006, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona zřízení Evropského hospodářského zájmového sdružení. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-05-09]. s. 17. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=4&ct=501&ct1=0>

právnických osob je však trestní odpovědnost zcela nebo zčásti vyloučena, jak podrobněji rozvedeme v bodě [2.3.3.](#)

Vedle toho je však nutno zmínit, bez aspirace na úplnost výčtu, též další typy právnických osob, které jsou upravené převážně veřejnoprávními předpisy. Podle § 2 zákona č. 77/1997 Sb., o státním podniku, jsou právní osobou státní podniky. Podle § 1 odst. 2 zákona č. 6/1992 Sb., o České národní bance, je rovněž Česká národní banka právní osobou. Trestně odpovědnými jsou též další právní osoby založené přímo zákonem.¹¹² Jde například o Českou advokátní komoru zřízenou § 40 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, Všeobecnou zdravotní pojišťovnu České republiky zřízenou § 1 zákona č. 551/1991 Sb., o Všeobecné zdravotní pojišťovně České republiky, či o Českou televizi zřízenou § 1 odst. 1 zákona č. 483/1991 Sb., o České televizi. Právní osobami jsou rovněž registrované politické strany a politická hnutí, jak stanoví § 3 odst. 1 zákona č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích. Podle § 6 odst. 1 zákona č. 3/2001 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností, jsou právními osobami podle tohoto zákona také registrované církve a náboženské společnosti.¹¹³ Podle § 2 odst. 2 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, jsou právními osobami též vysoké školy. Komplikovanější je ovšem situace v případě ostatních škol a školských zařízení, jejichž právní postavení upravuje § 8 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Například školy a školská zařízení zřizovaná obcemi, kraji či MŠMT jsou zřizovány jako školské právní osoby nebo jako příspěvkové organizace, a tedy na ně právní úprava ZTOPO dopadá. To však neplatí pro školy a školská zařízení zřizovaná například ministerstvem vnitra nebo ministerstvem obrany, které mají povahu organizačních složek státu nebo jejich součástí, u kterých je trestní odpovědnost podle ZTOPO vyloučena (viz blíže bod [2.2.3.](#)).

Právní úprava ZTOPO pak plně dopadá také na zahraniční právní osoby, které spáchají trestný čin na území České republiky, ovšem jen za omezující podmínky

¹¹² Osobám zřízeným zákonem a České národní bance velmi pravděpodobně nebude moci být uložen trest zrušení právní osoby, neboť to vylučuje jejich povaha (§ 16 odst. 1 *in fine* ZTOPO). Navíc si lze jen těžko představit, že by činnost takových osob „*spočívala zcela nebo převážně v páčení trestného činu nebo trestných činů*“ (§ 16 odst. 1 věta první ZTOPO).

¹¹³ Větší pochybnosti může vyvolávat otázka, zda lze uložit trest zrušení právní osoby politické straně nebo církvi, neboť jde o právní osoby založené za účelem uplatňování ústavně zaručených práv a svobod. K tomu blíže viz ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 129-130, 352-353. ISBN 978-80-7400-116-1.

stanovené § 2 odst. 1 ZTOPO, že má taková právnická osoba na území České republiky umístěn podnik¹¹⁴ nebo organizační složku, anebo zde alespoň vykonává svoji činnost nebo zde má svůj majetek. Takovéto omezení zásady teritoriality v případě fyzických osob v § 4 trestního zákoníku nenajdeme. Toto ustanovení ZTOPO týkající se jeho místní působnosti je totiž koncipováno s ohledem na reálnou postižitelnost zahraničních právnických osob v České republice.¹¹⁵

Jak je patrné z předchozího výkladu, okruh trestněprávně odpovědných osob je velmi široký a pestrý. Právnické osoby, na které dopadá právní úprava ZTOPO, tedy rozhodně nelze omezit na obchodní korporace či právnické osoby založené za účelem podnikání. I v náplni činnosti podnikajících právnických osob přitom najdeme podstatné rozdíly. Existenci takto nesourodého okruhu právnických osob a činností, které vykonávají, ve spojení se značným okruhem trestných činů, kterých se mohou dopustit (k tomu blíže v podkapitole [2.3.](#)), je třeba brát v potaz při diskusi o kriminogenních faktorech spojených s kriminalitou právnických osob (podrobně budou rozebrány v podkapitole [3.4.](#)) a obecných doporučeních pro vytváření compliance programů (zejména podkapitoly [4.3.](#) a [4.4.](#)).

2.2.3. Okruh právnických osob, které nejsou trestně odpovědné

Zákonodárce zvolil při vymezení osobní působnosti ZTOPO negativní výčet, tedy stanovil, u kterých právnických osob je trestní odpovědnost vyloučena. Tento negativní výčet právnických osob najdeme v § 6 odst. 1 ZTOPO, podle kterého jsou z působnosti zákona vyjmuty Česká republika a územní samosprávné celky při výkonu veřejné moci. Územními samosprávnými celky jsou podle čl. 99 Ústavy základní územní samosprávné celky, tedy obce, a vyšší územní samosprávné celky, tedy kraje. Připomínáme, že hlavní město Praha má podle zákona č. 131/2000 Sb., o hlavní městě Praze, postavení obce i kraje, a tedy je jeho trestní odpovědnost rovněž vyloučena.

Česká republika je z působnosti ZTOPO vyňata absolutně a rozsahu celé své činnosti, a to i přestože vedle postavení osoby veřejného práva má stát i znaky korporace

¹¹⁴ Občanský zákoník opustil termín podnik užívaný zákonem č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, a nově používá termín závod, jak plyne z § 509 občanského zákoníku.

¹¹⁵ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 285/0, VI. volební období, 2010-2013, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-16]. s. 39 Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=0>

soukromoprávní, neboť se v soukromoprávních vztazích považuje za právnickou osobu, jak stanovuje § 21 občanského zákoníku. Vyloučení trestní odpovědnosti České republiky plyne ze skutečnosti, že jde o stát, který je nadán vnitřní a vnější suverenitou, a také ze skutečnosti, že by jinak stát trestal sám sebe. Trestně odpovědné nejsou ani organizační složky státu, tedy například ministerstva a jiné správní úřady a jejich podřízené organizační složky, Ústavní soud, soudy či státní zastupitelství, neboť podle § 3 odst. 2 zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, nejsou právnickými osobami. Jinak je tomu ovšem u právnických osob zřízených zákonem, státních příspěvkových organizací, státních podniků a České národní banky. V jejich případě se totiž jedná o právnické osoby, a tedy je u nich možno vyvodit trestněprávní odpovědnost.¹¹⁶

ZTOPO dále vylučuje trestní odpovědnost územních samosprávných celků, avšak jen pokud jde o případy, kdy vykonávají veřejnou moc, tedy pokud autoritativně rozhodují o právech a povinnostech nepodřízených subjektů. O výkon veřejné moci přitom jde, pokud územní samosprávné celky jednájí v samostatné působnosti, tedy v rámci samosprávy, i v rámci přenesené působnosti, tedy i pokud vykonávají státní správu. Územní samosprávné celky jsou oprávněny zakládat organizační složky, které nejsou právnickými osobami. Toto oprávnění pro obce plyne z § 35a odst. 1 obecního zřízení, pro kraje z § 14 odst. 3 krajského zřízení, a též z § 23 odst. 1 zákona č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů. Jelikož tyto organizační složky obcí i krajů postrádají právní subjektivitu, je u nich trestní odpovědnost vyloučena, pokud půjde o případy, kdy vykonávají veřejnou moc, obdobně jako u organizačních složek státu. Dle našeho názoru však nic nebrání tomu, aby byly územní samosprávné celky trestně odpovědné za jednání jejich organizačních složek, pokud k němu dojde mimo výkon veřejné moci. Shora uvedená ustanovení právních předpisů rovněž opravňují územní samosprávné celky k zakládání a zřizování právnických osob. Ty z působnosti ZTOPO vyňaty nejsou.¹¹⁷

Ustanovení § 6 odst. 2 ZTOPO pro vyloučení pochybností uvádí, že majetková účast České republiky nebo územního samosprávného celku na právnické osobě, nevylučuje trestní odpovědnost takové právnické osoby.

¹¹⁶ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 129-130, 135-136. ISBN 978-80-7400-116-1.

¹¹⁷ *Ibid.* s. 139

Ačkoliv to ZTOPO nestanoví výslovně, je vyloučena též trestní odpovědnost cizích států a mezinárodních organizací veřejného práva. Že zákonodárce s trestní odpovědností těchto subjektů nepočítal, plyne z důvodové zprávy, neboť uvádí, že princip suverenity státu sankcionování cizích států nedovoluje a vládní mezinárodní organizace požívají výsad a imunit podle mezinárodního práva.¹¹⁸ Jiná je ovšem situace, pokud jde o zahraniční právnické osoby, jak již bylo zmíněno pod bodem [2.2.2.](#)

Jestliže tedy právní předpisy ES/EU požadující účinné sankcionování právnických osob shodně uvádějí, že právnickou osobou se myslí „*jakýkoliv subjekt, který je právnickou osobou podle příslušného vnitrostátního práva, s výjimkou států nebo jiných veřejnoprávních subjektů při výkonu veřejné moci a veřejných mezinárodních organizací*“,¹¹⁹ můžeme konstatovat, že těmto závazkům naše právní úprava dostála.

2.3. Rozsah trestní odpovědnosti právnických osob

Jde-li o stanovení věcné působnosti zákona, tedy stanovení okruhu trestných činů, kterých se může právnická osoba dopustit, měl zákonodárce několik způsobů, jak tento okruh vymežit. Každé z dále uvedených řešení je pak spojeno s různou mírou kriminalizace. Jelínek uvádí následující možná řešení. Předně mohl zákon stanovit, že právnické osoby mohou být odpovědné, za kterýkoliv trestný čin uvedený ve zvláštní části zákona. Tento způsob může být modifikován omezujícím pravidlem stanovícím, že spáchání takového trestného činu musí připouštět povaha takovéto osoby. Zadruhé mohl zákonodárce přistoupit k taxativnímu nebo demonstrativnímu výčtu trestných činů upravených ve zvláštní části trestního zákoníku. Třetí variantou je vymezení okruh trestný činů, pro které k tomu Českou republiku zavazují mezinárodní závazky a právo EU. Poslední variantou je pak vytvoření zvláštních skutkových podstat přímo v zákoně upravujícím trestní odpovědnost právnických osob. V evropských zemích jsou ty přístupy různě kombinovány.¹²⁰

¹¹⁸ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 285/0, VI. volební období, 2010-2013, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-16]. s. 39-40. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=0>

¹¹⁹ ŠÁMAL, Pavel. K trestněprávní odpovědnosti právnických osob. *Bulletin advokacie*. 2011, č. 11, s. 22. ISSN 1210-6348.

¹²⁰ JELÍNEK, Jiří. K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 9, s. 16. ISSN 1210-6348.

Důvodová zpráva uvádí, že výčet trestných činů obsahoval ty trestné činy, k jejichž sankcionování Českou republiku zavazovaly mezinárodní závazky.¹²¹ Ve snaze přispět k hladkému procesu schvalování zákona však byly tyto závazky interpretovány velmi restriktivně. Podle Voloveckého totiž měly být do výčtu s ohledem na mezinárodní závazky zařazeny i některé trestné činy proti životu a zdraví.¹²² Ještě v rámci připomínkové řízení byly do výčtu začleněny daňové trestné činy. V jejich případě nebyly důvodem mezinárodní závazky, neboť daňové trestné činy jsou považovány za výlučně vnitřní záležitost ovlivňující pouze daňové výnosy toho kterého státu.¹²³

Zákonodárcem byl zvolen taxativní výčet čítající celkem 84 trestných činů, u kterých přichází trestní odpovědnost právnické osoby v úvahu. S ohledem na taxativnost výčtu a zákaz analogie v rámci podmínek vzniku trestní odpovědnosti nešlo tento výčet výkladem rozšiřovat o další trestné činy. Tento výčet byl právní naukou z mnoha stran kritizován s ohledem na jeho nekonceptnost.

Šámal například uváděl, že ve výčtu trestných činů chybí některé skutkové podstaty, které jsou ve vztahu speciality ke skutkovým podstatám ve výčtu obsaženým (např. právnická osoba může být odpovědná za trestný čin vydírání, nikoliv však už za trestný čin loupeže). V takové situaci by podle Šámala fyzická osoba odpovídala za jednání obsažené ve speciální skutkové podstatě (loupež) a právnická osoba za jednání obsažené v obecné skutkové podstatě (vydírání). Dále kritizoval například absenci trestného činu krádeže a zpronevěry, úpadkových trestných činů či některých trestných činů proti životu a zdraví (například trestné činy ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty nebo neoprávněným nakládáním s lidskými tkáněmi a orgány, lidským embryem a lidským genomem).¹²⁴

Nerespektování vztahu speciality a subsidiarity kritizoval též Jelínek. Z majetkových trestných činů pak ve výčtu postrádal rovněž trestný čin porušení povinnosti při správě cizího majetku. Jelínek dále zvláště zdůraznil absenci trestných činů

¹²¹ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 285/0, VI. volební období, 2010-2013, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-16]. s. 40. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=0>

¹²² VOLOVECKÝ, PĚTR. Trestní odpovědnost právnických osob podle navrhovaného zákona. *Trestní právo*, 2011, č. 12, s. 5–6. ISSN 1211-2860.

¹²³ FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení pro nim. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 25. ISBN 978-80-7357-720-9.

¹²⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 151-156. ISBN 978-80-7400-116-1.

proti životu a zdraví, která je těžko pochopitelná s ohledem, že řada kvalifikovaných skutkových podstat činů ve výčtu zahrnutých obsahuje jako znak způsobení těžké újmy na zdraví nebo smrti. Vynechání těchto trestných činů navíc neumožňovalo vyvozovat odpovědnost poskytovatelů zdravotních služeb či veřejné přepravy.¹²⁵

V souvislosti se novými závazky plynoucími z práva Evropské unie byly zákonem č. 141/2014 Sb., s účinností od 1. 8. 2014 zařazeny do výčtu trestný činy znásilnění, účasti na pornografickém představení, navazování nedovolených kontaktů s dítětem. Stejným zákonem, ale bez vazby na požadavky práva Evropské unie byl výčet rozšířen také o trestný čin lichvy.

Významnou koncepční změnu i ve vztahu k věcné působnosti ZTOPO však znamenala až novela ZTOPO provedená zákonem č. 183/2016 Sb., který nabyl účinnosti 1. 12. 2016. Novela ZTOPO zásadním způsobem rozšířila rozsah kriminalizace právnických osob. Konstrukce § 7 ZTOPO byla novelou převrácena. Pozitivní taxativní výčet byl nahrazen negativním taxativním výčtem. Nově tak právnické osoby odpovídají za všechny trestné činy uvedené v trestním zákoníku s výjimkou těch, u kterých to § 7 ZTOPO vylučuje. Vedle individuálně vypočtených trestných činů vylučuje § 7 ZTOPO ze své působnosti obecně všechny trestné činy proti branné povinnosti a trestné činy vojenské, jejichž frekventovanost však není vysoká. S ohledem na rozsah kriminalizace se právní úprava podle některých autorů v zásadě přiklonila k obecné trestní odpovědnosti právnických osob.¹²⁶

Ve výčtu figuruje zejména většina vlastnoručních deliktů, trestných činů se speciálním subjektem a takové, u nichž to vylučuje povaha věci. Z věcné působnosti ZTOPO jsou tak vyloučeny například trestné činy dvojího manželství, soulože mezi příbuzným či opilství. Naproti tomu jiné vlastnoruční delikty jako například trestný čin křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku ve výčtu chybí. Výčet obsahuje také trestné činy vraždy novorozeného dítěte matkou či týrání osoby žijící ve společném obydlí charakteristické speciálním subjektem, ovšem nenajdeme zde trestný čin neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku. Ustanovení § 7 ZTOPO vylučuje, aby právnická osoba spáchala trestné činy násilného překročení státní hranice,

¹²⁵ JELÍNEK, Jiří. K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 9, s. 17. ISSN 1210-6348.

¹²⁶ Např. JELÍNEK, Jiří. Ještě k rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *Bulletin advokacie*, 2017, č. 4, s. 20. ISSN 1210-6348.

osvobození vězně, nikoliv ovšem trestný čin svádění k pohlavnímu styku, u kterých to však shodně vylučuje povaha věci. S ohledem na přetrvávající nekonceptnost výčtu a zejména s ohledem na podstatné rozšíření kriminalizace jednání právnických osob, které nebylo vyvoláno ani mezinárodními závazky ani podloženo frekvencí páchání nově zahrnutých trestných činů v souvislosti s činností právnických osob, je i tato právní úprava naukou kritizována.¹²⁷

Z okruhu trestných činů, za které může právnická osoba odpovídat je vyloučen též trestný čin porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže podle § 248 odst. 2 trestního zákoníku. K vyloučení této skutkové podstaty došlo na základě pozměňovacího návrhu, který vzešel z ústavně právního výboru poslanecké sněmovny. Tento pozměňovací návrh byl na jednání ústavně právního výboru poslanecké sněmovny navržen Úřadem pro ochranu hospodářské soutěže, do jehož působnosti spadá projednávání přestupků odpovídajících jednáním obsažené v této skutkové podstatě.¹²⁸

Jako problematická se v tomto směru jeví skutečnost, že například skutková podstata obsažená v § 284 odst. 2 alinea 2 trestního zákoníku je vedle jiného obecnou skutkovou podstatou k trestnému činu sjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě a trestnému činu pletichy při zadání veřejné zakázky a při veřejné soutěži, na což už upozorňoval Šámal ve vztahu k původní právní úpravě.¹²⁹

Vyloučení trestného činu porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže podle § 248 odst. 2 trestního zákoníku z věcné působnosti ZTOPO však není argumentem pro to, aby se zejména compliance programy obchodních korporací této problematice nevěnovaly, neboť odpovědnost na úseku ochrany hospodářské soutěže může být velmi účinně dovozována nástroji správního práva. Více se vztahu compliance programů a odpovědnosti podle jiných právních předpisů budeme věnovat v podkapitole [4.1.](#)

Značná šíře jednání, za něž může být právnická osoba trestně odpovědná, klade zvýšené nároky na pečlivé provedení analýzy rizik (k té blíže viz bod [4.3.2.](#)), která by měla předcházet sestavení compliance programu.

¹²⁷ Ibid. s. 20

¹²⁸ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Zápis ze 48. schůze ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, která se konala dne 25. listopadu 2015. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-22]. s. 3. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=77069>

¹²⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář.* Praha: C. H. Beck, 2012. s. 154. ISBN 978-80-7400-116-1.

2.4. Přičitatelnost trestného činu právnické osobě

Touto podkapitolou se dostáváme k ústřednímu tématu této práce, kterým je problematika přičitatelnosti *largo sensu* upravená v § 8 ZTOPO. Předně se v této podkapitole budeme věnovat zásadním změnám, které postihly tuto právní úpravu v souvislosti s novelou ZTOPO (2.4.1.). Následně obecně probereme předpoklady vzniku trestní odpovědnosti právnické osoby (2.4.2.), abychom následně tyto předpoklady v podobě protiprávního činu (2.4.3.), činu spáchaném v zájmu nebo v rámci činnosti právnické osoby (2.4.4.), činu spáchaném osobou vymezenou v § 8 odst. 1 ZTOPO (2.4.5.) a činu přičitatelném *stricto sensu* právnické osobě (2.4.6.) blíže rozebrali. Pro problematiku compliance programů pak budou mít neopominutelnou roli pasáže o vyvinění právnické osoby (2.4.7.). V této podkapitole se rovněž podíváme na úskalí spojená s přičítáním protiprávního činu neztotožněné fyzické osoby (2.4.8.) a přičítáním protiprávního činu ve zvláštních případech (2.4.9.).

2.4.1. Srovnání právní úpravy přičitatelnosti před a po novele ZTOPO

Novela ZTOPO provedená zákonem č. 183/2016 Sb. významně zasáhla do právní úpravy přičitatelnosti. Hned na úvod je třeba zmínit, že novelizované znění bude mnohdy aplikovatelné i na činy spáchané před účinností novely ZTOPO, pokud již za původní úpravy šlo o trestné činy ve smyslu § 7 ZTOPO, neboť změny přičitatelnosti trestní odpovědnost právnických osob omezují, a tedy půjde o pozdější zákon pro pachatele příznivější ve smyslu § 2 odst. 1 trestního zákoníku. Je však nutno zdůraznit, že trestnost je podle novějšího zákona nutno posoudit vcelku, a tedy i ve vztahu k obecné a zvláštní části trestního zákoníku.¹³⁰ Jednodušší bude situace v případě, že by měl být právnické osobě protiprávní čin, který před novelou ZTOPO nebyl ve věcné působnosti ZTOPO a novela ZTOPO o tento čin působnost ZTOPO rozšířila. V takovém případě by ve vztahu k právnické osobě bezpochyby nešlo o zákon pro pachatele příznivější.

Z návěti § 8 odst. 1 ZTOPO byla novelou ZTOPO vypuštěna slova „*jejím jménem nebo*“, a tedy je trestným činem spáchaným právnickou osobou toliko protiprávní čin spáchaný „*v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti*“. V ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) a b) ZTOPO dále přibyla podmínka, že se musí jednat o osoby „*ve vedoucím postavení*“.

¹³⁰ Ibid. s. 48

v rámci právnické osoby“. Z hlediska compliance programů je pak zásadní zcela nové ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO, které umožňuje právnické osobě, aby se vyvinula z trestní odpovědnosti. Toto nové ustanovení tedy nově nad rámec § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, který právnické osobě umožňoval vyvinění v případě osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO, rozšiřuje možnost právnické osoby vyvinut se i z jednání ostatních osob a orgánů uvedených v § 8 odst. 1 ZTOPO (k tomu blíže pod bodem [2.4.7.](#)).

Změny týkající se § 8 ZTOPO jsou výsledkem projednání návrhu novely ZTOPO ústavně právním výborem poslanecké sněmovny, kde byly přijaty jako kompromisní řešení.¹³¹ V detailech tyto zásahy ústavně právního výboru probereme na příslušných místech této podkapitoly.

2.4.2. Obecně ke spáchání trestného činu právnickou osobou

Předpoklady trestní odpovědnosti právnických osob za trestný čin jsou vymezeny v § 8 odst. 1, 2 a 5 ZTOPO. Důvodová zpráva mluví o tzv. formálních podmínkách trestní odpovědnosti.¹³² Konkrétně se jedná o tyto podmínky: (a) protiprávnost činu, (b) čin je spáchán v zájmu nebo v rámci činnosti právnické osoby, (c) čin je spáchán osobou nebo osobami uvedenými v § 8 odst. 1 písm. a) až d) ZTOPO a (d) čin uvedený § 7 ZTOPO musí být přičitatelný právnické osobě ve smyslu § 8 odst. 2 ZTOPO. Tyto podmínky lze označovat za pozitivní podmínky trestnosti a je třeba, aby byly splněny kumulativně. Pro vznik trestní odpovědnosti právnické osoby je však vedle toho nezbytné, aby nebyla naplněna negativní podmínka trestnosti, nově upravená v § 8 odst. 5 ZTOPO, totiž že nedojde k vyvinění právnické osoby, neboť „*vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odstavci 1 zabránila*“. Odlišný teoretický přístup k formálním znakům trestného činu právnické osoby zaujal například Fenyk.¹³³

¹³¹ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Zápis ze 48. schůze ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, která se konala dne 25. listopadu 2015. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-22]. s. 2. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=77069>

¹³² POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 285/0, VI. volební období, 2010-2013, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-16]. s. 43. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=0>

¹³³ Blíže viz FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení pro nim. Komentář.* Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 29-31. ISBN 978-80-7357-720-9.

Pojem trestného činu ZTOPO nedefinuje, a tedy je s ohledem na § 1 odst. 2 ZTOPO třeba vycházet z obecné definice § 13 odst. 1 trestního zákoníku, podle kterého je trestným činem „protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně“. Vedle protiprávnosti hovoříme jednak o obecných znacích trestného činu, jimiž jsou věk pachatele, jeho přičetnost a v případě mladistvého pachatele také rozumová a mravní vyspělost, a dále o takzvaných znacích skutkové podstaty, jimiž jsou objekt, objektivní stránka, subjekt a subjektivní stránka.

Připomenout je též třeba, že trestným činem jsou podle § 111 trestního zákoníku nejen jednání naplňující znaky skutkové podstaty trestného činu, ale též vývojová stadia trestného činu v podobě přípravy a pokusu a formy účastenství v podobě organizátorství, návodu a pomoci.¹³⁴ Právnícké osobě je pak možné přičítat protiprávní činy jako pachateli (9 odst. 1 ZTOPO), nepřímému pachateli (§ 9 odst. 2 ZTOPO) i jako účastníkovi v užším smyslu (§ 1 odst. 2 ZTOPO ve spojení s § 24 trestního zákoníku).

Trestní odpovědnost je tradičně založena na zásadě *nullum crimen nulla poena sine culpa*, tedy že není zločinu ani trestu bez zavinění. V případě trestní odpovědnosti právnických osob jde o zvláštní odpovědnost za zavinění, které není totožné s tím, jak je chápáno zavinění u fyzických osob.¹³⁵ Jelínek v tomto směru mluví o přičitatelnosti jako o fikci zavinění, která se uplatňuje za splnění určitých specifických podmínek (chybné rozhodnutí či pokyn, zanedbání kontroly apod.).¹³⁶ Šámal s Dědičem obdobně mluví o zavinění v podobě selhání krizového managementu, ke kterému může dojít buď přímo protiprávním jednáním osob ve vedení právnické osoby, anebo v podobě nezvládnutí rizika spojeného s činností právnické osoby.¹³⁷ Odlišný názor vyslovil například Gřivna, který považoval odpovědnost za jednání osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO za objektivní, neboť se nemá právnická osoba z tohoto jednání jak vyvinut.¹³⁸

¹³⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 183-186. ISBN 978-80-7400-116-1.

¹³⁵ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 285/0, VI. volební období, 2010-2013, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-16]. s. 43. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=0>

¹³⁶ JELÍNEK, Jirí a Jirí HERCZEG. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013. s. 76. ISBN 978-80-87576-43-4.

¹³⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 170. ISBN 978-80-7400-116-1.

¹³⁸ ŠRÁMEK, Dušan. Tomáš Gřivna: U trestní odpovědnosti právnických osob mi vadí nejasná přičitatelnost skutku. *Ceska-justice.cz.* [online] [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2015/06/tomas-grivna-u-trestni-odpovednosti-pravnickych-osob-mi-vadi-mi-nejasna-pricitatelnost-skutku/>

Názor o *de facto* objektivní odpovědnosti právnických osob ve vztahu k činům osob uvedeným v § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO zastával rovněž Bohuslav nebo Gvozdek.¹³⁹ Stejně se k této otázce vyjádřil i Vrchní soud v Praze v usnesení ze dne 9. 3. 2017, sp. zn. 6 To 7/2017. S ohledem na vložení § 8 odst. 5 ZTOPO lze polemizovat, zda zákonodárce zamýšlel naznačit užitím slov „*se zproští*“, že je odpovědnost právnických osob objektivní, anebo jde spíše o legislativní nedostatek novely ZTOPO.

Závěr o objektivní trestní odpovědnosti právnických osob však odmítl Nejvyšší soud v usnesení ze dne 4. 11. 2015, sp. zn. 7 Tdo 1199/2015. Nejvyšší soud v tomto rozhodnutí mimo jiné uvedl následující: „*Trestní odpovědnost právnických osob je založena na principu viny za protiprávní jednání, které učinila jejím jménem nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti některá z fyzických osob, jejíž jednání se přičítá právnické osobě. Zákon tedy vytvořil za účelem trestní odpovědnosti právnických osob zvláštní konstrukci přičitatelnosti, která se považuje za odvozenou odpovědnost fyzických osob za podmínky, že činy byly spáchány ve prospěch právnické osoby, jejím jménem nebo při její činnosti. Nejedná se proto o objektivní odpovědnost, která se uplatňuje u správních deliktů.*“

Vedle zvláštní odpovědnosti za zavinění je ovšem třeba zmínit také zavinění fyzické osoby v rámci protiprávního činu přičitatelného právnické osobě. Toto zavinění se společně s dalšími znaky trestného činu právnické osobě přičítá. Úmyslný trestný čin fyzické osoby se tedy právnické osobě přičte jako úmyslný a analogicky se postupuje u činů spáchaných z nedbalosti či hrubé nedbalosti.¹⁴⁰ I tento závěr právní nauky byl potvrzen rozhodovací praxí Nejvyššího soudu, a to konkrétně ve shora zmíněném usnesení Nejvyššího ze dne 4. 11. 2015, sp. zn. 7 Tdo 1199/2015.

2.4.3. Protiprávní čin

Návětí § 8 odst. 1 ZTOPO předně zmiňuje požadavek protiprávnosti. Protiprávnost jednání dovozujeme z celého právního řádu, tedy nejen z trestněprávních předpisů, obdobně jako je tomu v případě trestní odpovědnosti fyzických osob.

¹³⁹ BOHUSLAV, Lukáš. Přičitatelnost trestného činu právnické osobě. In JELÍNEK, Jirí a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob – balance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013. s. 148. ISBN 978-80-8757-658-8. A dále GVOZDEK, Filip. Zamyšlení nad novelou zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *Bulletin advokacie*. 2016, č. 11, s. 45. ISSN 1210-6348.

¹⁴⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 174. ISBN 978-80-7400-116-1.

Požadavek protiprávnosti plyne především ze zásady legální licence, jež je obsažena v čl. 2 odst. 4 Ústavy a též v článku 2 odst. 3 LZPS, podle kterého „každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“ Protiprávní tedy může být pouze jednání zakázané právem spočívající v nesplnění či porušení právní povinnosti.¹⁴¹

2.4.4. Čin spáchaný v zájmu právnické osoby nebo v rámci její činnosti

Další předpokladem pro dovození trestní odpovědnosti právnické osoby je skutečnost, že byl protiprávní čin spáchán v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jak opět plyne z návěti § 8 odst. 1 ZTOPO. Z užití spojky „nebo“ dovozujeme, že jde o podmínky alternativní, a tedy stačí, aby pro vznik odpovědnosti byla splněna alespoň jedna z těchto podmínek. Cílem těchto podmínek je limitovat odpovědnost právnických osob ve vztahu k tzv. excesům, tedy jednáním, které jsou výlučnými jednáními fyzických osob postrádajícími souvislost s právnickou osobou, anebo které jsou činěna na úkor právnické osoby.¹⁴²

Činem spáchaným v zájmu právnické osoby rozumíme takový čin, který zlepšuje postavení v rámci činnosti právnické osoby nebo toto postavení zachovává. Domníváme se, že v zájmu právnické osoby může být též minimalizace důsledků zhoršujících její postavení (např. úplatek pro úředníka, který v souvislosti s ním vyměří právnické osobě pokutu v podstatně nižší výši). Zájem právnické osoby bude zpravidla právem dovolený (např. rozšíření majetkových hodnot), ovšem dosažený právem nedovoleným způsobem, ale může jít i o zájem nedovolený. Může přitom jít o výhodu materiální povahy, ale i nemateriální povahy, jako je například zlepšení pozice na trhu, získání významné informace atp.¹⁴³

Vymezení činu spáchaného v rámci činnosti právnické osoby je poněkud komplikovanější, o čemž svědčí rozdílné názory na vymezení jeho šíře vyslovené právní naukou. Šámal s Dědičem zaujímají formální a restriktivní výklad k rozsahu tohoto pojmu, přičemž argumentují smyslem a účelem zákona. Za činností právnické osoby je

¹⁴¹ JELÍNEK, Jiří a Jiří HERCZEG. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013. s. 70-71. ISBN 978-80-87576-43-4.

¹⁴² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 190. ISBN 978-80-7400-116-1.

¹⁴³ FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení pro nim. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 30. ISBN 978-80-7357-720-9.

dle jejich názoru třeba vidět tu činnost, kterou má tato právnická osoba uvedenou v zakladatelském právním jednání, ve stanovách, jež je zapsána ve veřejných rejstřících, k jejímuž účelu je zákonem založena apod. Do rámce takové činnosti však kromě výrobní a provozní činnosti či poskytování služeb bude podle nich třeba zařadit i další činnosti v podobě vedení účetnictví a další činnosti související se správou právnické osoby. Z restriktivního výkladu pak například dovozují, že právnická osoba nebude odpovídat za podvodné jednání pokladníka vůči třetí osobě, kterým v rámci činnosti právnické osoby obohatí toliko sebe.¹⁴⁴

Oproti tomu Jelínek používá formální vymezení činnosti právnické osoby pouze jako pomocné hledisko a navrhuje činit závěry na základě skutečné činnosti právnické osoby.¹⁴⁵ Forejt a kolektiv autorů, kteří se na ministerstvu spravedlnosti podíleli na legislativních pracích spojených s přípravou ZTOPO, k tomu uvádí, že nebyl následován model zvolený například v Rakousku, kde je právnická osoba odpovědná pouze za jednání, která jsou učiněna v její prospěch. Dále k tomu dodávají, že „*takové pojetí lze považovat za příliš úzké a nevyhovující potřebám trestání právnických osob, neboť si lze představit takové trestné činy, u nichž se bude obtížně dovozovat, že z jejich spáchání měla právnická osoba prospěch, neboť jimi došlo pouze ke způsobení škody či jiné újmy na právech jiného (např. způsobení škody na životním prostředí)*“. Dále pak spojují pojem „*v rámci činnosti*“ s provozem a činnostmi souvisejícími s tímto provozem právnické osoby. Na druhou stranu však podobně jako Šámal s Dědičem spojují tuto činnost s formálním vymezením předmětu podnikání¹⁴⁶ právnické osoby, což jejich pojetí naopak zužuje.¹⁴⁷

Kloníme se spíše širšímu a materiálně pojatému vymezení činnosti právnické osoby, k čemuž nás vedou následující argumenty. S ohledem na podstatné rozšíření okruhu trestných činů, u kterých je možno dovozovat trestní odpovědnost právnických osob (bližší k tomu podkapitole [2.3.](#)), vyjadřujeme pochybnost, zda ob stojí restriktivní výklad pojmu činnosti, který razí Šámal s Dědičem. Zákodárce vymezil v § 7 ZTOPO

¹⁴⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 193. ISBN 978-80-7400-116-1.

¹⁴⁵ JELÍNEK, Jiří a Jiří HERCZEG. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013. s. 70-71. ISBN 978-80-87576-43-4.

¹⁴⁶ Předpokládáme však, že autoři nemají na mysli jen podnikání, ale i další činnosti, kterým se právnické osoby věnují.

¹⁴⁷ FOREJT, Petr, Petr HABARTA a Lenka TREŠLOVÁ. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem*. Praha: Linde, 2012. s. 70. ISBN 978-80-7201-875-8.

okruh trestných činů, jež nelze právnické osobě přičítat, a to například z důvodu, že to vylučuje povaha právnické osoby. U ostatních trestných činů však odpovědnost právnické osoby přichází v úvahu. Ačkoliv to důvodová zpráva k novele ZTOPO výslovně neuvádí (mnohé náznaky však lze vypožorovat¹⁴⁸), máme důvodně za to, že účel a smysl zákona se mohl oproti původnímu znění změnit, o čemž svědčí právě významné rozšíření jeho věcné působnosti. Pokud bychom se podrželi restriktivního výkladu, lze si navíc jen těžko představit, jak by mohl být právnické osobě přičten například trestný čin pohlavního zneužití (tento trestný čin byl nicméně obsažen již v původním znění § 7 ZTOPO), znásilnění a mnohé další. S ohledem na předpoklad o racionalitě zákonodárce, který tyto trestné činy z okruhu trestných činů záměrně nevyloučil, se proto domníváme, že je nezbytné připustit výklad širší. Podle tohoto širšího výkladu by například mohlo školské zařízení odpovídat za trestný čin pohlavního zneužití spáchaného učitelem v prostorách školy obdobně jako by dle našeho názoru měl odpovídat pokladník ve shora uvedeném příkladu.

Právní teorie se pak shoduje, že za trestný čin spáchaný sice v rámci činnosti právnické osoby, ale na její úkor, nebude právnická osoba odpovídat.¹⁴⁹ Jen obtížně je totiž akceptovatelný závěr, že by v takovém případě právnická osoba figurovala v trestním řízení současně v roli pachatelky a poškozené.¹⁵⁰ K tomuto závěru se přiklonila i soudní praxe. Nejvyšší soud v usnesení ze dne 27. 9. 2016, sp. zn. 8 Tdo 972/2016 (publikováno pod č. R 29/2017 tr.), uvádí, že právnické osobě nelze přičítat protiprávní činy, které byly učiněny na její úkor, nebo pokud byla právnická osoba zneužita k páčání trestné činnosti.

V úvahu tak tedy připadají pouze případy, ve kterých fyzická osoba jednala v rámci činnosti a zároveň v zájmu právnické osoby a dále ve kterých taková osoba jednala v rámci činnosti a bez vztahu k zájmům právnické osoby. Tyto zájmy však

¹⁴⁸ Srov. např. „1.5. Popis cílového stavu – Cílem předmětného návrhu zákona je rozšířit katalog trestných činů obsažený v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim tak, aby bylo možné trestněprávně postihnout i ta jednání právnických osob, u kterých je to z povahy věci žádoucí.“ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 304/0, VII. volební období 2013-2017, jehož je důvodová zpráva k vládní návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-16]. s. 5. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=7&ct=304&ct1=0>

¹⁴⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář.* Praha: C. H. Beck, 2012. s. 190. ISBN 978-80-7400-116-1.

¹⁵⁰ FOREJT, Petr, Petr HABARTA a Lenka TREŠLOVÁ. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem.* Praha: Linde, 2012. s. 71. ISBN 978-80-7201-875-8.

nezbývá než pro tyto účely vidět úzce (tj. jako zájmy, jejichž porušení by právnické osobě umožnilo v trestním řízení vystupovat v roli poškozené). V širším smyslu totiž bude proti zájmům právnické osoby i jen samotný fakt, že je proti ní vedeno trestní řízení, což je bezpochyby v rozporu s jejími zájmy (hrozba sankce, náklady právního zastoupení, negativní publicita atp.). Ilustrovat to lze například na případě trestného činu sexuálního nátlaku, kterého se dopustí nadřízený vůči zaměstnankyni v rámci pracovní činnosti. Takové jednání bude právnické osobě při širším pojetí termínu „v rámci činnosti právnické osoby“ za splnění ostatních podmínek přičitatelné. Toto jednání však nebude možno označit za jednání na úkor právnické osoby. Jiná interpretace návětí § 8 odst. 1 ZTOPO by nutně vedla k závěru o nadbytečnosti alternativní podmínky „v rámci činnosti právnické osoby“, neboť by trestným činem právnické osoby stejně mohla být pouze jednání v zájmu právnické osoby. Použití slovního spojení „v rámci činnosti právnické osoby“ v návětí § 8 odst. 1 ZTOPO nás vede k tomu, že zákonodárce zamýšlel postihovat i další jednání vedle těch, která jsou v zájmu právnické osoby. Lze si pak velmi těžko představit, že by například spáchání trestného činu znásilnění mohlo být v zájmu právnické osoby. Nezbyde než pak uvažovat případy, kdy ke spáchání tohoto trestnému činu dojde v rámci činnosti právnické osoby, čímž se z druhé strany potvrzuje správnost závěru o tom, že je třeba tento termín interpretovat širěji, než jak činí Šámal s Dědičem.

Nelze však pominout závěry soudní praxe, která se v tomto směru kloní k formálnímu a restriktivnímu pojetí pojmu „v rámci činnosti právnické osoby“. V tomto směru lze zmínit například usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2017, sp. zn. 8 Tdo 924/2017 (publikováno pod č. NS 5594/2017). Nejvyšší soud v tomto směru zmiňuje závěry právní nauky, respektive závěry, které učinil Šámal s Dědičem. Jak jsme však naznačili výše a jak uvádí například Beran¹⁵¹, není právní nauka v tomto směru jednotná. Své rozhodnutí Nejvyšší soud dále opřel o znění důvodové zprávy, ze které plyne, že vedle usnadnění mezinárodní spolupráce „byla dalším účelem přijetí tohoto zákona možnost postihu právnických osob i v případě, kdy nelze z různých důvodů dovést trestní odpovědnost fyzických osob v jejich struktuře působících, anebo pokud ani trestní postih určité konkrétní fyzické osoby nezabrání právnické osobě v dalším páchání trestné činnosti.“ Nedomníváme se, že by na základě předmětné pasáže důvodové zprávy, bylo

¹⁵¹ BERAN, Karel. Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2014, č. 7-8, s. 183. ISSN 1213-5313.

možné učinit jednoznačný závěr ohledně toho, v jaké šíři pojem „v rámci činnosti právnické osoby“ vykládat. Nadto je třeba uvést, že novela ZTOPO právní úpravu posunula směrem k obecné trestní odpovědnosti právnických osob, což může i v tomto směru posunout i smysl a účel ZTOPO, jak již bylo zmíněno výše.

2.4.5. Okruh osob, jejichž jednání lze právnické osobě přičítat

Vymezení okruhu fyzických osob, jejichž jednání je právnické osobě přičitatelné najdeme v § 8 odst. 1 písm. a) až d) ZTOPO. Protiprávní jednání některé z těchto osob je tedy další z formálních podmínek trestní odpovědnosti právnické osoby. Na úvod je třeba zmínit, že jednáním těchto osob se nemyslí pouze jednání ve smyslu právního jednání. Právnické osobě tedy bude možné přičítat i například jednání, které je neplatné.¹⁵²

Do okruhu těchto osob na prvním místě řadí § 8 odst. 1 písm. a) ZTOPO „statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat“.

Z § 164 odst. 1 občanského zákoníku plyne tzv. generální zástupčí oprávnění, podle nějž je statutární orgán nebo jeho člen oprávněn zastupovat právnickou osobu v zásadě ve všech záležitostech. Který orgán právnické osoby má postavení statutárního orgánu určuje zákon, zakladatelské právní jednání nebo stanovy. Rozlišujeme přitom statutární orgány individuální a kolektivní povahy. Jde-li o terminologii ZTOPO mluvíme o jednání statutárního orgánu, předně pokud jde o statutární orgán individuální povahy. Tím je například každý jednatel společnosti s ručením omezeným, ledaže společenská smlouva v souladu s § 44 odst. 5 ZOK stanoví, že jednatele tvoří kolektivní orgán. V takovém případě a případech jiných kolektivních orgánů (např. představenstvu akciové společnosti) mluvíme z hlediska ZTOPO buď o jednání člena statutárního orgánu, anebo o jednání statutárního orgánu, jedná-li statutární orgán jako kolektiv.¹⁵³

Fenyk v tomto směru upozornil, že sporné je posouzení formy zavinění v případě jednání kolektivního orgánu, neboť zápis o hlasování mnohdy není ani individualizován ve vztahu k jednotlivým členům orgánu.¹⁵⁴ Na tom nic nezměnila ani rekodifikace

¹⁵² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 191-194. ISBN 978-80-7400-116-1.

¹⁵³ Ibid. s. 193-195

¹⁵⁴ FENYK, Jaroslav. Vytýkatelnost činu právnické osobě v návrhu českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In ZÁHORA, Jozef, Jiří JELÍNEK, Dagmar CÍSAŘOVÁ, Olga SOVOVÁ a Pavel ŠÁMAL. *Aktuálně otázky trestného zákonodárstva: pocta prof. JUDr. Milanovi Čičovi*,

soukromého práva, neboť podle § 157 občanského zákoníku se odchylný názor člena orgánu, který hlasoval proti návrhu, zaznamená jen na jeho žádost. Záznam o rozhodnutí navíc nemusí být vůbec pořízen, neboť občanský zákoník takovou obecnou povinnost nezavádí.¹⁵⁵ Nezbytné je též připomenout, že členem statutárního orgánu právnické osoby může být i jiná právnická osoba, jak vyplývá z § 154 občanského zákoníku. Konečně nezbyvá než dodat, že působnost statutárního orgánu právnické osoby může mimo jiné vykonávat také likvidátor.

Druhý okruh osob podle § 8 odst. 1 písm. a) ZTOPO, kam je řazena „osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat“, byl novelou ZTOPO podstatně zúžen, neboť byla touto novelou přidána právě podmínka, že je taková osoba ve vedoucím postavení. Původní úprava byla považována za příliš širokou, jdoucí nad rámec požadavků mezinárodních závazků, neboť za právnickou osobu může být oprávněn jednat i řadový zaměstnanec, a to v rozsahu obvyklém jeho zařazení či funkci, jak stanovuje § 166 občanského zákoníku. Na základě smluvního zastoupení může též za právnickou osobu jednat její obchodní zástupce, prokurista či advokát. I jejich jednání bylo možné právnické osobě přičítat. Podle novelizovaného znění je však pro vznik odpovědnosti vyžadováno, aby byla taková osoba ve vedoucím postavení. Tento termín ovšem dle našeho závěru není možné ztotožňovat s pojmem vedoucí zaměstnanec ve smyslu § 11 zákoníku práce, jak činí například Šámal, který uvádí, že takovou osobou bude např. výkonný ředitel, manažer, vedoucí úseku nebo jiný vedoucí zaměstnanec právnické osoby.¹⁵⁶

Připomeňme, že část novely ZTOPO týkající se § 8 ZTOPO vzešla z projednávání ústavně právním výborem poslanecké sněmovny. Výborem navržený pozměňovací návrh přitom, jde-li o pojem „osoba ve vedoucím postavení“ zjevně vycházel z návrhu ministerstva spravedlnosti, který měl ústavně právní výbor pro projednávání k dispozici. Odůvodnění ministerstva spravedlnosti k tomuto návrhu na vrub tohoto pojmu uvádí, že v souladu s mezinárodními závazky je vedoucí postavení osoby dáno jejím „oprávněním zastupovat tuto právnickou osobu, nebo oprávněním rozhodovat jménem právnické

DrSc. et mult. Dr. h. c. k 80. narozeninám: zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 19. januára 2012. Bratislava: EuroKódex, 2012. s. 71. ISBN 978-80-89447-63-3.

¹⁵⁵ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 810. ISBN 978-80-7400-529-9.

¹⁵⁶ ŠÁMAL, Pavel. K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb. *Trestněprávní revue*. 2016, č. 11-12, s. 251. ISSN 1213-5313.

osoby, nebo oprávněním vykonávat kontrolní činnost v rámci právnické osoby“. Toto postavení může být založeno na důvodech právních i faktických. Odůvodnění k návrhu dále uvádí: „Mělo by se jednat o osoby, které mají určitý významný vliv na chod právnické osoby a mohou samostatně rozhodovat o svěřených záležitostech, případně úkolovat či alespoň dozorovat (tj. mělo by se jednat o osoby, které jsou svým vlivem srovnatelné s vlivem členů statutárních orgánů).“¹⁵⁷ Zvláště srovnatelnost s vlivem členů statutárních orgánů svědčí o tom, že postavení osob ve vedoucím postavení budou mít toliko členové vrcholného managementu. Zastáváme proto názor, že vymezení okruhu těchto osoby bude spíše blízké tomu, jak jsou vymezena vedoucí místa v § 73 odst. 2 zákoníku práce, tedy že půjde o osoby přímo podřízené statutárnímu orgánu (např. výkonný, finanční či obchodní ředitel).

Klademe si ovšem otázku, zda takové pojetí nestraní velkým společností, pro něž je typický víceúrovňový systém řízení, přičemž je například jednotlivým divizím dána značná míra autonomie rozhodování v rámci takové divize. Vliv vedoucích těchto divizí sice není srovnatelný s vlivem členů statutárních orgánů takové právnické osoby, ovšem v rámci divize je obdobný vlivu člena statutárního orgánu s divizí srovnatelné malé či střední společnosti.

Osobou, jejíž jednání je právnické osobě přiřitatelné je dále podle § 8 odst. 1 písm. b) ZTOPO, „osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která u této právnické osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a)“. I v tomto ustanovení doplnila novela ZTOPO podmínku, že musí jít o osobu ve vedoucím postavení.

Názory právní nauky se rozcházejí, pokud jde o vymezení osob vykonávajících řídicí činnost. Fenyk do této kategorie řadí toliko osoby, které jsou v rámci právnické osoby pověřeny obchodním vedením, přičemž do okruhu osob ve vedoucím postavení vykonávajících řídicí činnost řadí osoby odpovídající vymezení v § 73 odst. 3 zákoníku práce, tedy jde o osoby přímo podřízené statutárnímu orgánu. U ostatních vedoucích zaměstnanců podle § 11 zákoníku práce je podle něj nutné posoudit rozsah kompetencí.¹⁵⁸ Šámal s Dědičem však do tohoto okruhu řadí i nejvyšší orgány právnických osob (např.

¹⁵⁷ MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. Pozměňovací návrh k tisku č. 304 – změny § 8 ZTOPO – včetně odůvodnění. s. 4. Vyžádáno na základě zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím. Tvoří přílohu č. 1 této práce.

¹⁵⁸ FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení pro nim. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 35. ISBN 978-80-7357-720-9.

valnou hromadu, členskou schůzi atp.) včetně jejich členů a dále vedoucí zaměstnance ve smyslu § 11 zákoníku práce.¹⁵⁹ Nejvyšší orgán právnické osoby za osobu vykonávající řídicí činnost považuje také Forejt a kolektiv, avšak nezahrnují v to jednotlivé členy těchto orgánů. Stejný postoj pak zaujímají k osobám uvedeným v § 11 zákoníku práce.¹⁶⁰

Nedomníváme se, že zařazení všech členů nejvyšších orgánů právnických osob je správné, neboť v jejich případě půjde často těžko dovést naplnění znaku vedoucího postavení. Vedle toho se nám jeví jako vhodnější řadit případně tyto osoby za splnění tam uvedených podmínek do okruhu osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. c) ZTOPO (k tomu viz níže), což činní například Jelínek.¹⁶¹ Pokud jde o osoby uvedené v § 11 zákoníku práce, máme za to, že i pokud bychom zařazení těchto osob podle původní úpravy § 8 odst. 1 písm. b) ZTOPO připustili, s ohledem na shora uvedené zdůvodnění novely ZTOPO to již dále nebude možné s ohledem na požadavek „vedoucího postavení“.

Mezi osoby vykonávající kontrolní činnost jsou právní naukou shodně řazeny dozorčí a správní rady a jiné kontrolní orgány právnických osob (např. revizor nadace ve smyslu § 373 a násl. občanského zákoníku) a členové těchto orgánů.¹⁶² Na právní úpravu dozorčích rad v tomto směru odkazovala i důvodová zpráva.¹⁶³ Drobné výhrady máme ovšem k závěrům, že do okruhu těchto osob bude možné zařadit i pracovníky kontrolních oddělení, oddělení interního auditu či oddělení compliance¹⁶⁴, a to opět s odkazem na vedoucí postavení takových osob. Ačkoliv jsou tato oddělení mnohdy v zájmu jejich nezávislosti podřízena přímo statutárnímu orgánu či dozorčí radě (k tomu více bod [4.4.2.](#)), a tedy bude možné zařadit takové zaměstnance mezi osoby ve vedoucím postavení, nemusí tomu tak být ve všech právnických osobách. Navíc ve vztahu přímé podřízenosti k statutárnímu orgánu či dozorčí radě bude mnohdy jen vedoucí takového oddělení.

¹⁵⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 200-201. ISBN 978-80-7400-116-1.

¹⁶⁰ FOREJT, Petr, Petr HABARTA a Lenka TREŠLOVÁ. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem*. Praha: Linde, 2012. s. 73-74. ISBN 978-80-7201-875-8.

¹⁶¹ JELÍNEK, Jiří a Jiří HERCZEG. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013. s. 73. ISBN 978-80-87576-43-4.

¹⁶² např. FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení pro nim. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 35-36. ISBN 978-80-7357-720-9.

¹⁶³ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 285/0, VI. volební období, 2010-2013, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Psp.cz. [online] [cit. 2018-01-16]. s. 42. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=0>

¹⁶⁴ např. FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení pro nim. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 35-36. ISBN 978-80-7357-720-9.

Třetí okruh osob, jejichž jednání je možné právnické osobě přičítat, je vymezen v § 8 odst. 1 písm. c) ZTOPO. Takovou osobou je ten „*kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby*“. Toto ustanovení tedy rozšiřuje okruh osob, jejichž jednání může být právnické osobě přičítáno, i na osoby stojící mimo právnickou osobu, které však mají rozhodující vliv na řízení takové právnické osoby. Tento vliv přitom může plynout z právního titulu, ovšem může se též jednat i o vliv faktický. Stejně tak se může jednat o přímý nebo nepřímý (zprostředkovaný) vliv (například prostřednictvím advokáta).¹⁶⁵ S uplatňováním vlivu na řízení právnické osoby se přitom patrně nejčastěji setkáme v případě tzv. podnikatelských seskupení obchodních korporací, jejichž úpravu najdeme § 71 a násl. ZOK. Tato ustanovení vymezují pojmy jako vlivná a ovlivněná osoba, ovládající a ovládaná osoba, jednání ve shodě a v neposlední řadě pojem koncern. Za připomenutí též stojí, že i ustanovení § 66a a násl. zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, upravovala problematiku podnikatelských seskupení, neboť na tato ustanovení komentářová literatura dosud odkazuje. Jak upozorňují Šámal s Dědičem, vykonávání rozhodujícího vlivu však nebude spojeno výhradně s podnikajícími právnickými osobami či obchodními korporacemi, neboť jej nelze vyloučit ani u jiných právnických osob. Níže uvedené základní principy tak budou aplikovatelné i v případě nepodnikajících právnických osob.¹⁶⁶

Ustanovení § 71 odst. 1 ZOK označuje za vlivnou osobu každého, „*kdo pomocí svého vlivu v obchodní korporaci rozhodujícím významným způsobem ovlivní chování obchodní korporace k její újmě*“. S ohledem na to, že ovlivnění může být i jen jednorázové, což je odlišuje od ovládnutí¹⁶⁷, domníváme se, že jednání vlivné osoby trestní odpovědnost právnické osoby zakládat nebude. Stejně jako Šámal s Dědičem totiž ze znění § 8 odst. 1 písm. c) ZTOPO dovozujeme, že vliv na právnickou osobu musí mít povahu déletrvajících vlivu. Na rozdíl od Šámala s Dědičem však nevystačíme pouze

¹⁶⁵ FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení pro nim. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 36. ISBN 978-80-7357-720-9.

¹⁶⁶ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 203. ISBN 978-80-7400-116-1.

¹⁶⁷ ŠTENGLOVÁ, Ivana, Bohumil HAVEL, Filip CILEČEK, Petr KUHN, Petr ŠUK. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017. s. 202. ISBN 978-80-7400-540-4.

s argumentací pojmem „rozhodující vliv“¹⁶⁸, neboť i ten lze uplatnit jednorázově, o čemž svědčí i dikce § 71 odst. 1 ZOK citovaná výše. Náš závěr proto opíráme zejména o tvar slovesa „vykonává“, který dává tušit, že půjde o činnost po určitou dobu trvající.

Jak plyne z § 74 odst. 1 ZOK uplatňování dlouhodobějšího vlivu je spojené s osobou ovládající, která uplatňuje svůj vliv vůči osobě ovládané. Pokud jsou ovládající a ovládanou osobu obchodní korporace mluvíme o mateřské (ovládající) a dceřině (ovládané) společnosti, což plyne z § 74 odst. 2 ZOK. Ustanovení § 75 ZOK upravuje zákonné domněnky ovládání, čímž navazuje na předchozí úpravu. Vedle toho § 74 odst. 3 ZOK upravuje též normativní příkaz, neboť stanoví, kdo je vždy ovládající osobou. Tyto domněnky a příkaz se však uplatní pouze v rámci soukromoprávní regulace. Pro účely posouzení trestní odpovědnosti je ovšem nezbytné, aby byla prokázána existence rozhodujícího vlivu a též to, že na základě tohoto ovládajícího jednání došlo ke spáchání trestného činu.¹⁶⁹ Domněnky uvedené § 75 ZOK i normativní příkaz § 74 odst. 3 ZOK mohou nicméně posloužit jako výchozí bod pro interpretaci pojmu „vykonává rozhodující vliv“.¹⁷⁰ Obdobné závěry pak bude možné učinit u koncernů, které jsou nejvyšším stupněm podnikatelského seskupení a pro které je charakteristické podrobení se jednotnému řízení uplatňované řídicí osobou vůči osobám řízeným.¹⁷¹ Relevantní je též i ustanovení § 78 ZOK, jež upravuje jednání ve shodě a jež rozšiřuje okruh osob, které prostřednictvím nakládání s hlasovacími právy dosahují ovládání nebo jednotného řízení.

Ustanovení § 8 odst. 1 písm. c) ZTOPO dále obsahuje omezující podmínku, podle níž je možné právnické osobě přičítat jednání osoby vykonávající rozhodující vliv, jen „jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby“. Pro aplikaci tohoto ustanovení se tedy vyžaduje, aby existovala příčinná souvislost mezi ovládajícím jednáním a následkem trestného činu přičítaného právnické osobě. Pokud by tedy sice došlo k ovládajícímu jednání, ale ke

¹⁶⁸ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 202. ISBN 978-80-7400-116-1.

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ FOREJT, Petr, Petr HABARTA a Lenka TREŠLOVÁ. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem*. Praha: Linde, 2012. s. 75. ISBN 978-80-7201-875-8.

¹⁷¹ ŠTENGLOVÁ, Ivana, Bohumil HAVEL, Filip CILEČEK, Petr KUHN, Petr ŠUK. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017. s. 202. ISBN 978-80-7400-540-4.

spáchání trestného činu by nakonec ovládaná právnická osoba nikterak nepřispěla, odpovídala by pouze ovládající osoba.¹⁷²

Okruh osob, jejichž jednání je možno právnickým osobám přičítat, uzavírá § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO, podle kterého lze právnické osobě přičítat i jednání zaměstnanců a osob v obdobném postavení. Zaměstnancem je ve smyslu § 6 zákoníků práce „*fyzická osoba, která se zavázala k výkonu závislé práce v základním pracovněprávním vztahu*“. Základním pracovněprávním vztahem je pak dle § 3 věta druhá zákoníku práce „*pracovní poměr a právní vztahy založené dohodami o pracích konaných mimo pracovní poměr*“. Vedle zaměstnanců v pracovním poměru dopadá předmětné ustanovení též na zaměstnance zaměstnané na základě dohody o provedení práce (§ 75 zákoníku práce) a dohody o pracovní činnosti (§ 76 a násl. zákoníku práce). Definičními znaky závislé práce jsou podle § 2 zákoníku práce vztah nadřízenosti a podřízenosti mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem, osobní výkon práce zaměstnancem jménem, na náklady a na zodpovědnost zaměstnavatele a podle jeho pokynů, a dále skutečnost, že je práce vykonávána za mzdu, plat nebo odměnu za práci, v pracovní době a na pracovišti nebo na jiném dohodnutém místě. Vymezení znaku závislé práce je důležité i pro potřeby trestní odpovědnosti právnických osob, neboť zaměstnancem bude i osoba, která pracuje v rámci tzv. švarcsystému, tedy osoba, která sice pro právnickou osobu vykonává činnost na základě živnostenského oprávnění, ale fakticky se jedná o skrytý zaměstnanecký vztah. Na rozdíl od Dědiče se Šámalem a Fenyka se domníváme, že fyzické osoby pracující pro právnickou osobu na základě švarcsystému je přesnější považovat za zaměstnance, neboť jimi fakticky jsou, nikoliv za „*osoby v obdobném postavení*“.¹⁷³ Pokud totiž budou naplněny znaky závislé práce, je vysoce pravděpodobné, že mezi stranami budou ujednány i skutečnosti, které by jinak byly podstatnými náležitostmi pracovní smlouvy. Pro nedostatek formy bude sice taková smlouva relativně neplatná (arg. § 34 odst. 2 zákoníku práce ve spojení s § 582 odst. 1 věta první občanského

¹⁷² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 203-204. ISBN 978-80-7400-116-1.

¹⁷³ Srov. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 205-206. ISBN 978-80-7400-116-1. A dále FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení pro nim. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 38. ISBN 978-80-7357-720-9.

zákoníku), nicméně i přes neplatnost takové pracovní smlouvy pracovní poměr podle § 20 zákoníku práce vznikne, pokud bude započato s plněním takové pracovní smlouvy.¹⁷⁴

Za osoby v obdobném postavení je možno považovat například osoby vykonávající pracovní úkoly na základě smlouvy o dočasném přidělení zaměstnance k jinému zaměstnavateli a obdobně přidělené zaměstnance agentury práce. Jednání těchto přidělených zaměstnanců bude možno přičítat právnické osobě, již byli tito zaměstnanci přiděleni, nikoliv zaměstnavateli či agentuře práce, kteří zaměstnance přidělili.¹⁷⁵ Tento závěr plyne ze skutečnosti, že právnické osobě se přičítá jednání těchto osob při plnění pracovních úkolů (k tomu podrobněji níže). Ty budou ukládány právě právnickou osobu, které byli tito zaměstnanci přiděleni a v jejíž prospěch budou plněny. Za osoby v obdobném postavení bude patrně též možno považovat osoby vykonávající pro právnickou osobu činnost na základě příkazní smlouvy, což je typické u tzv. outsourcingu.¹⁷⁶

Ustanovení § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO obsahuje rovněž omezující podmínku, totiž že k jednání musí dojít při plnění pracovních úkolů. K plnění pracovních úkolů bude přitom zpravidla docházet na pracovišti a v pracovní době, vyloučit však nelze ani plnění pracovních úkolů mimo pracoviště a mimo pracovní dobu.¹⁷⁷ Klademe si však otázku, jak bude z hlediska trestního práva nahlíženo například na teambuildingové aktivity, které jsou v rámci pracovního práva považovány za činnost „*v přímé souvislosti s plněním pracovních úkolů*“ ve smyslu § 274 odst. 2 zákoníku práce, jak plyne z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2009, sp. zn. 21 Cdo 5060/2007. S ohledem na to, že § 273 zákoníku práce upravuje též „*plnění pracovních úkolů*“, domníváme se, že patrně nikoliv.

¹⁷⁴ BĚLINA, Miroslav, Ljubomír DRÁPAL a kol. *Zákoník práce. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. s. 215. ISBN 978-80-7400-290-8.

¹⁷⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 205. ISBN 978-80-7400-116-1.

¹⁷⁶ K tomu blíže ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 206. ISBN 978-80-7400-116-1. A dále FOREJT, Petr, Petr HABARTA a Lenka TREŠLOVÁ. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem*. Praha: Linde, 2012. s. 77-79. ISBN 978-80-7201-875-8.

¹⁷⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 206. ISBN 978-80-7400-116-1.

2.4.6. Přičtení protiprávního činu právnické osobě

Poslední z pozitivních formálních podmínek vzniku trestní odpovědnosti právnické osoby je skutečnost, že jí lze protiprávní čin spáchaný v rámci její činnosti nebo v její prospěch některou z osob uvedených v § 8 odst. 1 ZTOPO přičítat. Právě prostřednictvím institutu přičitatelnosti se konstruuje zvláštní odpovědnost za zavinění, o čemž jsme již podrobněji pojednali pod bodem [2.4.2.](#)

Ustanovení § 8 odst. 2 ZTOPO rozděluje osoby uvedené v § 8 odst. 1 ZTOPO do dvou kategorií. První kategorií jsou podle § 8 odst. 2 písm. a) ZTOPO osoby vymezené v § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO, u nichž dojde k přičtení jejich protiprávního činu právnické osobě bez dalšího. Jediná možnost, jak se mohla právnická osoba takovému přičtení před novelou ZTOPO bránit, spočívala v argumentaci, že jednání těchto osob nesplňuje podmínku návěti § 8 odst. 1 ZTOPO, tedy že nejde o čin spáchaný jménem, v rámci činnosti nebo ve prospěch právnické osoby, a tudíž že jde o exces takové osoby, anebo ve zpochybnění protiprávnosti přičítaného činu.

Komplikovaněji je pak přičitatelnost konstruována v případě osob vymezených § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO, tedy zaměstnanců a osob v obdobném postavení (dále též jen „zaměstnanci“) při plnění pracovních úkolů. V jejich případě totiž dojde k přičtení trestní odpovědnosti právnické osobě pouze za splnění dalších podmínek. Ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO totiž předně stanoví, že právnické osobě se přičte protiprávní čin zaměstnance, pokud jednal „*na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c)*“. Fenyk označuje tyto podmínky za komisivní.¹⁷⁸ Rozhodnutím bude například rozhodnutí statutárního orgánu týkající se obchodního vedení. O schválení půjde v případě, že bude zaměstnanec jednat z vlastní iniciativy, načež některé z osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO jeho jednání schválí. Naopak v případě pokynu bude zaměstnanec jednat až na základě takového pokynu.¹⁷⁹

Alternativně však může být právnické osobě přičteno i jednání zaměstnance v případě, že osoby uvedené v § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO „*neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze*

¹⁷⁸ FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení pro nim. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 39. ISBN 978-80-7357-720-9.

¹⁷⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 209. ISBN 978-80-7400-116-1.

spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu“. Fenyk tyto podmínky označuje za omisivní.¹⁸⁰ Stejně tak lze tuto alternativní podmínku považovat za předpoklad pro vyvinění právnické osoby. Provádění kontroly a opatření k zamezení nebo odvrácení škodlivých následků ukládá právnickým osobám řada mimotrestních předpisů. Jde například o právní předpisy na úseku BOZP, ochrany životního prostředí či zamezení legalizace výnosů z trestné činnosti. Vedle opatření plynoucích z právních předpisů však ZTOPO právnickým osobám ukládá provádět další opatření, která lze po právnické osobě spravedlivě požadovat.

Použité legislativní vyjádření je zjevně značně vágní a bude vyžadovat zpřesnění právní naukou a zejména právní praxí. Do té doby bude bezpochyby i nadále vyvolávat značnou právní nejistotu. Z tohoto pohledu lze kvitovat snahu Nejvyššího státního zastupitelství, které vydalo metodiku určenou státním zástupcům, ale s ohledem na preventivní účinky též odborné i laické veřejnosti, kde se pokusilo vymezit základní mantinely pro aplikaci institutu vyvinění podle § 8 odst. 2 písm. b) a též § 8 odst. 5 ZTOPO.¹⁸¹ Je nicméně třeba připomenout, že se jedná o právně nezávazný právní dokument.

Pod opatřeními, která lze po právnické osobě spravedlivě požadovat si lze tedy například představit fungující systém vnitřní a vnější kontroly, řádné vedení účetnictví a archivace dokladů, skartační řád, přehledný systém organizačních a odpovědnostních vztahů zachycený v organizačním a podpisovém řádu, etický kodex, protikorupční program či takzvaný compliance program.¹⁸² Podrobněji bude o opatřeních, které lze po právnické osobě spravedlivě požadovat, pojednáno v podkapitole 4.4. Již na tomto místě je však vhodné alespoň zmínit, že zmíněná opatření nestačí hodnotit toliko formálně, tedy

¹⁸⁰ FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 39-40. ISBN 978-80-7357-720-9.

¹⁸¹ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Nsz.cz*. [online] [cit. 2018-02-13]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/images/stories/Tiskovy/NovelaTOPO.pdf>

¹⁸² Např. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 210-212. ISBN 978-80-7400-116-1. A dále FOREJT, Petr, Petr HABARTA a Lenka TREŠLOVÁ. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem*. Praha: Linde, 2012. s. 81-82. ISBN 978-80-7201-875-8.

zda má například právnická osoba vypracovaný etický kodex, ale je nutno je hodnotit z hlediska jejich skutečného fungování (k tomu blíže podkapitola [4.5.](#)).

Pro přičtení protiprávního činu právnické osobě je v neposlední řadě nezbytné, aby byl protiprávní čin spáchán zaměstnancem v příčinné souvislosti s rozhodnutím, schválením nebo pokynem orgánů nebo osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO, anebo v souvislosti s neprovedením nezbytných opatření těmito osobami.¹⁸³

2.4.7. Vyvinění právnické osoby

O vyvinění nebo také exkulpací¹⁸⁴ mluvíme předně v případě ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO. Jedná se tedy o případy, kdy je v trestním řízení zjištěno, že v rámci činnosti právnické osoby fungovala účinná opatření sloužící k přecházení trestné činnosti nebo k zabránění či odvracení následků trestného činu. Jak již bylo uvedeno výše, tato opatření mohou plynout z právních předpisů, anebo může jít o opatření, jež lze po právnické osobě spravedlivě požadovat. Do novely ZTOPO bylo vyvinění možné pouze podle tohoto ustanovení, tedy pouze ve vztahu k osobám uvedeným v § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO, tedy pouze ve vztahu k zaměstnancům. Novela ZTOPO pak možnost vyvinění rozšířila i na další orgány a osoby, a to novým ustanovením § 8 odst. 5 ZTOPO, podle kterého se právnická osoba „*trestní odpovědnosti podle odstavců 1 až 4 zproští, pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odstavci 1 zabránila*“.

Předně je nezbytné zodpovědět otázku vztahu obou shora uvedených ustanovení, neboť v případě protiprávního činu zaměstnanců přichází v úvahu aplikace obou vyvíňujících ustanovení. Šámal, Čentěš a Lorko jsou toho názoru, že ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO je ve vztahu speciality k obecnému exkulpačnímu ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO.¹⁸⁵ Stejně tak se pro aplikační přednosti § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO ve vztahu

¹⁸³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 209-210. ISBN 978-80-7400-116-1.

¹⁸⁴ Užití pojmů zproštění a liberace je třeba považovat za nesprávné, neboť ty jsou spojeny s objektivní odpovědností. Jak jsme již uvedli pod bodem [2.4.2.](#), většina právní nauky však považuje trestní odpovědnost právnických osob za zvláštní formu subjektivní odpovědnosti. Srov. HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*, 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 379. ISBN 978-80-7400-059-1

¹⁸⁵ ŠÁMAL, Pavel, Jozef ČENTĚŠ a Jakub LORKO. Možnosti exkulpace pri vyvodzovaní trestnej zodpovednosti právnických osôb v podmienkach Slovenskej republiky a Českej republiky. In JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017. s. 56. ISBN 978-80-7502-205-9.

k zaměstnancům staví Bohuslav.¹⁸⁶ Zda ovšem bude přicházet v úvahu aplikace § 8 odst. 5 ZTOPO v okamžiku, kdy bude konstatováno, že nebyly splněny podmínky podle § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, však tito autoři neuvádí. Tuto otázku si položil Čep a zodpověděl ji v zásadě kladně, a to alespoň v rovině hypotetické. Jeho důvody lze spatřovat v rozdílné dikci obou ustanovení ve vztahu k osobám povinným provést potřebná opatření. Ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO se totiž obrací toliko k osobám uvedeným v § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO. Naopak § 8 odst. 5 ZTOPO se obrací na právnickou osobu jako celek.¹⁸⁷ Toto řešení považujeme za problematické jednak s ohledem na teoretické pojetí právnické osoby, které nevychází z organického modelu (k tomu blíže pod bodem [2.2.1.](#)). V tomto ohledu je nevhodná už samotná formulace § 8 odst. 5 ZTOPO, která právnickou osobu personalizuje.¹⁸⁸ Výhrady máme však také z důvodů praktických, neboť si lze jen těžko představit, že budou potřebná opatření v rámci právnické osoby zaváděna bez dostatečného přičinění osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO, když navíc významným kritériem svědčím o skutečně funkčních opatřeních je plná angažovanost vedení právnické osoby (k tomu blíže bod [4.3.1.](#)). Gvozdek pak *de lege ferenda* navrhuje odstranění této duplicity a ve vztahu k zaměstnancům navrhuje zachovat pouze vyvinění podle § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO.¹⁸⁹

Obdobně jako v případě ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO použil zákonodárce při formulaci § 8 odst. 5 ZTOPO vágní formulace ukládající právnické osobě, aby vynaložila „*veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odstavci 1 zabránila*“. Oproti ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO zákonodárce výslovně nezminil, že takovým úsilím jsou opatření uložená právnické osobě zákonem, nicméně máme za to, že není pochyb o tom, že plnění zákonných povinností by snad mělo být úsilím přesahujícím to, co lze po právnické osobě spravedlivě požadovat.

¹⁸⁶ BOHUSLAV, Lukáš. Compliance program a jeho východiska zejména v zahraniční praxi. In JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017. s 72-73. ISBN 978-80-7502-205-9.

¹⁸⁷ ČEP, David. Korekční prvky trestní odpovědnosti právnických osob a „zbavení se“ trestní odpovědnosti právnickou osobou. *Právní rozhledy*. 2017, č. 10, s. 351. ISSN 1210-6410.

¹⁸⁸ JELÍNEK, Jiří. Koncepce trestní odpovědnosti právnických osob. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, 2017, č. 2, s. 23. ISSN 0323-0619.

¹⁸⁹ GVOZDEK, Filip. Zamyšlení nad novelou zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *Bulletin advokacie*. 2016, č. 11, s. 45. ISSN 1210-6348.

Ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO se zároveň výslovně nezmiňuje ani o opatřeních k zamezení nebo odstranění následků protiprávního činu. Znamená tedy taková formulace zákonodárce, že není nutné, aby OČTR hodnotily jednání právnické osoby po činu? Čistě jazykovým výkladem bychom dospěli k závěru, že to skutečně nutné není. Nicméně při systematickým výkladu bychom zjistili, že toto ustanovení vyžaduje nižší míru úsilí než § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, což však patrně nebyl úmysl zákonodárce. Důležitým účelem ZTOPO je navíc prevence protiprávního jednání právnických a snaha o odstranění škodlivých následků trestné činnosti právnických osob (více k tomu pod bodem [1.5.2.](#)). Aby opatření namířená proti trestné činnosti páchané právnickou osobou mohla působit skutečně preventivně, je nezbytné, aby právnická osoba protiprávní jednání co nejdříve detekovala a náležitě na něj reagovala. Teleologickým výkladem tedy dospíváme k závěru, že úsilí právnické osoby bude nezbytné hodnotit v celém souhrnu opatření, včetně opatření detekčních a reakčních. Z metodiky Nejvyššího státního zastupitelství plyne, že minimálně pohled státního zastupitelství bude v tomto směru obdobný.¹⁹⁰ Co se týče požadovaných opatření, platí tedy i v případě vyvinění podle § 8 odst. 5 ZTOPO totéž, co bylo nastíněno výše ve vztahu k opatřením podle § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO. Zevrubně pak tato opatření probereme v podkapitole [4.4.](#)

Ačkoliv z textu § 8 odst. 5 ZTOPO plyne, že je ustanovení aplikovatelné v případě jednání všech osob spadajících do definice § 8 odst. 1 ZTOPO, z hlediska systematického uspořádání zákona se jeví jako sporné, jak už bylo zmíněno výše, zda tomu tak bude i v případě zaměstnanců a osob v obdobném postavení, tedy osob vymezených v § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO. Právní teorie i praxe však zmiňují i další možné případy limitace tohoto ustanovení. Například Šámal považuje za nešťastné, aby se mohl vyvinet například člen statutárního orgánu (§ 8 odst. 1 písm. a) ZTOPO), tedy osoba odpovědná za vytváření vhodné firemní kultury a odpovědná za implementaci příslušných opatření.¹⁹¹ Tuto výhradu lze přitom vztáhnout i k dalším osobám ve vedoucím postavení (více k vymezení pojmu osoba ve vedoucím postavení pod bodem [2.4.5.](#)). Domníváme se, že v takové situaci by bylo možno argumentovat tím, že jedním z důležitých prvků úsilí právnické osoby je angažovanost jejího vedení. Dopustí-li se tedy osoba ve vedoucím postavení

¹⁹⁰ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Nsz.cz.* [online] [cit. 2018-02-13]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/images/stories/Tiskovy/NovelaTOPO.pdf>

¹⁹¹ ŠÁMAL, Pavel. K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb. *Trestněprávní revue.* 2016, č. 11-12, s. 251. ISSN 1213-5313.

trestného činu, indikuje to skutečnost, že právnická osoba nevyvinula veškeré úsilí, které po ni bylo možno spravedlivě požadovat.

Další pohled na limitaci aplikace § 8 odst. 5 ZTOPO nabízí metodika Nejvyššího státního zastupitelství, podle níž je z povahy věci vyloučena aplikace tohoto ustanovení ve vztahu k osobám vymezeným v § 8 odst. 1 písm. c) ZTOPO, tedy osobám vykonávajícím rozhodující vliv na řízení právnické osoby. Dále k tomuto metodika pouze uvádí, že jde o osoby stojící mimo právnickou osobu.¹⁹² Zda je právě toto důvod, proč Nejvyšší státní zastupitelství má za to, že je v případě protiprávního jednání těchto osob vyvinění vyloučeno, není jasné. Nedomníváme se nicméně, že je tento závěr správný. Ačkoliv bude rozsah možných opatření vůči protiprávnímu jednání těchto osob omezen, neboť stojí mimo právnickou osobu, není toto přece *a priori* důvodem pro odmítnutí aplikovatelnosti tohoto ustanovení ve vztahu k jednání těchto osob. Tato skutečnost spíše omezuje okruh nezbytných opatření ve vztahu k těmto osobám svědčících o tom, že právnická osoba vynaložila veškeré úsilí, které po ní lze spravedlivě požadovat. I v případě osob stojících mimo právnickou osobu lze ovšem například nastavit kontrolní a další detekční opatření právě ve vztahu k nežádoucím vnějším vlivům. Pro naplnění preventivního účelu ZTOPO bude bezesporu vhodné, aby byly právnické osoby motivovány k zavádění takových opatření. Naopak skutečnost, že právnická osoba nemůže například osoby uvedené v § 8 odst. 1 písm. c) ZTOPO řádně proškolit, neboť například nemá žádné právní nástroje, jak je k absolvování takového školení donutit, svědčí o tom, že právě takové opatření nepředstavuje úsilí, které po ní lze spravedlivě požadovat.

2.4.8. Přičtení protiprávního činu neztotožněné fyzické osoby

Ustanovení § 8 odst. 3 ZTOPO stanoví, že „*trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, nepodaří-li se zjistit, která konkrétní fyzická osoba jednala způsobem uvedeným v odstavcích 1 a 2*“. V nauce se mluví o tzv. přičtení protiprávního činu neztotožněné osoby. Právě tento institut byl jedním z argumentů pro zavedení právě trestní odpovědnosti právnických osob (k tomu blíže bod [1.5.2.](#)). Ve vztahu k ustanovením § 8 odst. 2 písm. b) a odst. 5 ZTOPO však může toto ustanovení působit významně

¹⁹² NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Nsz.cz.* [online] [cit. 2018-02-13]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/images/stories/Tiskovy/NovelaTOPO.pdf>

interpretační potíže, neboť OČTŘ musí zkoumat, zda jsou naplněny podmínky pro vyvinění v podobě provádění dostatečné kontroly, proškolení a dalších opatření (k tomu více podkapitola [4.4.](#)), a to, jak je tvrdí Jelínek,¹⁹³ ve vztahu ke konkrétní fyzické osobě. Vidrna s ohledem na to dokonce dospívá k závěru, že by soud za takové situace neměl dospět k závěru o vině právnické osoby.¹⁹⁴

2.4.9. Přičtení protiprávního činu při zvláštních případech

Ustanovení § 8 odst. 4 ZTOPO dále umožňuje přičítat protiprávní čin právnické osobě i v případě, že k jednání došlo před vznikem právnické osoby, že právnická osoba vznikla, ale soud rozhodl o její neplatnosti, že právní jednání, které mělo založit oprávnění k jednání za právnickou osobu je neplatné nebo neúčinné, a konečně že jednajícím fyzická osoba není za takový trestný čin trestně odpovědná.

Z hlediska compliance programů a aplikace institutu vyvinění budí otázky zejména ustanovení § 8 odst. 4 písm. a) ZTOPO, které upravuje přičitatelnost jednání, ke kterým došlo ještě před vznikem právnické osoby. Šámal v tomto směru uvádí, že přičitatelné budou toliko protiprávní činy spáchané v zájmu právnické osoby, neboť je z povahy věci vyloučeno, aby byl spáchán protiprávní čin v rámci činnosti právnické osoby, založené právnické osoby ještě žádnou činnost nevykonávají.¹⁹⁵ Lze se pak ptát, jaká opatření pro předcházení trestné činnosti lze po takové právnické osobě vlastně spravedlivě požadovat.

2.5. Další ustanovení ZTOPO s vazbou na compliance programy

Při koncipování compliance programu je však třeba myslet nejen na ustanovení, s nimiž se pojí vznik trestní odpovědnosti, ale též na další relevantní ustanovení ZTOPO. Jde zejména o ustanovení o přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce ([2.5.1.](#)), o zániku trestní odpovědnosti ([2.5.2.](#)) a o ukládání sankcí ([2.5.3.](#)). I existence těchto ustanovení by totiž měla být brána v potaz při vytváření preventivních, detekčních a reakčních opatření.

¹⁹³ JELÍNEK, Jiří. Koncepce trestní odpovědnosti právnických osob. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 2017, č. 2, s. 23. ISSN 0323-0619

¹⁹⁴ VIDRNA, Jan. Dvě poznámky k trestní odpovědnosti právnických osob. *Bulletin advokacie*. 2012, č. 10, s. 35. ISSN 1210-6348.

¹⁹⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 216. ISBN 978-80-7400-116-1.

2.5.1. Přejchod trestní odpovědnosti na právního nástupce

ZTOPO do tuzemského trestního práva přinesl i institut jemu dosud neznámý a v případě trestní odpovědnosti fyzických osob stěží aplikovatelný, a to institut přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce upravený v § 10 ZTOPO. Přejchod trestní odpovědnosti na právního nástupce prolamuje zásadu ryze osobního trestněprávního vztahu mezi státem a pachatelem trestného činu.¹⁹⁶

Podle § 10 odst. 1 ZTOPO „*trestní odpovědnost právnické osoby přechází na všechny její právní nástupce*“. Právní teorie přitom rozlišuje mezi dvěma druhy právního nástupnictví, a to mezi univerzální a singulární sukcesí. Jde-li o univerzální sukcesí, vstupuje právní nástupce v zásadě do všech práv a povinností právního předchůdce. O singulární sukcesí mluvíme v případě, že dochází k převodu jednotlivých práv a povinností například při převodu konkrétní majetkové hodnoty. Ačkoliv zákonodárce neurčil, zda má na mysli oba případy právního nástupnictví, právní nauka se shoduje, že půjde pouze o případy univerzální sukcesí. Argumenty pro tyto závěry převážně nachází jednak v historickém výkladu, který se opírá o důvodovou zprávu, která se jako na inspirační zdroj odvolává na rakouskou právní úpravu, a dále z absurdních důsledků, ke kterým by vedlo připuštění přechodu trestní odpovědnosti i pro případy singulární sukcesí.¹⁹⁷

Univerzální nástupnictví je spojeno zejména s přeměnami právnických osob. Obecným ustanovením je v tomto směru § 174 občanského zákoníku, který za přeměny označuje fúze, rozdělení a změny právní formy. Z hlediska přechodu trestní odpovědnosti nebude mít význam změna právní formy, neboť půjde i nadále o tentýž subjekt. Právní úpravu přeměn pak najdeme nejen v občanském zákoníku, ale i v dalších právních předpisech.¹⁹⁸

¹⁹⁶ JELÍNEK, Jiří a Jiří HERCZEG. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013. s. 90. ISBN 978-80-87576-43-4.

¹⁹⁷ Srov. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 253-255. ISBN 978-80-7400-116-1. A dále JELÍNEK, Jiří a Jiří HERCZEG. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013. s. 91-92. ISBN 978-80-87576-43-4. Jiný přístup založený na právním nástupnictví jako „*změny a přelévání právnické osoby formy života*“, jež je dispozicí se subjektem, a nikoliv s pouhým objektem právních vztahů, využil Fenyk. Viz FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení pro nim*. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 48. ISBN 978-80-7357-720-9.

¹⁹⁸ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 256. ISBN 978-80-7400-116-1.

Frekventovaným případem univerzální sukcese bude postup podle zákona o přeměnách, který upravuje přeměny obchodních korporací. Přeměnou se podle § 1 odst. 2 zákona o přeměnách myslí „*fúze společnosti nebo družstva, rozdělení společnosti nebo družstva, převod jmění na společníka, změna právní formy a přeshraniční přemístění sídla*“. Jak už je uvedeno shora, změna právní formy nemá pro přechod trestní odpovědnosti význam. U přeshraničního přemístění sídla lze uvažovat o případech, kdy dojde k vyloučení místní působnosti ZTOPO. Zůstane-li ovšem působnost ZTOPO zachována, je i tento způsob přeměny právnické osoby bez významu z hlediska přechodu trestní odpovědnosti, neboť rovněž půjde o tentýž subjekt.

K přechodu trestní odpovědnosti nedojde v případě převodu jmění na společníka, který je fyzickou osobou, neboť trestní odpovědnost fyzických osob se řídí výlučně právní úpravou trestního zákoníku, který přechod trestní odpovědnosti neupravuje.¹⁹⁹ V případě převodu jmění na společníka – právnickou osobu, však přechodu trestní odpovědnosti dle našeho názoru nic nebrání. Za nesprávný považujeme závěr Šámala s Dědičem, že v případě tohoto typu přeměny může být právním nástupcem pouze fyzická osoba, což vylučuje přechod trestní odpovědnosti u tohoto typu přeměny.²⁰⁰ Již znění zákona o přeměnách před rekonstrukcí soukromého práva totiž s převodem jmění na společníka právnickou osobu počítalo (srov. např. § 342 zákona o přeměnách).

Šámal s Dědičem naopak trefně poukazují na případy, kdy dojde k převodu jmění nejprve na fyzickou osobu a následně opět na právnickou osobu. Dle jejich názoru v této situaci dojde k přechodu trestní odpovědnosti na právnickou osobu, která bude na konci tohoto řetězce.²⁰¹ Tento závěr považujeme za správný, neboť jiný výklad by umožnil poměrně snadno „očistit“ obchodní společnost od trestní odpovědnosti.

Aby však mohlo dojít k převodu jmění z fyzické osoby na právnickou, je nezbytné připustit, že jde o právní nástupnictví z hlediska § 10 ZTOPO nejen v případě přeměn podle zákona o přeměnách, který takovou přeměnu nezná, ale například i při převodu závodu ve smyslu § 502 občanského zákoníku. Ohledně této otázky se právní teorie neshodne. S ohledem na shora uvedené je logické, že Šámal s Dědičem připouštějí možnost přechodu trestní odpovědnosti v případě převodu závodu či tzv. *asset dealu*, při

¹⁹⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 255. ISBN 978-80-7400-116-1.

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ Ibid.

kterém dochází k převodu jmění na základě několika smluv. K opačnému závěru dochází Fenyk, a to na základě jeho přístupu založeném na dispozici se subjektem, kdy k přechodu trestní odpovědnosti dojde, a dispozici objektem, kdy k přechodu trestní odpovědnosti naopak nedojde.²⁰²

S ohledem na to, že při převodu závodu může dojít *de facto* k obdobně zásadním změnám v majetkové struktuře právnických osob zúčastněných na této transakci jako v případě přeměn (srov. například převod části závodu a odštěpení sloučením), jsme toho závěru, že i v těchto případech by mělo k přechodu trestní odpovědnosti docházet. Opačný závěr by opět umožnil poměrně snadné „očistění“ trestní odpovědnosti „zatíženého“ podnikání. Ze stejných důvodů považujeme za správný závěr, že trestní odpovědnost přechází i na další právní nástupce v případě dalšího právního nástupnictví.²⁰³

Ne každé univerzální právní nástupnictví je přitom spojeno se zánikem právnické osoby (např. rozdělení odštěpením). V takové situaci bude trestně odpovědná jak původní právnická osoba, tak právní nástupce. V případě více právních nástupců přechází trestní odpovědnost na všechny tyto právní nástupce.²⁰⁴ Pluralita právních nástupců je pak řešena v § 10 odst. 2 ZTOPO, a to v rovině rozhodování o druhu trestu a jeho výměře nebo uložení ochranného opatření. Soud při tom přihlédně k tomu, „*v jakém rozsahu na každého z nich přešly výnosy, užitky a jiné výhody ze spáchaného trestného činu, případně i k tomu, v jakém rozsahu kterýkoli z nich pokračuje v činnosti, v souvislosti s níž byl spáchán trestný čin.*“

A konečně je nutné zmínit, že odpovědnost přechází na právního nástupce objektivně, na čemž panuje v právní teorii shoda.²⁰⁵ Správnost těchto závěrů potvrzuje i historický výklad analýzou důvodové zprávy, která inspirována rakouskou právní úpravou uvádí, že trestní odpovědnost přechází na právního nástupce „*bez dalšího k okamžiku vzniku právního nástupnictví*“. Původní návrh zákona o trestní odpovědnosti

²⁰² FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení pro nim. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 49. ISBN 978-80-7357-720-9.

²⁰³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 255. ISBN 978-80-7400-116-1.

²⁰⁴ JELÍNEK, Jiří a Jiří HERCZEG. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013. s. 91. ISBN 978-80-87576-43-4.

²⁰⁵ Například JELÍNEK, Jiří a Jiří HERCZEG. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013. s. 92. ISBN 978-80-87576-43-4. Nebo ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 251. ISBN 978-80-7400-116-1.

právnických osob z roku 2004 přitom počítal se subjektivní odpovědností právního nástupce, neboť v navrhovaném § 7 odst. 1 zákona, stanovoval, že trestní odpovědnost „přechází na jejího právního nástupce jen tehdy, když právní nástupce nejpozději v okamžiku vzniku právního nástupnictví věděl nebo vzhledem k okolnostem a k svým poměrům mohl vědět, že se právní osoba před vznikem právního nástupnictví dopustila trestného činu“.²⁰⁶

Ačkoliv trestní odpovědnost přejde na právní osobu objektivně, měl by compliance program na existenci institutu přechodu trestní odpovědnosti pamatovat. Compliance program totiž nemá být pouze nástrojem pro aplikaci vyvíňujících ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) a § 8 odst. 5 ZTOPO, ale též preventivním nástrojem k tomu, aby k trestní odpovědnosti právní osoby vůbec nedošlo. Vhodné bude tedy formulovat v compliance programu pravidla týkající se zejména fúzí s jinými právními osobami. Jako vhodné se nám tedy jeví stanovit základní pravidla pro *due diligence*. Zaměřen by měl být nejen na varovné signály, že v rámci činnosti právní osoby dochází k trestné činnosti, ale též by měl prověřit funkčnost compliance programu potenciálního právního předchůdce (k tomu blíže pod bodem [4.4.6.](#)).

2.5.2. Účinná lítost a další důvody zániku trestnosti

Institut účinné lítosti je tzv. negativní podmínkou trestnosti. Trestněprávní vztah mezi státem a pachatelem trestného činu tedy existuje, pokud nejsou naplněny podmínky účinné lítosti. K zániku trestní odpovědnosti v souvislosti s účinnou lítostí dochází až poté, co trestní odpovědnost vznikla. Jde tedy o okolnosti, k nimž došlo po spáchání trestného činu, což je rozdíl oproti okolnostem vylučujícím protiprávnost, které existují již v okamžiku spáchání trestného činu.²⁰⁷ Právní úprava institutu účinné lítosti provedená § 13 ZTOPO je širší, než je tomu v případě fyzických osob, u nichž se účinná lítost řídí § 33 trestního zákoníku. Z § 13 odst. 2 ZTOPO totiž plyne, že zánik trestní odpovědnosti právní osoby je možný v zásadě u všech trestných činů, které může právní osoba spáchat, s výjimkou těch, které jsou v tomto ustanovení taxativně

²⁰⁶ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 745/0, IV. volební období, 2002-2006, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právníků. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-22]. s. 7. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=745&CT1=0>

²⁰⁷ JELÍNEK, Jiří a Jiří HERCZEG. *Zákon o trestní odpovědnosti právníků. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013. s. 95-96. ISBN 978-80-87576-43-4.

vypočteny. Jedná se konkrétně o korupční trestné činy, u nichž to dle důvodové zprávy vylučují mezinárodní závazky.²⁰⁸ Jmenovitě jde o trestné činy přijetí úplatku (§ 331 trestního zákoníku), podplacení (§ 332 trestního zákoníku) nebo nepřímého úplatkářství (§ 333 trestního zákoníku).²⁰⁹ Novela ZTOPO pak tento výčet rozšířila i o další trestné činy, které jsou často spojeny s korupcí, a to trestné činy spojené s insolvenčními řízeními či veřejnými zakázkami a veřejnými dražbami.

U ostatních trestních činů právnických osob (k věcné působnosti blíže v podkapitole 2.3.) je tedy aplikace institutu účinné lítosti možná, a to za splnění následujících podmínek. Předně musí právnická osoba dobrovolně upustit od dalšího protiprávního jednání. Kumulativně s tím je pro zánik trestní odpovědnosti nutné, aby dobrovolně alternativně buď (1) „odstranila nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem“, anebo (2) „škodlivému následku zamezila nebo škodlivý následek napravila“, anebo (3) „učinila státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu o trestném činu oznámení v době, kdy nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem, mohlo být ještě odstraněno nebo škodlivému následku trestného činu mohlo být ještě zabráněno“. Kritérium dobrovolnosti přitom bude posuzováno obdobně, jako je tomu v případě trestní odpovědnosti osob fyzických. Musí jít tedy o svobodné rozhodnutí učiněné v rámci právnické osoby bez vnějšího vlivu. Obdobně jako u fyzických osob nebude aplikaci institutu účinné lítosti na překážku, pokud bude dobrovolnost založena na obecné obavě z trestního stíhání. Pokud již však trestní stíhání reálně hrozí, nebude účinná lítost možná.²¹⁰

Poněkud komplikovanější se jeví otázka, která z osob v rámci právnické osoby musí podmínky účinné lítosti naplnit. Podle Šámala s Dědičem se nemusí jednat o stejnou osobu, která se dopustila protiprávního jednání, ale jinak v zásadě přicházejí v úvahu všechny osoby uvedené v § 8 odst. 1 písm. a) až d) ZTOPO. S ohledem na princip nezávislé trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob však zánik trestní

²⁰⁸ Konkrétně jde o Úmluvu o boji proti podplacení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských vyhlášené sdělením MZV pod č. 25/2000 Sb.m.s. a Trestněprávní úmluvu o korupci vyhlášené sdělením MZV pod č. 70/2002 Sb.m.s., ve znění sdělení MZV č. 43/2009 Sb.m.s.

²⁰⁹ POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 285/0, VI. volební období, 2010-2013, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Psp.cz. [online] [cit. 2018-01-16]. s. 45 Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=0>

²¹⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 277-278. ISBN 978-80-7400-116-1.

odpovědnosti právnické osoby nepovede k zániku trestní odpovědnosti pachatele-fyzické osoby. Taková situace nastane, právě pokud za právnickou osobu naplní podmínky účinné lítosti jiná osoba než právě pachatel. Současně je třeba opět připomenout, že je okruh trestných činů fyzických osob, u kterých je možná aplikace institutu účinné lítosti, užší.²¹¹ Jiný pohled zastává Forejt a kolektiv, podle nichž je nezbytné, aby za právnickou osobu jednaly osoby, které jsou oprávněny za ni v tomto smyslu jednat, tedy zejména statutární orgán.²¹² Účastní-li se trestné činnosti současně více právnických osob, je třeba posuzovat účinnou lítost samostatně ke každé z právnických osob, obdobně jako je tomu u fyzických osob.²¹³

V neposlední řadě je třeba zmínit, že vedle aplikace obecné lítosti přichází i u právnických osob v úvahu aplikace zvláštních případů účinné lítosti, které jsou upravené u některých skutkových podstat uvedených ve zvláštní části trestního zákoníku. Konkrétně v případě právnických osob přichází v úvahu zvláštní účinná lítost u trestného činu neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení a podobné povinné platby podle § 242 trestního zákoníku a trestného činu účasti na organizované zločinecké skupině podle § 362 trestního zákoníku.

Možnost aplikace ustanovení o účinné lítosti může podstatně zvyšovat dobře nastavený systém kontrolních a reakčních opatření, jež budou směřovat k tomu, že protiprávní čin bude samotnou právnickou osobou včas odhalen a bude na něj vhodně reagováno (k tomu blíže pod body [4.4.7.](#) a [4.4.8.](#)).

Pro úplnosti na tomto místě uvádíme i další důvody zániku trestnosti. Předně jde o promlčení trestného činu upravené v § 12 a 13 ZTOPO. S ohledem na podmínky vyvinění a obecné zásady ukládání trestů však nelze doporučit, aby byl compliance program koncipován tak, že bude jeho cílem bránit odhalení trestného činu s vidinou možného promlčení trestného činu. Opačná je situace u dalšího zvláštního důvodu zániku trestnosti, kterým je zánik trestnosti přípravy a pokusu trestného činu a zánik trestnosti účastenství upravené v obecné části trestního zákoníku. Obdobně jako v případě účinné lítosti mohou k aplikaci těchto institutů přispět vhodně nastavená kontrolní a reakční opatření compliance programu. Zánik trestnosti působí též milost a amnestie prezidenta

²¹¹ Ibid. s. 279-280

²¹² FOREJT, Petr, Petr HABARTA a Lenka TREŠLOVÁ. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem*. Praha: Linde, 2012. s. 113. ISBN 978-80-7201-875-8.

²¹³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 280-281. ISBN 978-80-7400-116-1.

republiku. Aplikovatelnost těchto dvou institutů v případě právnických osob však zůstává sporná.²¹⁴ Konečně trestní odpovědnost právnické osoby zanikne i v případě zániku právnické osoby bez právního nástupce.²¹⁵ V případě zániku s právním nástupce však trestní odpovědnost podle § 10 ZTOPO nezanikne a přejde na právního nástupce, jak již bylo zmíněno pod bodem [2.5.1.](#)

2.5.3. Ukládání sankcí

Mezinárodní závazky (k nim blíže podkapitola [1.4.](#)) zpravidla uvádějí požadavek „účinných, přiměřených a odrazujících“ sankcí ukládaných právnickým osobám. Ukládané sankce by tedy měly působit preventivně, a to jak ve smyslu individuální, tak i generální prevence. Právnické osoby jsou přitom ZTOPO v mnoha směrech motivovány, aby trestným činům v rámci svojí činnosti předcházely, a to například možností vyvinění se z trestného činu (k tomu blíže bod [2.4.7.](#)), anebo právě kritérii pro ukládání sankcí.

ZTOPO přitom stejně jako trestní zákoník vychází z dualismu trestních sankcí, jež rozděluje na tresty²¹⁶ a ochranná opatření. Obecné zásady trestání právnických osob upravuje § 14 ZTOPO, a to prostřednictvím kritérií, která musí soud při stanovení druhu trestu a jeho výměry zohlednit. Patrná je zejména zásada individualizace a dále zásada přiměřenosti, která plyne i z nadpisu tohoto ustanovení. Tento výčet kritérií a zásad ovšem není vyčerpávající. Subsidiárně se totiž na sankcionování právnických osob užijí i zásady trestání fyzických osob upravené v trestním zákoníku. Jde například o zásadu zákonnosti trestu upravenou § 37 trestního zákoníku. Kritéria pro stanovení druhu trestu a jeho výměry jsou pak podrobně upravena v § 39 trestního zákoníku, který odkazuje též na demonstrativní výčty polehčujících a přitěžujících okolností.

Soud při stanovení druhu trestu a jeho výměry musí podle § 14 ZTOPO přihlížet předně k povaze a závažnosti trestného činu, o nichž, jak plyne z § 39 odst. 2 trestního zákoníku, svědčí zejména význam chráněného zájmu, který byl trestným činem dotčen, způsob provedení činu a jeho následek, okolnosti, za kterých byl spáchán, osoba pachatele, míra jeho zavinění a jeho pohnutka, záměr nebo cíl. Je přitom nezbytné

²¹⁴ Ibid. s. 273-274

²¹⁵ Aby se právnické osoby takto nemohly snadno vyhnout trestní odpovědnosti, upravuje § 32 ZTOPO postup zrušení, zániku a přeměny právnické osoby, která je trestně stíhána.

²¹⁶ Jelínek zmiňuje, že v případě právnických osob by bylo vhodnější mluvit o sankcích nikoliv o trestech, neboť tresty jsou spojeny s individuální vinou pachatele. Srov. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 4. vydání. Praha: Leges, 2014. s. 513. ISBN 978-80-7502-044-4.

upozornit, že přitěžující a polehčující okolnosti mohou v případě právnických osob působit jinak než u trestní odpovědnosti osob fyzických. Jelínek zmiňuje například polehčující okolnost podle § 41 písm. f) trestního zákoníku, tedy že byl čin spáchán osobou, která je osobou ve věku blízkém věku mladiství, která bude v případě právnické osoby působit jako okolnost přitěžující, bude-li takováto nezkušená osoba například členem statutárního orgánu.²¹⁷ Domníváme se však, že v uvedeném případě by soud neměl při stanovování trestu argumentovat aplikací § 41 písm. f) trestního zákoníku, nýbrž by měl jmenování nezkušené osoby do funkce statutárního orgánu považovat za jinou přitěžující okolnost neuvedenou v demonstrativním výčtu podle § 42 trestního zákoníku. Fenyk zdůrazňuje, že právnickou osobu je třeba vnímat jako samostatný subjekt s vlastní právní a protiprávní subjektivitou. I on zmiňuje právě polehčující okolnost podle § 41 písm. f) trestního zákoníku, ke které však zřejmě konstruuje analogickou polehčující okolnost aplikovatelnou ve vztahu k právnické osobě spočívající v tom, že právnická osoba vznikla teprve nedávno.²¹⁸ Šámal aplikaci polehčující okolnosti podle § 41 písm. f) trestního zákoníku ve vztahu k právnické osobě vylučuje.²¹⁹

Dále bude soud posuzovat poměry právnické osoby, včetně její dosavadní činnosti a jejích majetkových poměrů. S ohledem na možné významné dopady trestní sankce na osoby, které se na trestné činnosti nikterak nepodílely (např. zaměstnanci, věřitelé či akcionáři) je třeba tento fakt zohlednit zejména v případě ukládání peněžitých sankcí. Posouzení důsledků uložené sankce ve vztahu k těmto osobám zdůrazňuje i ustanovení § 14 odst. 3 ZTOPO. Kritérium dosavadní činnosti právnické osoby má pak zohlednit, zda si dosud právnická osoba počínala v souladu s právem, a to v rovině trestněprávní i administrativněprávní odpovědnosti, popřípadě i v rovině závazkových vztahů.²²⁰ Z poměrů právnické osoby a dosavadní činnosti lze přitom usuzovat o úrovni korporátní kultury uvnitř právnické osoby a učinit závěr, že trestný čin byl v rámci činnosti právnické osoby spíše excesem, anebo naopak že je trestný čin projevem dlouhodobě nevhodného

²¹⁷ JELÍNEK, Jiří a Jiří HERCZEG. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013. s. 112-114. ISBN 978-80-87576-43-4.

²¹⁸ FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení pro nim. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 67. ISBN 978-80-7357-720-9.

²¹⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 321. ISBN 978-80-7400-116-1.

²²⁰ JELÍNEK, Jiří a Jiří HERCZEG. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013. s. 114-115. ISBN 978-80-87576-43-4.

korporátní prostředí. Z hlediska posouzení poměrů právnické osoby považujeme za nezbytné posoudit též existenci a funkčnost compliance programu právnické osoby.

Pro právnické osoby specifickým a právní teorií hojně kritizovaným je kritérium, zda „*právnická osoba vykonává činnost ve veřejném zájmu, která má strategický nebo obtížně nahraditelný význam pro národní hospodářství, obranu nebo bezpečnost*“. Například Jelínek tomuto kritériu vytýká rozpor se zásadou rovnosti před zákonem a též neurčitost formulace „*činnost ve veřejném zájmu*“, která působí rozpor se zásadou *nullum crimen sine lege certa*.²²¹

Dalším, z hlediska koncipování compliance programu významným, kritériem, k němuž má soud přihlídnout, je „*působení právnické osoby po činu, zejména k její případné účinné snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu*“. Vedle výslovně uvedené snaze o odstranění škodlivých následků trestného činu bude v rámci posouzení působení právnické osoby po činu patrně přihlíženo k tomu, zda právnická osoba sama oznámila trestný čin OČTŘ a s OČTŘ dále spolupracovala (jde o polehčující okolnosti podle § 41 písm. k) a l) trestního zákoníku), zda usilovala o odstranění kriminogenních faktorů, zda posílila preventivní opatření a systém vnitřní a vnější kontroly své činnosti či zda vyvodila personální důsledky ve vztahu k osobám, jejichž protiprávní čin má být právnické osobě přičítán, ale i dalším osobám vykonávajícím řídicí a kontrolní funkce.²²² Považujeme za vhodné upravit tato reakční opatření alespoň z hlediska obecných zásad a postupů v rámci compliance programu (k tomu více pod bodem [4.4.8.](#)).

Posledním kritériem, které ustanovení § 14 odst. 1 ZTOPO zmiňuje, jsou účinky a důsledky, „*kteřé lze očekávat od trestu pro budoucí činnost právnické osoby*“. Soud má tedy v tomto směru prognózovat, jaký vliv bude mít sankce na činnost právnické osoby například ve vztahu k obchodním partnerům či zaměstnancům, ale také na chování právnické osoby z hlediska páchaní další trestné činnosti.²²³ Jsme toho názoru, že k posouzení, zda bude mít uložená sankce ve vztahu k právnické osobě výchovnou funkci lze usuzovat například z působení právnické osoby před činem, a zejména po činu, o čemž bylo pojednáno výše.

²²¹ Ibid. s. 115

²²² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 319-320. ISBN 978-80-7400-116-1.

²²³ JELÍNEK, Jiří a Jiří HERCZEG. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013. s. 116. ISBN 978-80-8757-643-4.

K přijetí compliance programu by tedy právnické osoby měl vést také fakt, že existence takového programu se může případně pozitivně projevit v rovině ukládání sankcí, tedy v situacích, kdy sice nedoje k úplnému vyvinění, neboť dle názoru soudu neučinila právnická osoba vše, co po ní lze spravedlivě požadovat, ale bude alespoň považovat za vhodné zohlednit při stanovení druhu sankce a její výměry různou mírou funkčnosti přijatých opatření i působení právnické osoby po činu.

3. Kriminalita právnických osob

Za nezbytnou podmínku pro sestavení doporučení pro vytvoření compliance programu účinného nejen ve vztahu k aplikaci vyvíjejících ustanovení ZTOPO, ale zejména ve smyslu skutečného předcházení trestné činnosti, považujeme znalost faktorů ovlivňujících trestnou činnost právnických osob. Dříve než se však budeme kriminogenním faktorům věnovat, musíme rozebrat samotný pojem trestné činnosti právnických osob (3.1.). Za vhodné z hlediska podpoření argumentů pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob považujeme i přiblížení rozsahu škod působených tímto typem kriminality (3.2.). Ve třetí kapitole pak dále probereme teorie kriminality právnických osob (3.3.) a konečně také kriminogenní faktory ovlivňující kriminalitu právnických osob (3.4.). Závěrem se rovněž podíváme na způsoby, kterými mohou státy s tímto typem kriminality bojovat (3.5.).

Ačkoliv je trestní odpovědnost právnických osob v tuzemském právu novým institutem, trestná činnost páchaná právnickými osobami rozhodně není v České republice zcela novým fenoménem. Přestože budeme v této kapitole hojně čerpat ze zahraničních poznatků, neopomineme ani zdroje tuzemské. Tuzemská kriminologie sice kriminalitu právnických osob jako takovou částečně opomíjela, nicméně ne zcela, neboť se věnovala i té kriminalitě fyzických osob, jež je mnohdy spojena právě s činností právnických osob, a to například v podobě hospodářské kriminality.

3.1. Pojem trestné činnosti právnických osob

V souvislosti s vymezením pojmu trestné činnosti právnických osob nelze nezmínit amerického kriminologa Edwina H. Sutherlanda, který se tomuto fenoménu začal rozsáhleji věnovat jako první a který je též považován za autora výrazu kriminalita bílých límečků (*white collar crimes*). Kriminologové se do té doby zabývali zejména kriminalitou mladých, znevýhodněných mužů jakožto hlavních pachatelů trestné činnosti. Sutherland však vedle toho připustil, že i vzdělaní a společensky úspěšní manažeři v rámci činnosti jinak legálně podnikajících obchodních společností porušují právní normy.²²⁴

²²⁴ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 1. ISBN 978-04-0695-006-2.

Kriminalitu bílých límečků tedy Sutherland definoval jako trestné činy páchané respektovanými osobami s vysokým společenským postavením, kteří páchají trestnou činnost v rámci výkonu svého povolání a kteří sami sebe nevidí jako zločince. Podobně jako jiní zločinci pohrdají právem, orgány činnými v trestním řízení i politiky, pokud jim zrovna nemohou být ku prospěchu.²²⁵ Ačkoliv Sutherland používá termín kriminalita bílých límečků, což by mohlo evokovat, že se věnuje výhradně pachatelům z řad fyzických osob, je zjevné, že pod tento pojem zahrnoval i trestnou činnost páchanou právníckými osobami.²²⁶

Jde-li o vymezení jednání, která podřadit pod kriminalitu bílých límečků, navrhl Sutherland rozšířit tato i o další jednání, jež nejsou v působnosti trestních soudů nebo se k nim z různých důvodů nedostanou. Konkrétně jde o protiprávní jednání, která jsou v působnosti různých komisí či správních úřadů.²²⁷ Jako nejčastější případy kriminality bílých límečků pak vyjmenovává řadu hospodářských trestných činů například v podobě daňových podvodů, manipulace na finančních trzích, předložení nepravdivých finančních hlášení či klamavou reklamu. Za velmi frekventované též označuje úplatkářské trestné činy. Podle Sutherlanda se však tento typ trestné činnosti objevuje i v profesích, kde bychom to nejspíše nečekali. Konkrétně zmiňuje lékaře, kteří se dopouštějí nezákonného prodeje léků, poskytují lékařské služby kriminálnímu podsvětí, vystavují nepravdivé lékařské zprávy či provádějí lékařské zákroky, které nejsou pro pacienta nezbytné.²²⁸

Pojmově velmi blízko ke kriminalitě bílých límečků má hospodářská, ekonomická či finanční kriminalita. Hospodářská kriminalita má obdobně jako majetková kriminalita za cíl získání ekonomického prospěchu. Svou závažností však navíc narušuje či ohrožuje řádné fungování tržní ekonomiky. Pojem ekonomická kriminalita (*economic crime*) je v zásadě obsahově totožným s pojmem hospodářská kriminalita, ovšem s jeho použitím se setkáme zejména u zahraničních autorů.²²⁹

²²⁵ SUTHERLAND, Edwin Hardin. *White collar crime*. Uncut version. London: Yale University Press, 1983. s. 7, 227-232. ISBN 978-03-0002-921-5.

²²⁶ Ibid. 227

²²⁷ SUTHERLAND, Edwin Hardin. *White Collar Criminality*. In ORLAND, Leonard. *Corporate and White Collar Crime: An Anthology*. Cincinnati, Ohio: Anderson Pub. Co., 1995. s. 92-93. ISBN 978-08-7084-870-4.

²²⁸ Ibid. s. 90-91

²²⁹ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 277-279. ISBN 978-80-7478-614-3.

V tuzemském právním prostředí jsou mezi hospodářskou kriminalitu řazeny zejména ty trestné činy vyjmenované v části druhé, hlavě šesté trestního zákoníku – Trestné činy hospodářské. Jde o trestné činy proti měně a platebním prostředkům, trestné činy daňové, poplatkové a devizové, trestné činy proti závazným pravidlům tržní ekonomiky a oběhu zboží ve styku s cizinou a trestné činy proti průmyslovým právům a proti autorskému právu. Vedle toho jsou však za hospodářskou trestnou činnost považovány i některé případy trestných činů, které jsou jinak upraveny v části druhé, hlavě páté trestního zákoníku – Trestné činy proti majetku. Jde například o trestné činy dotačního či úvěrového podvodu, zpronevěry, podílnictví, legalizace výnosů z trestné činnosti, poškození či zvýhodnění věřitele a další. Dále jsou mezi hospodářskou kriminalitu řazeny též úplatkářské trestné činy nebo činy obecně nebezpečné.²³⁰

Hospodářskou kriminalitu poměrně široce pojímá Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (81) 12, o ekonomické kriminalitě²³¹, které v příloze mezi hospodářskou kriminalitu řadí, vedle již zmíněných, například trestné činy proti životnímu prostředí či počítačovou kriminalitu v podobě krádeže dat či manipulace s nimi nebo narušení soukromí. Obdobně například Europol řadí mezi ekonomickou kriminalitu různé typy podvodů spojené s využitím výpočetní techniky a internetu (podvodné e-maily, Ponzioho schéma a další).²³²

Jako finanční kriminalita se pak označuje kriminalita páchaná v souvislosti s fungováním finančního sektoru. Konkrétně jde trestné činy v bankovním sektoru, na finančních trzích a proti jiným finančním institucím. Mezi finanční kriminalitu bývají někdy řazeny i trestné činy dotačního podvodu či trestné činy páchané v souvislosti s veřejnými zakázkami.²³³

V zahraniční literatuře se též můžeme setkat s pojmy kriminalita páchaná v rámci zaměstnání (*occupational crime*) a kriminalita páchaná organizacemi (*organizational crime*). První termín se zaměřuje na individuálního pachatele a jeho jednání v rámci obchodní společnosti či jiné organizace, přičemž tento pojem zahrnuje jak jednání

²³⁰ Ibid. s. 278-279

²³¹ RADA EVROPY. Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (81) 12, o ekonomické kriminalitě. *Rm.coe.int*. [online] [cit. 2018-03-16]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/09000016804cae97>

²³² EUROPOL. Economic crime. *Europol.europa.eu*. [online] [cit. 2018-03-16]. Dostupné z: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/economic-crime>

²³³ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 278-279. ISBN 978-80-7478-614-3.

učiněná ve prospěch právnické osoby, tak v její neprospěch (např. zpronevěru). Druhý termín je pak možné ztotožnit s pojmem kriminalita právnických osob.²³⁴

Z uvedeného je patrné, že ačkoliv výše uvedené pojmy mají s kriminalitou právnických osob mnoho společného, nelze jejich definice označit za totožné. Sutherlandův pojem kriminality bílých límečků se zaměřuje především na osobu pachatele, k němuž pak váže typické případy trestné činnosti, které se takoví pachatelé dopouštějí. V Sutherlandově teorii však jako pachatel figuruje osoba z vyšších sociálních vrstev, čímž je ve vztahu k trestné činnosti právnických osob opomíjen fakt, že právnické osobě může být v mnoha zemích přičítáno i jednání řadových zaměstnanců. To platí jednak v Sutherlandem popisovaných Spojených státech amerických, kde se již v jeho čase aplikovala doktrína *respondeat superior*, v rámci které bylo možno přičítat právnickým osobám i jednání řadových zaměstnanců (k tomu blíže bod [1.1.3.](#)), ale i v tuzemském právním prostředí, ve kterém může být podle § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO právnické osobě přičítáno jednání zaměstnance nebo osoby v obdobném postavení (k tomu blíže bod [2.4.5.](#)).

Pojem hospodářská kriminalita se s kriminalitou právnických osob bezpochyby též do značné míry kryje, neboť činnost právnických osob, obchodních korporací zejména, představuje vhodné prostředí pro páčání tohoto typu trestné činnosti. Na druhou stranu při pohledu na rozsah kriminalizace jednání právnických osob v § 7 ZTOPO (k tomu blíže v podkapitole [2.3.](#)) je patrné, že kriminalizace právnických osob u nás jde dalece nad rámec hospodářské kriminality. Hospodářský trestný čin ale může být naopak spáchán také mimo rámec činnosti právnické osoby či v její prospěch.

Zjevné přesahy mezi kriminalitou bílých límečků, hospodářskou kriminalitou a kriminalitou právnických osob umožňují vztáhnout některé závěry kriminologických studií věnovaných kriminalitě bílých límečků a hospodářské kriminalitě i na trestnou činnost páchanou právnickými osobami, což je nezbytné zejména v případě závěrů tuzemské kriminologie.

Vlastní definice pojmu kriminalita právnických osob je však nezbytná. Gobert a Punch kriminalitu právnických osob (*corporate crime*) popisují jako trestné činy, které jsou páčány obchodními společnostmi (*companies*) a dalšími organizacemi založenými

²³⁴ NEWBURN, Tim. *Criminology*. 3rd Edition. New York: Routledge, 2017. s. 402. ISBN 978-11-3864-313-0.

za účelem zisku (*other for-profit organisations*) a za které jsou právnické osoby sankcionovány státem. Na rozdíl od Sutherlanda a jeho následovníků však Gobert a Punch mezi kriminalitu právnických osob neřadí delikty veřejnoprávní povahy, které jsou v působnosti norem správního trestání.²³⁵ Naopak Clinard a Yeager kriminalitu právnických osob definují velmi široce jako jednání spáchané právnickou osobou, které je státem sankcionováno bez ohledu na to, zda se tak děje prostřednictvím nástrojů správního, občanského či trestního práva.²³⁶

V tuzemské kriminologii podal definici například Bohuslav, který kriminalitu právnických osob definuje jako „*souhrn trestných činů právnických osob a trestných činů osob uvnitř právnických osob bez ohledu na druh spáchaného trestného činu a společenský status pachatele*“.²³⁷ Z této definice je zjevná snaha odlišit kriminalitu právnických osob od hospodářské kriminality, která je vymezená právě druhem spáchaného trestného činu, i od kriminality bílých límečků, kterou naopak vymezuje společenský status pachatele.

Pro účely tuzemské kriminologie je tato definice dostačující, leč pro mezinárodní srovnání se hodí méně, neboť hranice mezi trestním právem a správním právem trestním v různých státech značně variuje. Zároveň se v různých státech liší i právní nástroje sloužící k sankcionování právnických osob (k tomu blíže podkapitola [1.3.](#)). Z tohoto pohledu se nám jako vhodnější jeví široce pojatá definice Clinarda a Yeagera, ačkoliv i proti ní lze namítnout, že v různých právních řádech najdeme různé pohledy na to, co je protiprávní jednání, které stát sankcionuje. Tato široká definice je rovněž vhodná pro účely této práce, neboť považujeme za vhodné, aby compliance program právnické osoby pamatoval nejen na protiprávní jednání sankcionované trestním právem, ale též na odpovědnost podle mimotrestních předpisů, což podrobněji rozvedeme v podkapitole [4.1.](#)

3.2. Škody spojené s kriminalitou právnických osob

Již Sutherland zmiňoval, že kriminalita bílých límečků pravděpodobně působí několikanásobně větší škody než běžná kriminalita považovaná obecně za závažný

²³⁵ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 11-12. ISBN 978-04-0695-006-2.

²³⁶ CLINARD, Marshall Barron a Peter Cleary YEAGER. *Corporate Crime*. New York: Free Press London, 1980. s. 16. ISBN 978-00-2905-710-0.

²³⁷ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 483. ISBN 978-80-7478-614-3.

společenský problém. Sutherland vedle toho zmiňuje, že trestné činy bílých límečků též narušují společenské vztahy, a to tím, že narušují důvěru, která je s výkonem povolání pachatelů této kriminality velmi často spjata. Pachatelé této kriminality tak vytvářejí nedůvěru, která snižuje společenskou morálku a produkuje sociální dezorganizaci, což zpravidla není případ obecné kriminality. Na vrub kriminality bílých límečků Sutherland v neposlední řadě uvádí, že je páchána na slabších obětech (s výjimkou zpronevěry) hlavně z řad spotřebitelů a akcionářů, kteří nejsou nijak organizovaní, postrádají technické znalosti a nejsou s to se sami bránit.²³⁸

Clinard a Yeager v souvislosti s trestnou činností právnických osob zmiňují vedle rozsáhlých škod a společenských dopadů též problematiku takzvaného násilí právnických osob (*corporate violence*). Tímto termínem označují jednání, které vytváří nedůvodné riziko fyzické újmy spotřebitelů, zaměstnanců a dalších osob, které je výsledkem úmyslných rozhodnutí managementu právnických osob, popřípadě jejich zaviněným nedbalostním jednáním. Důsledky takového jednání pak zahrnují ztráty způsobené újmou na zdraví či dokonce smrti plynoucí ze znečištění životního prostředí, prodeje závadných potravin či jiných výrobků či nedodržení standardů bezpečnosti práce.²³⁹

Slapper a Tombs uvádí s odkazem na studii Helmka a jeho kolegů, že kriminalita bílých límečků ve Spojených státech dokonce působí 10krát až 35krát vyšší škody než běžná kriminalita. Zároveň však uvádí, že kriminalita bílých límečků je v pojetí těchto autorů chápána šířeji než kriminalita právnických osob. Na druhou stranu však podotýkají, že v této studii nejsou zahrnuty těžko vyčíslitelné škody působené kriminalitou právnických osob v podobě trestných činů proti životnímu prostředí či trestných činů proti zdraví a bezpečnosti. Slapper a Tombs zároveň uvádí, že ve Velké Británii se dosud nikdo nepokusil změřit či odhadnout rozsah škod působených kriminalitou právnických osob.²⁴⁰ Gobert a Punch však shora uvedené odhady označují

²³⁸ SUTHERLAND, Edwin Hardin. White Collar Criminality. In ORLAND, Leonard. *Corporate and White Collar Crime: An Anthology*. Cincinnati, Ohio: Anderson Pub. Co., 1995. s. 91, 93-94. ISBN 978-08-7084-870-4.

²³⁹ CLINARD, Marshall Barron a Peter Cleary YEAGER. *Corporate Crime*. New York: Free Press London, 1980. s. 7-9. ISBN 978-00-2905-710-0.

²⁴⁰ SLAPPER, Gary a Steve TOMBS. *Corporate Crime*. Harlow: Longman, 1999. s. 59, 67. ISBN 978-05-8229-980-1.

za velmi spekulativní, neboť zjistit celý rozsah kriminality právnických osob je složité s ohledem na vysokou míru latence tohoto typu kriminality.²⁴¹

I tuzemská kriminologie se potýká s nedostatkem relevantních dat pro zhodnocení rozsahu škod, které trestná činnost právnických osob působí. Velmi hrubý obraz o tomto typu kriminality můžeme získat z policejních statistik²⁴² o škodách způsobených hospodářskou kriminalitou. Podle nejnovějších policejních statistik za rok 2017 působí větší celkové škody hospodářská kriminalita než běžná majetková kriminalita. V České republice byly podle těchto statistik v roce 2017 majetkovými trestnými činy způsobeny škody ve výši 4,1 mld. Kč, hospodářskými trestnými činy pak škody ve výši 13,7 mld. Kč.²⁴³ Tyto statistiky navíc umocňuje fakt, že i u nás se u hospodářské kriminality odhaduje vysoká míra latence.²⁴⁴ Jak plyne z výkladu v předchozí podkapitole k pojmům kriminality právnických osob a hospodářské kriminality (podkapitola [3.1.](#)), je nutno dodat, že bezesporu ne každý hospodářský trestní čin je spáchán v zájmu či v rámci činnosti právnické osoby²⁴⁵, nicméně domníváme se lze vyjádřit přesvědčení, že právě činnost právnických osob představuje vhodné prostředí pro páchání tohoto druhu trestné činnosti, a proto bude významná část této kriminality spojena právě s činností právnických osob. Na druhou stranu trestnou činnost právnických osob nelze zužovat pouze na hospodářskou kriminalitu, jak podrobně ilustrujeme v podkapitole [2.3.](#) Jak již bylo řečeno shora, kriminalita právnických osob působí též zpravidla těžko vyčíslitelné škody na zdraví, životech, životním prostředí a společenských vztazích.

S ohledem na shora uvedené je i přes nedostatek statistických dat možné uzavřít, že kriminalita právnických osob je významným společenským fenoménem, se kterým

²⁴¹ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 9. ISBN 978-04-0695-006-2.

²⁴² Policejní statistiky oproti justičním statistikám uvádí i výše odhadovaných škod spáchaných jednotlivými trestnými činy. Zejména však vhodněji rozlišují mezi hospodářskými trestnými činy a majetkovými trestnými činy. Justiční statistiky v tomto směru postupují mechanicky podle jednotlivých hlav trestního zákoníku. Policejní statistiky oproti tomu mezi hospodářské trestné činy řadí například pojistný či dotační podvod nebo některé druhy zpronevěry či podvodu jinak řazené do Hlavy V. – Trestné činy proti majetku.

²⁴³ POLICIE ČR. Kriminalita dle TSK – podrobná sestava o počtech skutků a škodách na org. článku Česká republika, období 1.1. - 31.12.2017. *Policie.cz*. [online] [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2017.aspx>

²⁴⁴ GRŮVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 282. ISBN 978-80-7478-614-3.

²⁴⁵ Půjde zejména o trestné činy proti měně a platebním prostředkům, trestný čin zpronevěry a mnohé případy trestného činu podvodu. Poslední dva zmíněné trestné činy přitom představují významné procento škod způsobených hospodářskou kriminalitou (zpronevěra podle § 206 trestního zákoníku – 996 mil. Kč a podvod podle § 209 trestního zákoníku – 3,3 mld. Kč).

jsou spojeny značné majetkové i nemajetkové újmy. Považujeme proto za vhodné, že je na tento typ kriminality reagováno i prostředky trestního práva včetně postihu právnických osob samotných.

3.3. Teorie kriminality právnických osob

S ohledem na to, že se teorie kriminality právnických osob pokouší zejména vysvětlit proces vzniku tohoto typu kriminality, a tedy mají velmi úzkou vazbu na příčiny jejího vzniku, ty nejdůležitější z nich na tomto místě nastíníme. Konkrétně se budeme věnovat Sutherlandově teorii diferenciální asociace (3.3.1.), Hirschiho a Gottfredsonově teorii sebekontroly (3.3.2.), teorii neutralizace (3.3.3.), kritické teorii (3.3.4.) a Braithwaiteově teorii (3.3.5.).

3.3.1. Sutherlandova teorie diferenciální asociace

Příčinám kriminality v korporátním prostředí se věnoval již Edwin H. Sutherland. Jím popisované příčiny kriminality bílých límečků lze rozdělit na ty, které spatřoval na úrovni individuálních pachatelů, a na ty, které spatřoval na úrovni právnických osob. Na základě dostupných dat vyslovil Sutherland hypotézu, že kriminalita bílých límečků, stejně jako obecná kriminalita, vzniká na základě tzv. diferenciální asociace. Podle této hypotézy se lidé kriminálnímu jednání učí v souvislosti s tím, že se pohybují mezi osobami, které takové jednání schvalují, a naopak jsou izolováni od osob, které takové jednání odsuzují. Pouze pokud v konkrétní situaci převáží pozitivní náhled na kriminální jednání nad negativní, může se jedinec dopustit kriminálního jednání. Tato hypotéza však podle Sutherlanda nevysvětluje zcela a univerzálně všechny příčiny protiprávního jednání.²⁴⁶

Sutherland následně popsal dvě roviny, ve kterých se diferenciální asociace projevuje. Na základě biografických a autobiografických záznamů popsal, jak mladí muži z dobrých rodin bez záznamu v rejstříku trestů přichází do korporátního prostředí s ideály a se schopností ohleduplnosti vůči ostatním. V mnoha případech jsou však na základě příkazu nadřízeného nuceni činit jednání, která sami považují za neetická či dokonce

²⁴⁶ SUTHERLAND, Edwin Hardin. *White collar crime*. Uncut version. London: Yale University Press, 1983. s. 240. ISBN 978-03-0002-921-5.

nelegální. Jindy se od svých kolegů zastávajících obdobnou pozici učí, že taková jednání jsou způsobem, jak uspět.

Druhou rovinou je učení kriminálnímu jednání mezi jednotlivými korporacemi. Cílem obchodních společností je maximalizovat zisk. Pokud tak některá obchodní společnost přijde se způsobem, jak navýšit zisky, ostatní společnosti se o tomto způsobu brzy dozvědí a sami ho následně praktikují. Tento proces difúze kriminálních praktik je pak podle Sutherlanda rychlejší v případě společností, které mezi sebou soutěží na jednom trhu, avšak dochází k němu i v případě monopolních společností.

V neposlední řadě Sutherland popsal, jakým způsobem jsou tito pachatelé izolováni od negativních hodnocení jejich jednání. Děje se tak prostřednictvím médií, které jsou zpravidla též velkými korporacemi a které ačkoliv velmi kriticky informují o běžné kriminalitě, nečiní totéž v případě kriminality bílých límečků, a dále prostřednictvím osob s vládním angažmá, které jsou ke kriminalitě bílých límečků shovívavější, a to například proto, že mají často rodinné či přátelské vazby na podnikatelské prostředí či z toho prostředí vzešly.²⁴⁷

3.3.2. Hirschiho a Gottfredsonova teorie sebekontroly

Obdobně jako Sutherlandova teorie diferenciální asociace i Hirschiho a Gottfredsonova teorie sebekontroly usiluje o to být obecnou teorií kriminálního jednání, a tedy podle autorů vysvětluje obecnou kriminalitu i kriminalitu bílých límečků. Podle této teorie plyne z přirozené podstaty člověka, že s ohledem na svůj vlastní zájem usiluje o maximalizaci požitků, a naopak se snaží vyhnout bolesti. Tohoto cíle však někteří dosahují prostřednictvím síly nebo podvodného jednání. Pachatelé se tedy uchylují k trestné činnosti, neboť se prostřednictvím takového jednání požitky dostavují rychleji a s větší jistotou a současně s minimálním úsilím. Tyto vlastnosti jsou přitom spojené i s trestnými činy řazenými mezi kriminalitu bílých límečků.²⁴⁸

Kriminálního jednání se pak dopouštějí osoby, které upřednostňují bezprostřední a krátkodobé uspokojení a málo zvažují dlouhodobé důsledky svého jednání. Tito lidé tak nejsou schopni nebo ochotni odkládat uspokojení svých potřeb, ale současně jsou relativně lhostejní k možnému postihu a zájmům ostatních. S jednáním těchto osob je tak

²⁴⁷ Ibid. s. 246-247, 250-252

²⁴⁸ HIRSCHI, Travis a Michael GOTTFREDSON. Causes of White-Collar Crime. *Criminology*. 1987, č. 4, s. 959. ISSN 1745-9125.

spojena impulsivita, agresivita, orientace na akci, podstupování rizik a nezáměr o mínění druhých. Tyto vlastnosti pak nevedou nevyhnutelně k páčání trestné činnosti. Nezbytnými požadavky jsou existence příležitosti a rovněž možnost vyhnout se bezprostřednímu potrestání.²⁴⁹

Pro získání pozice v rámci korporátní struktury umožňující páčání kriminality bílých límečků jsou však u uchazečů vyžadovány odlišné vlastnosti, a to vytrvalost k dosažení potřebného vzdělání, ochota a schopnost odložit své zájmy ve prospěch zájmů druhých a konvenční vzezření. Povolání bílých límečků tedy vyžadují vlastnosti odlišné od těch, které jsou spojené s vysokým výskytem kriminality. Proces výběru zaměstnanců tedy vede k tomu, že jsou upřednostňovány osoby s relativně nízkými sklony páchat trestnou činnost.²⁵⁰

Na rozdíl od převažujícího názoru proto Hirschi a Gottfredson usuzují, že mezi bílými límečky je relativně nízká míra kriminality. Představa o vysoké míře kriminality v rámci právnických osob podle nich vychází ze zavádějících statistik, které srovnávají právnické osoby s individuálními pachateli, přičemž nezohledňují velikost a složitost právnických osob, které zaměstnávají i mnoho tisíc zaměstnanců, a zároveň právnické osoby sledují v mnohem delším časovém období než osoby fyzické.²⁵¹

3.3.3. Teorie neutralizace

Jak si všiml již Sutherland²⁵², pachatelé tohoto typu kriminality sami sebe mnohdy nevnímají jako kriminálníky, k čemuž jim pomáhá snaha ospravedlnit či zdůvodnit své jednání.²⁵³ K tomu používají různé techniky neutralizace, které v souvislosti s kriminalitou mladistvých delikventů popsali Matza a Sykes.

Jedná se o popírání odpovědnosti například tím, že se jednalo o nehodu či bylo jednání mimo kontrolu pachatele. Dalším způsobem je popírání existence újmy kupříkladu tím, že si pachatel odcizenou věc pouze půjčil či že si takovou škodu může oběť snadno dovolit. K tomu má velmi blízko i technika popírání existence oběti, která

²⁴⁹ Ibid. s. 959-960

²⁵⁰ Ibid. s. 960

²⁵¹ Ibid. s. 959-960

²⁵² SUTHERLAND, Edwin Hardin. *White collar crime*. Uncut version. London: Yale University Press, 1983. s. 231. ISBN 978-03-0002-921-5.

²⁵³ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 22. ISBN 978-04-0695-006-2.

může spočívat v tom, že si to oběť vlastně zasloužila, nebo v tom, že konkrétní oběť vlastně neexistuje. To je zejména u hospodářské kriminality velmi častý jev. Další technikou je odsuzování těch, kteří jednání pachatele neschvalují, tím, že je označí za pokrytce, neboť se i oni dopouštějí protiprávního jednání. Posledním způsobem je odvolávání se na loajalitu k širšímu celku.²⁵⁴

Slapper a Tombs pak zmiňují, že se tyto neutralizační techniky objevují i v případě ospravedlňování trestné činnosti páchané v rámci právnických osob, což sice nevysvětluje, proč lidé v rámci činnosti právnických osob páchají trestnou činnost, nicméně to umožňuje pochopit, jak je možné, že jsou lidé, kteří se jinak v osobním životě nechovají necitlivě nebo nemorálně, schopni se soustavně i opakovaně dopouštět trestné činnosti.²⁵⁵ V souvislosti s těmito technikami se můžeme setkat též s označením kognitivní disociace.²⁵⁶

3.3.4. Kritická teorie

Stejně tak kritická teorie aspiruje o to býtí obecnou teorií kriminality. Kritická teorie vychází z marxismu a kritických teorií včetně levicového realismu. Podle kritické teorie je třeba hledat příčiny kriminality v sociálních nerovnostech napříč společnostmi. Řada autorů přitom považuje samotnou existenci kapitalismu za kriminogenní faktor. Tato skutečnost podle nich plyne zejména z toho, že současný pozdní kapitalismus podporuje individualismus navzdory obecnému blahu, vyznačuje se deregulovaným trhem, zdůrazňuje význam zisku a úspěchu nad dodržováním etických zásad, snižuje dostupnost stabilního zaměstnání, zvyšuje relativní úroveň deprivace a podrývá systém neformální kontroly.²⁵⁷

Slapper a Tombs například zmiňují, že samotné tržní síly působí kriminogenně. Na jednu stranu zmiňují, že pro některé autory je významným kriminogenním faktorem takový trh, na kterém se vytvořila oligopolní konkurence, tedy ten, který ovládá pouze několik málo velkých společností a kde existují významné bariéry pro vstup. Na takovém

²⁵⁴ MATZA, David a GRESHAM M. SYKES. *Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency*. *American Sociological Review*, 1957, č. 6, s. 667-669. ISSN 0003-1224.

²⁵⁵ SLAPPER, Gary a STEVE TOMBS. *Corporate Crime*. Harlow: Longman, 1999. s. 118-119. ISBN 978-05-8229-980-1.

²⁵⁶ GRIVNA, Tomáš, MIROSLAV SCHEINOST, IVANA ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 491. ISBN 978-80-7478-614-3.

²⁵⁷ NEWBURN, Tim. *Criminology*. 3rd Edition. New York: Routledge, 2017. s. 412. ISBN 978-11-3864-313-0.

trhu oligopolní hráči vytváří významný tlak na další články distribučního řetězce.²⁵⁸ Tento pohled opírají o studii Leonarda a Webbera, kteří zkoumali chování automobilového průmyslu ve Spojených státech amerických. Ten vykazoval znaky oligopolní konkurence, neboť jej ovládali pouze tři významní výrobci, kteří byli s to diktovat dealerům jejich vozů značně nevýhodné smluvní podmínky, což vedlo k tomu, že byli tito dealeři nuceni dopouštět se protiprávního jednání, a to pouze s cílem zajištění ekonomické existence. Příčinu kriminality pak vidí v nedostatečné konkurenci na straně výrobců automobilů.²⁵⁹

Slapper a Tombs však zmiňují, že jiní autoři naopak přičítají vznik kriminality právě existenci tržní konkurence, která se projevuje zejména v deregulovaných odvětvích. Rozporné pohledy panují též na to, zda kriminogenně působí pokles zisků a hospodářský útlum, neboť mezi odvětví s vysokou mírou kriminality patří odvětví, která jsou dlouhodobě zisková (farmaceutický, ropný a automobilový průmysl).²⁶⁰

3.3.5. Braithwaiteova teorie

Rovněž Braithwaite usiloval o vytvoření obecné teorie příčin kriminality. Za tyto příčiny, podobně jako kritické teorie, považoval existenci chudoby a nerovnosti. Braithwaiteova teorie kombinuje pojetí teorie napětí (teorie příležitosti), teorie subkultur a etiketizační teorie spojené se stigmatizací.²⁶¹

Sociální nerovnost podle Braithwaitea snižuje chudým dostupnost zboží, které by využívali pro uspokojování svých potřeb (*need*), a na druhou stranu bohatým, jejichž potřeby jsou uspokojeny, zvyšuje dostupnost zboží, které akumulují za účelem směny, což vytváří příležitosti ke kriminálnímu jednání uspokojujícímu touhy (*greed*). Individuální potřeby jsou přitom kulturně podmíněné a v dnešní době významně ovlivněné reklamou a znázorněním životního stylu buržoazie v televizních pořadech, tvrdí Braithwaite. Touhy, na rozdíl od potřeb, pak nelze nikdy uspokojit. Úspěšné dosažení cíle vede k nastavení nového, vyššího cíle. Dobrý pocit z úspěchu postupně

²⁵⁸ SLAPPER, Gary a Steve TOMBS. *Corporate Crime*. Harlow: Longman, 1999. s. 136-137. ISBN 978-05-8229-980-1.

²⁵⁹ LEONARD, Willian a Marvin Glenn WEBBER. *Automakers and Dealers - A Study of Criminogenic Market Forces*. *Law and Society Review*. 1970, č. 3. s. 416, 420-422. ISSN 0023-9216.

²⁶⁰ SLAPPER, Gary a Steve TOMBS. *Corporate Crime*. Harlow: Longman, 1999. s. 138. ISBN 978-05-8229-980-1.

²⁶¹ NEWBURN, Tim. *Criminology*. 3rd Edition. New York: Routledge, 2017. s. 413. ISBN 978-11-3864-313-0.

ustupuje a větší bohatství vede k touze po ještě větším bohatství. V podmínkách sociální nerovnosti tak bohatství stejně jako chudoba vedou ke kriminalitě.²⁶²

Bohatství a moc přitom zvyšují možnosti pro páchaní kriminality působící závažné majetkové škody, a tedy nerovnoměrné rozdělení bohatství ve prospěch bohatých je to, co umožňuje jejich trestnou činnost. Extrémní bohatství a moc pak může bohatým sloužit k ospravedlnění jejich postavení vykořisťující třídy. Podle Braithwaitea je tak kriminalita bohatých spojena s tím, že vykořisťují, kriminalita chudých naopak s tím, že jsou vykořisťováni. V obou případech si kriminální subkultury za účelem neutralizace zla spojeného se zločinem vytváří způsoby, jak komunikovat symbolické ujistění pro ty, kdož se rozhodnou kořistit na úkor těch druhých. Zatímco americké černošské subkultury k tomu využívají existenci sociální nespravedlnosti ovládané bělošským obyvatelstvem a vedené nepřátelským anglosaským systémem trestní justice, subkultura Wall Street racionalizuje své vykořisťující jednání tím, že umožní opět učinit Spojené státy americké mocnými. Subkultura těch, kteří se vyhýbají placení daní, pak zase sdílí vzpomínky na nespravedlivý postup daňových orgánů a resentmenty z nerovného daňového zatížení v neprospěch bohatých.²⁶³

Stigmatizaci Braithwaite definuje jako ponižování jedněch druhými (chudých bohatými, žen muži, mladých či naopak starých těmi, kdo jsou na vrcholu sil atp.), které trvá po neurčitou dobu. Ve společnostech, kde převládá odplatní funkce trestu, jsou takto stigmatizováni ti, kteří páchají trestné činy. Stigmatizace spojená s ponižováním a označením pachatele trestného činu za zlo kriminalitu podporuje. Tím se liší od reintegrativního studu (*reintegrative shaming*), který je spojen s vyjádřením nesouhlasu, odsouzením kriminálního jednání za současného zachování respektujícího vztahu k pachateli. Reintegrativní stud naopak kriminalitě přechází. Stigmatizace přitom působí kriminogenně ve vztahu k těm, kteří jsou stigmatizováni, ale i vztahu ke kriminalitě namířené proti stigmatizovaným.²⁶⁴ Ve vztahu ke kriminalitě bílých límečků pak Braithwaite odkazuje na studii Michaela Bensona. Ten popisuje trestní procesy s pachateli kriminality bílých límečků jako ponižující proces, ve kterém je obžalobou a médií jednostranně podán a zveličen popis činu, pachatelé jsou vykresleni jako karikatury

²⁶² BRAITHWAITE, John. Poverty, Power, White-Collar Crime and the Paradoxes of Criminological Theory. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*. 1997, č. 1, s. 42-44. ISSN 1837-9273.

²⁶³ Ibid. s. 49-52

²⁶⁴ Ibid. s. 47-48

zla a zároveň jsou ignorovány jejich jiné zásluhy v rámci společnosti. V tomto procesu se také projevuje nerovné postavení obžalovaných.²⁶⁵ To v pachatelích může vyvolávat hněv a nepřátelské pocity s cílem vyrovnat se s pocity zostuzení a rozpaků. Výsledkem této stigmatizace spojené s hněvem pak může být oslabení důvěry v legitimitu a morální závaznost práva, které se šíří i napříč konkrétní subkulturou, ve které se posílí soudržnost v udržování stavu, ve kterém nejsou dodržovány právní normy.²⁶⁶

3.4. Kriminogenní faktory ovlivňující kriminalitu právnických osob

Ačkoliv byla vypracována řada sociologických studií zabývajících se protiprávním jednáním právnických osob, dosud se nepodařilo dojít k všezahrnujícímu vysvětlení příčin kriminality právnických osob. To nicméně nebrání tomu, aby bylo možno některé klíčové faktory podrobněji probrat.²⁶⁷

Bohuslav, na základě poznatků Goberta a Punche, rozděluje kriminogenní faktory na ty, které existují na úrovni trhu, na úrovni právnické osoby a na úrovni individuálního pachatele – fyzické osoby.²⁶⁸ V této kapitole budeme stejně jako Bohuslav vycházet zejména z poznatků Goberta a Punche, doplněných i o poznatky další kriminologů. Využijeme přitom Bohuslavovo dělení, které považujeme za systematicky důslednější než dělení Goberta a Punche. Lehce se odchýlíme pouze terminologicky v případě první kategorie faktorů, tedy celospolečenských a tržních faktorů (3.4.1.), neboť označení faktory na úrovni trhu považujeme za příliš zužující. Dále pak rozebereme faktory na úrovni právnické osoby (3.4.2.) a faktory na úrovni individuálního pachatele (3.4.3.). Z dalšího výkladu však bude patrné, že hranice mezi jednotlivými skupinami faktorů jsou poměrně neostře a že se jednotlivé faktory napříč těmito skupinami vzájemně významně ovlivňují.

²⁶⁵ BENSON, Michael L. Emotions and adjudication: Status degradation among white-collar criminals. *Justice Quarterly*. 1999, č. 3, s. 517-524. ISSN 0741-8825.

²⁶⁶ Ibid. s. 524-526

²⁶⁷ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 14. ISBN 978-04-0695-006-2.

²⁶⁸ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 489. ISBN 978-80-7478-614-3.

3.4.1. Celospolečenské a tržní faktory

Společenské vnímání trestné činnosti právnických osob se v různých zemích liší. Gobert a Punch na prvním místě s odkazem na žebříčky hodnocení nevládní neziskové organizace Transparency International uvádí, že se například v mnohých zemích různí pohled podnikatelského prostředí i orgánů veřejné moci na korupční jednání. V některých zemích je tak úplatkářství dokonce dlouho existující zvyklostí. To pak vede k tomu, že některé nadnárodní společnosti přesouvají své protiprávní aktivity prostřednictvím dceřiných společností právě do méně ekonomicky rozvinutých zemí. Gobert a Punch však zároveň uvádí, že by bylo zjednodušující vidět takové případy tolerance protiprávního jednání pouze v zemích méně ekonomicky rozvinutých či v zemích třetího světa.²⁶⁹

Jak zmiňují Clinard a Yeager, zejména velké korporace pouze pasivně nepřijímají existující politické a právní prostředí, ve kterém působí, ale snaží se ho též ovlivnit ke svému vlastnímu prospěchu, k čemuž používají i protiprávních nástrojů. S rostoucím množstvím právní regulace a zásahů do ekonomiky pak toto úsilí korporací roste.²⁷⁰

Jde-li o vliv tržních faktorů na chování právnických osob, Gobert a Punch upozorňují, že je třeba vnímat úskalí výzkumů těchto faktorů. Předně na rozdíl od obecné kriminality, která zůstává vcelku neměnná, kriminalita právnických osob se dynamicky vyvíjí. Řada praktik, které byly v minulosti přípustné (např. insider trading), je dnes kriminalizována. Způsoby páchaní trestné činnosti podstatně proměnily nové technologie, zejména rozvoj využívání výpočetní techniky a internetu. Řada studií je navíc velmi ovlivněna místem a časem, ve kterém byly prováděny. Tak například automobilový, ropný a farmaceutický průmysl ve Spojených státech získal špatnou pověst na základě výzkumů prováděných v 70. letech minulého století, kdy panovala nevráživost těchto odvětví vůči regulaci jejich podnikání i vůči vládě samotné.²⁷¹

Jak uvádí Gobert a Punch najdou se však odvětví, která více svádějí k trestné činnosti (např. realitní trh, obchodníci s automobily, odpadové či stavební společnosti), ale i taková, která trestnou činnosti usnadňují (*crime-facilitative industries*) či k ní dokonce nutí (*crime-coercive industries*). Příkladem takového odvětví, které k trestné

²⁶⁹ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 15. ISBN 978-04-0695-006-2.

²⁷⁰ CLINARD, Marshall Barron a Peter Cleary YEAGER. *Corporate Crime*. New York: Free Press London, 1980. s. 47. ISBN 978-00-2905-710-0.

²⁷¹ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 16. ISBN 978-04-0695-006-2.

činnosti takřka nutí, je třeba farmaceutický průmysl. Pro něj jsou charakteristické vysoké vstupní náklady spojené s výzkumem a testováním léků a zdlouhavý povolovací proces. Vedle toho farmaceutický průmysl může poskytovat i morální ospravedlnění pro páčání trestné činnosti. Bude-li například nový lék dodán na trh dříve, může dříve zachraňovat životy či zmírňovat utrpení. Jiným příkladem je zbrojní průmysl, jenž je vysoce konkurenční, mnohdy závislý na veřejných zakázkách pro zahraniční vlády a spojený se smlouvami typu vítěz bere vše (*winner-take all contracts*). Veřejné zakázky jsou rovněž spojené se stavebnictvím, což mnohdy vede k systematickému koluznímu jednání mezi uchazeči o veřejné zakázky (*bid rigging*). Při soutěži o veřejné zakázky, kdy o vítězi rozhoduje pouze cena, také dochází často k tomu, že společnosti nabízejí zhotovení zakázky s velmi nízkou marží. Tu si následně kompenzují například prostřednictvím nelegálního zaměstnávání cizinců, kterým neplatí ani minimální mzdu a neodvádějí za ně povinné odvody. Dalším způsobem k navýšení zisků z veřejné zakázky je převádění částí zakázky na subdodavatele, kteří například nedodržují standardy v rámci bezpečnosti práce.²⁷²

Podle Goberta a Punche fakt, že společnosti v některých odvětvích páčají více trestných činů než v jiných odvětvích, dostatečně nevysvětluje, proč některé právnické osoby v rámci jednoho odvětví trestnou činnost nepáčají a jiné ano. Vysvětlení je proto třeba hledat v jiných okolnostech. Těmi, které lze zařadit mezi celospolečenské a tržní, jsou zejména příležitosti pro páčání trestné činnosti a možný prospěch z takového jednání. To souvisí se snahou obchodních společností maximalizovat zisk, s tlaky investorů na návratnost jejich investic, s praktikami konkurenčních společností či s právním prostředím, ve kterém se právnické osoby pohybují.²⁷³

Snahu o maximalizaci zisku popisují i Clinard a Yeager jako faktor působící v širokém okruhu trestných činů. Důraz právě na maximalizaci zisku vychází z teorie racionální volby, avšak má svá úskalí. Předně obchodní společnosti mnohdy usilují i o další cíle vedle prostého dosažení zisku, přičemž i tyto cíle mohou působit kriminogenně

²⁷² GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 17, 23-24. ISBN 978-04-0695-006-2.

²⁷³ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 17. ISBN 978-04-0695-006-2.

(např. udržení či posílení pozice na trhu). Vedle toho mnohé korporace usilují spíše o přiměřený zisk spojený s růstem jejich podnikání.²⁷⁴

Pokud jde konkrétně o prostředí České republiky, domníváme se, že lze na kriminalitu právnických osob do značné míry vztáhnout závěry, které kriminologická věda učinila ve vztahu k hospodářské kriminalitě. Scheinost se Zoubkovou kriminogenní faktory rozdělují na formální, etické a systémové. Mezi formální faktory řadí komplikovanou, neprůhlednou a neprovázanou právní úpravu a absenci účinných kontrolních mechanismů. Za notoriety považujeme například komplikovanost tuzemského daňového práva, které navíc podléhá velmi častým změnám. Za morální faktory pak považují absenci etiky v podnikání, důvěřivost obětí a latenci korupčního prostředí. Neefektivní práci orgánů činných v trestním řízení, špatnou vymahatelnost práva a přetrvávající problém se soudněznaleckou činností pak řadí mezi problémy systémové.²⁷⁵

Chmelík a Bruna spatřují některé příčiny hospodářské kriminality u nás v proběhu transformace ekonomiky z centrálně plánované na tržní, v rámci které byla dána přednost ekonomické transformaci před tou právní. Chybějící právní rámec a morální pravidla nezbytná pro řádné fungování tržního hospodářství a také nenaplněná očekávání spojená s růstem blahobytu, a naopak růst příjmové nerovnosti, pak vedly k destabilizaci celého společenského systému, která se projevuje v ignoraci právních norem, chabém právním vědomí občanů i v rámci státní správy, neodbornosti policejních orgánů i pomalém fungování soudů. Tyto naznačené problémy přitom doposud přetrvávají či se dokonce prohlubují. Tyto faktory pak vytváří prostředí, ve kterém se nevyplácí dodržovat právní normy.²⁷⁶ Velmi podobně popisuje socio-ekonomické prostředí v souvislosti s ekonomickou kriminalitou také Častorál.²⁷⁷

Jde-li o příležitosti k páčání trestné činnosti, které podnikatelské a právní prostředí v České republice vytváří, zmiňme, že v rámci hospodářské trestné činnosti převládají z hlediska škod trestné činy krádeží daně, úvěrový podvod a podvod.

²⁷⁴ CLINARD, Marshall Barron a Peter Cleary YEAGER. *Corporate Crime*. New York: Free Press London, 1980. s. 47. ISBN 978-00-2905-710-0.

²⁷⁵ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. s. 290-291. ISBN 978-80-7478-614-3.

²⁷⁶ CHMELÍK, Jan a Eduard BRUNA. *Hospodářská a ekonomická trestná činnost*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2015. s. 24-25. ISBN 978-80-7408-109-5.

²⁷⁷ ČASTORÁL, Zdeněk. *Ekonomická kriminalita: (z pohledu řízení a správy)*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2007. s. 56. ISBN 978-80-86754-83-3.

Významný je též podíl neoprávněného nakládání s veřejným majetkem, dotacemi a prostředky z fondů Evropské unie. Opominout též nelze legalizaci výnosů z trestné činnosti a porušování práv z duševního vlastnictví.²⁷⁸ Z justičních statistik kriminality právnických osob plyne, že se jejich trestná činnost v tomto směru podobá kriminalitě osob fyzických, přičemž dominuje právě hospodářská kriminalita.²⁷⁹ Právnické osoby byly v roce 2016 nejčastěji pravomocně odsouzeny za trestné činy daňové a poplatkové,²⁸⁰ různé formy podvodného jednání,²⁸¹ a to rovněž ve vztahu k dotacím,²⁸² a v neposlední řadě též trestné činy spojené s veřejnými zakázkami.²⁸³

Celospolečenské a tržní faktory sice nejsou konkrétní právnické osoby zpravidla s to nijak ovlivnit, ovšem pro přípravu compliance programu je důležité mít tyto faktory na paměti. Zejména je nezbytné se jim věnovat při analýze rizik (4.3.2.) a následném koncipování opatření, která budou tato rizika snižovat (4.4.).

3.4.2. Faktory na úrovni právnické osoby

Faktory na úrovni právnické osoby se často označují jako tzv. korporátní či firemní kultura, čímž se má na mysli soubor formálních i neformálních pravidel chování, postupů a firemních politik, který v právnické osobě může fungovat nezávisle na konkrétních zaměstnancích či vedoucích pracovnících. Korporátní kultura je na jednu stranu ovlivňována jednotlivci působícími uvnitř korporace a druhou stranu tyto jednotlivce ovlivňuje.²⁸⁴ Hned na úvod je vhodné uvést, že na tom, zda bude korporátní kultura přispívat k páchání trestné činnosti v rámci právnické osoby či bude od takového jednání naopak odrazovat, mají významný podíl zejména čelní představitelé konkrétní

²⁷⁸ DIBLÍKOVÁ, Simona a kol. Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2016. *Ok.cz.* [online] [cit. 2018-04-12]. s. 14. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/445.pdf>

²⁷⁹ MINISTERSTVO SPRÁVEDLNOSTI. Statistická ročenka kriminality – Rok 2016. *Cslav.justice.cz.* [online] [cit. 2018-03-30]. Dostupné z: <https://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>

²⁸⁰ § 240 trestního zákoníku – Zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby – 12 odsouzených PO, § 241 trestního zákoníku – Neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení a podobné povinné platby – 30 odsouzených PO

²⁸¹ § 209 trestního zákoníku – Podvod – 26 odsouzených PO, § 211 trestního zákoníku – Úvěrový podvod – 3 odsouzené PO

²⁸² § 212 trestního zákoníku – Dotační podvod – 2 odsouzené PO, § 260 trestního zákoníku – Poškození finančních zájmů Evropské unie – 1 odsouzená PO

²⁸³ § 256 trestního zákoníku – Zjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě – 3 odsouzené PO

²⁸⁴ SARRE, Rick. Penalising corporate ‚culture‘: the key to safer corporate activity? In GOBERT, James a Ana-Maria PASCAL. *European Developments in Corporate Criminal Liability.* London: Routledge, 2011. s. 87. ISBN 978-04-1562-066-6.

právnícké osoby, kteří jsou jakýmsi morálním kompasem pro ostatní členy právnícké osoby.²⁸⁵

Gobert a Punch se zaměřují zejména na povahu a strukturu právníckých osob. Předně tito autoři zmiňují, že analýzy právníckých osob, zejména obchodních korporací, kladou příliš velký důraz na formální struktury. Ačkoliv se právnícká osoba při pohledu zvenjšku jeví jako fungující organizace, kde se dodržují předepsané postupy, existuje soudržná firemní politika a vládne racionalita v rozhodovacích procesech, při bližším zkoumání se mnohdy ukazuje, že v konkrétní právnícké osobě vládne spíše neracionální až chaotické fungování. Ačkoliv by jednotlivé složky právnícké osoby měly vytvářet jednotnou strukturu, mnohdy mají ve skutečnosti jednotlivé složky jen slabé povědomí o tom, co jiné složky dělají. V rámci právníckých osob je také možné najít institucionální roztržitost, segregaci, rivalitu, soupeření a slabou komunikaci.²⁸⁶

Dalším znakem právníckých osob je podle Goberta a Punche schopnost působit na jedince a přeměnit ho ve skupinového aktéra reagující na požadavky právnícké osoby. Osobní odpovědnost tak ustupuje ve prospěch skupinového myšlení vytvářející stejnorodou a soudržnou skupinu, v rámci které se členové takové skupiny zdrží svého nesouhlasu, aby se neodcizili ceněnému kolegovi či nepodřývali jinak jednomyslné rozhodnutí.²⁸⁷

Clinard a Yeager v tomto ohledu uvádí, že velikost právnícké osoby, delegace a vnitřní specializace vytváří organizační klima, které vede k vymizení osobní odpovědnosti za učiněná rozhodnutí. Takřka žádné rozhodnutí totiž není učiněno jedinou osobou, naopak je často souhrnem mnoha dílčích rozhodnutí učiněných na různých stupních řízení. Clinard a Yeager rovněž zmiňují nedostatečnou komunikaci mezi jednotlivými články řízení, kdy podřízené z různých důvodů dostatečně neinformují nadřízené a kdy nadřízené často ani nechtějí být informováni.²⁸⁸

Rozhodování korporací a jejich vedení je podle Goberta a Punche v literatuře často charakterizováno jako racionální, avšak postrádající morální hodnocení. Obchodní

²⁸⁵ CLINARD, Marshall Barron a Peter Cleary YEAGER. *Corporate Crime*. New York: Free Press London, 1980. s. 60. ISBN 978-00-2905-710-0.

²⁸⁶ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 17. ISBN 978-04-0695-006-2.

²⁸⁷ Ibid. s. 17-18

²⁸⁸ CLINARD, Marshall Barron a Peter Cleary YEAGER. *Corporate Crime*. New York: Free Press London, 1980. s. 44-45. ISBN 978-00-2905-710-0.

korporace usilují o zisk na základě racionální úvahy o nákladech a výnosech. Analýza rizik kalkulující náklady a výnosy je často podkladem pro rozhodnutí. Vedení společností však může na základě toho přeceňovat svou schopnost kontrolovat všechny okolnosti, což posiluje odstup managementu od následků jejich rozhodování. Mnohá rozhodnutí je navíc nutno činit na základě omezeného množství informací, což taková rozhodnutí vzdaluje od plně racionálních. Ačkoliv také panuje představa, že jsou například členové představenstva vysoce kvalifikovaní, mohou nicméně postrádat odborné znalosti pro řešení konkrétního problému.²⁸⁹

S rozhodováním managementu je též mnohdy spojeno ignorování rizik nebo minimálně jejich selektivní vnímání a jejich důsledků. Například Coffee popisuje vedení společností jako příliš horlivé, orientované na akci a s významně nízkou averzí vůči riziku. Že je tento styl řízení převažující, nepovažoval Coffee za překvapující. Naopak překvapením byla zjevná absence opatření, která by tento styl řízení vyvažovala.²⁹⁰ Konkrétní osoba přijímající rozhodnutí může být postupem času po předchozích úspěších naprosto netečná vůči riziku. Takto řízené společnosti pak podstupují stále větší a větší rizika, která mohou vést i k ohrožení života zaměstnanců či třetích osob.²⁹¹

V literatuře jsou dále popsány modely rozhodování v rámci právnické osoby, které popisují, z jakých důvodů se vedoucí pracovníci právnických osob rozhodují pro spáchání trestného činu. Konkrétně se jedná o model racionální aktéra (*rational actor model*), model organizačního procesu (*organisational process model*) a model byrokratických politik (*beaurocratic politics model*).

Model racionálního aktéra má velmi blízko ekonomickému pojetí teorie racionální volby. Právnická osoba je v tomto modelu vnímána jako jednotný celek. Tato teorie přitom nepřehlíží, že se v rámci právnické osoby pohybují jednotlivci, kteří se dokonce občas mohou chovat iracionálně, ovšem zdůrazňuje, že s ohledem na dostatečnou míru koordinace lze syntetizovat řadu jednotlivých jednání v jednotně viděný rozhodovací proces. Druhým charakteristickým znakem tohoto modelu je vidění právnické osoby jako racionálně jednajících, tedy v případě volby volící řešení, které přináší nejvyšší hodnotu.

²⁸⁹ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 19-20. ISBN 978-04-0695-006-2.

²⁹⁰ COFFEE, John C. Beyond the Shut-Eyed Sentry: Toward a Theoretical View of Corporate Misconduct and an Effective Legal Response. *Virginia Law Review*, 1977, č. 7, s. 1103-1104. ISSN 0042-6601.

²⁹¹ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 21. ISBN 978-04-0695-006-2.

Porušení právních předpisů je tak v případě tohoto modelu výsledkem záměrného jednání právnické osoby, protože je pro regulaci kriminality právnických osob nezbytné zaměřit se právě na tento racionální kalkul v rámci rozhodování právnické osoby.²⁹²

V modelu organizačního procesu je právnická osoba vnímána jako souhrn volně provázaných jednotek, které činí rozhodnutí. Jednání těchto jednotek je přitom založené na rutinních organizačních postupech, které jsou aplikovány na základě identifikace řešeného problému a shromáždění nezbytných informací souvisejících s tímto problémem. V rámci právnické osoby pak fungují standardní provozní postupy (např. ve vztahu ke komunikaci se zákazníkem, k provádění kontroly kvality či k nakládání s odpadem), které určují, jak se má konkrétní jednotka v konkrétní situaci zachovat. Tento model přitom naznačuje, že k porušování právních norem právnickou osobou dochází, pokud tyto standardní provozní postupy umožňují nebo dovolují protiprávní jednání nebo pokud neexistují postupy, které by takovému jednání předcházely. Právě tímto směrem by se měla vydat též legislativa usilující o omezení kriminality právnických osob. Právo by tak mělo postihovat osoby zodpovědné za přípravu těchto postupů a motivovat právnické osoby k úpravě nefunkčních postupů.²⁹³

V posledním modelu, modelu byrokratických politik, není rozhodnutí právnické osoby založené na racionálním kalkulu ani na rutinních postupech, ale je politickým výsledkem, kterému předchází vyjednávání zahrnující postavení konkrétního jednotlivce v hierarchii právnické osoby a změní formálních i neformálních kanálů, kterými je rozhodnutí formováno a uskutečňováno. Toto vyjednávání je formováno právními předpisy, zakladatelským právním jednáním, firemními politikami a praxí a tržními silami. Tento model se proto zaměřuje na zájmy a vlivy jednotlivců v rámci právnické osoby. V rámci prevence kriminality právnických osob tak navrhuje postihovat zejména vrcholný management s významným vlivem, ale za určitých podmínek i střední management. Dále navrhuje prosadit systém, který učiní rozhodovací proces a odpovědnostní vztahy transparentními.²⁹⁴

²⁹² —, Decision making Models and the Control of Corporate Crime. In ORLAND, Leonard. *Corporate and White Collar Crime: An Anthology*. Cincinnati, Ohio: Anderson Pub. Co., 1995. s. 156-157. ISBN 978-08-7084-870-4.

²⁹³ Ibid. s. 156, 158

²⁹⁴ Ibid. s. 157, 159

Dalším důležitým kriminogenním faktorem zmiňovaným Gobertem a Punchem je snaha managementu plnit vytyčené cíle společnosti za každou cenu. To vede k tomu, že manažeři zaměstnance tlačí do porušování právních předpisů, popřípadě před takový porušování předpisů zavírají oči. V některých společnostech se zas jinak racionálně vytvořené postupy k dosahování cílů stávají sami o sobě cílem bez skutečného smyslu. Jak Gobert s Punchem upozorňují, soutěživost, tlak na výsledky, nevhodný systém odměňování či odpor vůči regulaci, ovšem nejsou charakteristické jen pro obchodní korporace, ale vyskytují se i v jiných organizacích jako je armáda, univerzity či neziskové organizace. Těm však dosud nebyla věnována taková pozornost výzkumníků jako právě obchodním korporacím.²⁹⁵ Clinard a Yeager v tomto směru uvádí, že řadoví zaměstnanci často vnímají vytyčené cíle jako požadavky, ze kterých nelze slevit, a které proto mohou ospravedlnit libovolné metody k jejich dosažení.²⁹⁶

Jde-li o projevy faktorů na úrovni právnické osoby v rámci České republiky, zmiňuje Častorál, že celospolečenské faktory se projevují v tom, že management společností se stává izolovanou, majetkově dominantní skupinou, která se vymyká kontrolním orgánům společnosti. V rámci právnických osob pak nejsou dodržovány zákonné normy, vlastní interní předpisy, ani doporučená pravidla pro provádění interního auditu. Management právnických osob v takovém systému řízení zakládá dceřiné společnosti a bankovní účty v tzv. daňových rájích, se kterými pak provádí nestandardní finanční a majetkové transakce.²⁹⁷

3.4.3. Faktory na úrovni individuálního pachatele

Pachatel kriminality v rámci činnosti právnické osoby se podstatně liší od pachatele obecné kriminality. Pachatelé tohoto typu kriminality jsou často ve většině ohledů příkladnými občany bez zápisu v rejstříku trestů, pocházejí z vyšší nebo střední socio-ekonomické třídy, jsou dobře socializovaní, mají kvalitní vzdělání, jsou vyvrálí, schopní odkládat uspokojení svých potřeb, zřídka se staví proti autoritám a trestnou činnost páchají v relativně pozdním věku. K páchání trestné činnosti mnohdy též

²⁹⁵ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 18. ISBN 978-04-0695-006-2.

²⁹⁶ CLINARD, Marshall Barron a Peter Cleary YEAGER. *Corporate Crime*. New York: Free Press London, 1980. s. 45. ISBN 978-00-2905-710-0.

²⁹⁷ ČASTORÁL, Zdeněk. *Ekonomická kriminalita: (z pohledu řízení a správy)*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2007. s. 56. ISBN 978-80-86754-83-3.

potřebují i podporu svých kolegů a samotnou existenci korporátní struktury. S pachateli obecné kriminality tak často sdílí pouze přehlížení následků svého jednání.²⁹⁸

Pro pachatele tohoto typu kriminality je podle Goberta a Punch též příznačné, že se snaží vyhnout stigmatu kriminálního. Z tohoto důvodu, a též jednoduše s cílem vyhnout se případné trestní odpovědnosti, se snaží udržet si odstup od trestněprávních následků svého jednání. Činí tak například tím, že k porušování právních předpisů nepřímo tlačí své podřízené, a to například stanovením příliš ambiciózních cílů a ponecháním na zvážení podřízených, jak těchto cílů dosáhnout. Dalším způsobem je velmi atraktivní nastavení systému odměňování na základě plnění vytyčených cílů, který vede k tomu, že zaměstnanci používají veškeré prostředky, včetně těch nelegálních, aby prémii získali. Vedoucí pracovníci též mnohdy záměrně přehlížejí protiprávní jednání podřízených.²⁹⁹

Tlak na plnění cílů ze strany vedoucí pracovníků napříč celou strukturou právnické osoby zmiňují i Clinard a Yeager. Vedle toho však popisují, jakým způsobem probíhá socializace vedoucích pracovníků i řadových zaměstnanců ve struktuře právnické osoby. Začínající manažeři jsou požadováním pracovním nasazením, služebními cestami či úkoly zadávanými na poslední chvíli vytrhávání ze sociálních vazeb mimo právnickou osobu, včetně těch rodinných, a naopak jsou v nich posilovány pocity závislosti a připoutanosti k právnické osobě. U řadových zaměstnanců naopak probíhá socializace jako v jiných byrokratických strukturách, a to tím, že je jedinec učiněn postradatelným. Právnická osoba je za tímto účelem složena nikoliv z osob, nýbrž z pracovních pozic a úkolů s nimi spojenými, což umožňuje, aby byli zaměstnanci snáze nahraditelní, aniž by tak bylo zasaženo do fungování právnické osoby. Ačkoliv se sice někteří zaměstnanci dopouští trestné činnosti z bezmezné loajality ke korporaci, mnozí tak činí na základě vlastního zájmu, totiž zájmu udržet si zaměstnání, ve kterém by mohli být snadno nahrazeni.³⁰⁰

Z hlediska předcházení trestné činnosti v rámci činnosti právnických osob není nezajímavé věnovat se též osobnostním rysům jednotlivých pachatelů. I v tomto případě se budeme potýkat se značnou šíří jednání, které lze právnickým osobám přičítat (k tomu

²⁹⁸ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 21-22. ISBN 978-04-0695-006-2.

²⁹⁹ Ibid s. 22

³⁰⁰ CLINARD, Marshall Barron a Peter Cleary YEAGER. *Corporate Crime*. New York: Free Press London, 1980. s. 63-66. ISBN 978-00-2905-710-0.

blíže podkapitola [2.3.](#)). Závěry forenzní psychologie jsou přitom vztaženy zejména k pachatelům hospodářské trestné činnosti (k vymezení pojmu viz podkapitola [3.1.](#)). Čírtková uvádí, že pachatele této kriminality (hovoří o tzv. *econcrimes*) lze podle současných poznatků rozdělit do dvou kategorií, a to na pachatele primární a sekundární.

První skupinu pachatelů tvoří ti pachatelé, které jsme shora (v podkapitole [3.1.](#)) označili jako „bílé límečky“. V osobnosti těchto pachatelů se projevují rysy tzv. machiavelistické inteligence, pro kterou je příznačná schopnost předvídat reakce druhých, manipulovat s nimi a využívat je jako nástroje pro prosazování vlastních zájmů. Tyto povahové vlastnosti ve spojení s vysokou inteligencí a dalšími dovednostmi umožňují těmto jedincům pracovat se do vysokých řídicích pozic, pro jejichž výkon jim však chybí dostatečná osobnostní integrita. Mezi další povahové vlastnosti těchto pachatelů patří například chuť riskovat, impulsivita, narcisismus, iluze maximální kontroly, touha po moci či částečně vymizené svědomí.³⁰¹

Druhou skupinu pak tvoří pachatelé, kteří se rekrutují z řad středního a nižšího managementu a jsou spíše vykonavateli protiprávních jednání. Častěji se do této situace dostávají vlivem tísně či závislosti, ve které slabší osobnosti neodolají tlaku nadřízených. V této skupině rovněž figurují oportunisté.³⁰²

Personální politika právnické osoby (k té více pod bodem [4.4.4.](#)) by měla existenci těchto osobnostních rizikových faktorů reflektovat, a to jednak ve vztahu k nově přijímaným zaměstnancům, tak i v péči o ty stávající. Pozitivně může nepochybně působit i vhodné korporátní prostředí, které nebude vstřícné k porušování právních předpisů a zároveň bude motivovat k oznamování takového jednání.

³⁰¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 286-288. ISBN 978-80-7380-461-9.

³⁰² *Ibid* s. 287

3.5. Reakce na kriminalitu právnických osob

Gobert a Punch rozdělují strategie mající za cíl působit na kriminalitu právnických osob na ty, které jsou založené na vnějším působení na právnické osoby, a na ty, které jsou založené na nápravě korporátní kultury zvnitřku právnické osoby.

Mezi prvně zmíněné patří strategie založené na vedení k dodržování právních norem (*compliance strategies*) (3.5.1.) a strategie založené na odstrašení (*deterrence strategies*) (3.5.2.). Obě tyto strategie jsou přitom vzájemně slučitelné.³⁰³ Příkladem je tzv. vynucovací pyramida autorů Braithwaitea a Fisse. Tato pyramida začíná na strategiích založených na vedení k dodržování právních norem v podobě přesvědčování, varování, rad a dalších neformálních metod. Dále přechází v občanskoprávní peněžité sankce přes vyšetřování prováděné po dohodě s orgánem veřejné moci a přijetím compliance programu schváleného soudem až po soudem nařízené vyšetřování a přijetí soudem schváleného compliance programu. Na vrcholu této pyramidy jsou pak například trestní sankce v podobě pokut, zveřejnění rozsudku či dohledu až po tresty odnětí svobody pro pachatele-fyzické osoby a zrušení právnické osoby.³⁰⁴

Do druhé zmíněné kategorie pak patří modely podporující seberegulaci (*self-regulation models*) v podobě kolektivní seberegulace (*collective self-regulation*) (3.5.3.) a individuální seberegulace (*individual self-regulation*) (3.5.4.). I tyto modely jsou vzájemně slučitelné.³⁰⁵ Braithwaite a Fisse ve vztahu k seberegulaci mluví o tzv. vynucené seberegulaci, který je založen na tom, že právnické osoby samy vytvoří a spravují vlastní systém vnitřní kontroly, ale zároveň po nich stát vyžaduje, aby bylo možné předpokládat, že tento systém bude fungovat, a aby splňoval určité základní standardy.³⁰⁶

3.5.1. Strategie založené na vedení k dodržování právních norem

Pro strategie založené na vedení k dodržování právních norem je podstatnější odstranění kriminogenních faktorů v rámci fungování právnické osoby s cílem působit na

³⁰³ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 295. ISBN 978-04-0695-006-2.

³⁰⁴ FISSE, Brent a John BRAITHWAITE. *Corporations, Crime and Accountability*. Melbourne: Cambridge University Press, 1993. s. 141-143. ISBN 978-05-2144-130-8.

³⁰⁵ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 292, 314-315. ISBN 978-04-0695-006-2.

³⁰⁶ FISSE, Brent a John BRAITHWAITE. *Corporations, Crime and Accountability*. Melbourne: Cambridge University Press, 1993. s. 88. ISBN 978-05-2144-130-8.

její chování do budoucna než její potrestání za spáchaný protiprávní čin. Součástí takových strategií je dialog mezi právníckou osobou a orgánem veřejné moci vedoucí k odstranění nedostatků ve fungování právnícké osoby a nastavení opatření nad rámec těch, která plynou z právních předpisů, ale orgán veřejné moci je považuje za vhodná preventivní opatření. Takový postup je přitom vhodný jak pro právníckou osobu, tak pro orgán veřejné moci. Právnícká osoba bývá v takových případech ušetřena trestního stíhání nebo jiného způsobu formálního potrestání. Z pohledu mnohdy podfinancovaných orgánů veřejné moci s nedostatkem zaměstnanců je zas tento postup výhodný z hlediska efektivního využití nedostatečných zdrojů.³⁰⁷

Tomuto přístupu však Gobert s Punchem vyčítají to, že nedostatečně zohledňuje zájem obětí na potrestání pachatele a možnosti domáhat se náhrady újmy v trestním řízení. Tento přístup též pomíjí zájem široké veřejnosti na informování o praktikách konkrétní právnícké osoby, což je zpravidla spojeno s veřejným projednáním v trestním řízením. Zároveň vyvstává otázka, zda představitelé orgánů veřejné moci volí tento přístup, protože jej považují za nejvýhodnější, anebo protože je pro ně nejpohodlnější a též protože dobré vztahy s podnikatelským sektorem pro ně představují prostor pro budoucí kariérní uplatnění. Tato strategie je také vhodná pouze v případě, že mohou orgány veřejné moci nabídnout vhodné způsoby, jak řešit kriminogenní faktory v konkrétním odvětví, a právnícké osoby jsou jim ochotny nebo právem nuceny naslouchat. V některých případech může být uplatňování takového přístupu považováno právníckými osobami za slabost orgánů veřejné moci, což může oslabovat jejich obavu z hrozby sankce, a tak v důsledku podporovat páchání protiprávní činnosti.³⁰⁸

3.5.2. Strategie založené na odstrašení

Strategie založené na odstrašení naopak využívají donucujících právních nástrojů včetně ukládání sankcí. Namísto spolupráce mezi orgánem veřejné moci a právníckou osobou je uplatňován kontradiktorní přístup. Kritici tomuto přístupu vyčítají jeho časovou náročnost, nákladnost a kontraproduktivnost. Dále zmiňují, že vzděláváním, vyjednáváním a usmířením může být dosaženo lepších výsledků. Tento přístup pak sice může právnícké osoby donutit jednat v souladu s právem, avšak jen málo změní na jejich

³⁰⁷ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 293-294. ISBN 978-04-0695-006-2.

³⁰⁸ Ibid. s. 294-295

celkovém přesvědčení ve vztahu k respektování právních norem, což se však týká i přístupů založených na vedení k dodržování právních norem popsanych shora. Gobert a Punch proto upřednostňují přístupy založené na seberegulaci, které vedou ke změně chování, ale i „duše právnické osoby“, neboť nejsou založené pouze na externím působení, ale působí i zevnitř právnické osoby.³⁰⁹

3.5.3. Modely založené na kolektivní seberegulaci

Modely založené na kolektivní seberegulaci spočívají v existenci samosprávné organizace, která dohlíží na určité odvětví či profesi. Tradičně se se samosprávnými organizacemi můžeme setkat ve výkonu povolání advokátů, lékařů, účetních či architektů. Taková organizace můžeme být zřízena zákonem a zákonem na ni mohou být přeneseny i některé pravomoci veřejné správy. Stejně tak mohou některá odvětví dobrovolně vytvořit samosprávnou organizaci, která kontroluje své členy. Pro veřejnou moc je toto řešení výhodné, neboť přenáší výdaje s touto činností na soukromý sektor, ale zároveň si ponechává dohledové pravomoci, které však uplatňuje zejména vůči takové samosprávné organizaci. Tento přístup je však výhodný i pro takto regulovaná odvětví, neboť samosprávné organizace například posilují spolupráci v rámci odvětví. Odvětvové standardy a etická pravidla jsou navíc vytvářena odborníky v rámci organizace, přičemž mohou pružněji než legislativa reagovat na vývoj v odvětví.³¹⁰

Na druhou stranu samosprávné organizace ne vždy fungují dokonale. Často se můžeme například setkat s příliš smířlivým přístupem při sankcionování členů organizace. Dále se též můžeme setkat s tím, že rozhodující vliv na samosprávnou organizaci má pouze několik málo jejích vlivných členů, kteří se největším dílem podílí na financování samosprávné organizace a dobrovolně vysílají své zástupce do jejích orgánů.³¹¹

3.5.4. Model založený na individuální seberegulaci

Gobert a Punch se dále podrobně věnují modelu založenému na individuální seberegulaci. Z argumentů pro tento model na prvním místě uvádí, že celkové náklady na

³⁰⁹ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 293, 314. ISBN 978-04-0695-006-2.

³¹⁰ Ibid. s. 316-317

³¹¹ Ibid. s. 318-319

individuální seberegulaci budou nižší než náklady externí regulace, neboť je to právě právnická osoba sama, která nejlépe zná své fungování, svoji strukturu, rozhodovací procesy i firemní kulturu, a to jak v rovině formální, tak i neformální. Výhodou je též bezprostřední blízkost a nepřetržitost působení interního kontrolního orgánu. Právnické osoby též mohou více experimentovat v přístupech k seberegulaci. Úspěšným pokusem se inspirují ostatní právnické osoby působící v podobném odvětví, a naopak neúspěch neovlivní celé odvětví jako v případě neúspěšného experimentu v rámci externí regulace. Výhodou seberegulace je též větší závazek vůči pravidlům, která si právnická osoba sama nastaví, než k těm, která jsou jí určeny shora, kterým mnohdy vzdoruje a hledá v nich skuliny, na což je reagováno jen další regulací.³¹²

Cílem modelu založeném na seberegulaci je přesvědčit právnické osoby, aby samy identifikovaly a zmírňovaly rizika vedoucí ke spáchání protiprávního činu dříve, než k němu dojde. První krokem je podle Goberta a Punche nastavení systému pravidel, vnitřních předpisů, firemních politik a postupů, které umožní dosahovat vytyčených cílů bez toho, aniž by docházelo k nebezpečným nebo protiprávním jednáním. Tento systém budeme dále nazývat compliance programem. Přijatý compliance program by měl být následně postoupen ke schválení orgánu veřejné moci (např. konkrétnímu dozorovému orgánu v daném odvětví). Gobert a Punch navrhuje, aby byl takový postup nejprve aplikován pouze u právnických osob určité velikosti, aby se předešlo administrativní zátěži na malé právnické osoby. Orgán veřejné moci by měl prověřit, zda jsou navržená konkrétní opatření vhodná s ohledem na veřejnou mocí obecně vymezené cíle a východiska.

Orgány veřejné moci by také měly vytvořit modelová pravidla a etické kodexy pro konkrétní odvětví, které by sice nebyly závazné, ale poskytovaly by odrazový můstek pro vytváření vlastního compliance programu. Takto vytvořené modelové předpisy by následně umožnily schvalovat compliance programy i u menších subjektů. Následně by právnická osoba seznámila s přijatými pravidly své zaměstnance a poté čas od času doplňovala a upravovala s ohledem na měnící se podmínky či vyvstalá rizika.

Nezbytným krokem je pak implementace těchto pravidel, kontrola jejich dodržování a jejich vymáhání. K tomu má sloužit oddělení compliance, které bude podporovat komunikaci v rámci právnické osoby, přijímat podněty od zaměstnanců i

³¹² Ibid. s. 322-323

osob stojících mimo společnost i provádět vlastní kontrolní činnost a na základě toho provádět vyšetřování a v případě zjištěných pochybení vyvozovat důsledky, včetně oznámení protiprávního jednání orgánům veřejné moci.³¹³

Ačkoliv přijetí compliance programu a jeho uplatňování s velkou pravděpodobností povede k nižšímu počtu trestněprávních, administrativněprávních i civilních deliktů spáchaných právníkem osobou, nemusí to být dle Goberta a Punche pro některé právníky dostatečnou motivací k jeho přijetí, a proto navrhuje, aby compliance program přinášel i právní účinky. Postačovat však nemá prosté přijetí compliance programu, ale podstatné je jeho účinné fungování a vymáhání. Za inspiraci pak uvádí USSG, na základě kterých je výše sankce odvozena mimo jiné od efektivity fungování firemního compliance. Ani to však nemusí být dostatečnou pobídkou k tomu, aby právník sám oznámil protiprávní čin spáchaný v rámci její činnosti, a proto navrhuje, aby se mohla právníkova osoba trestnímu stíhání úplně vyhnout nebo aby se mohla před soudem z trestní odpovědnosti vyvinit, pokud prokáže, že vynaložila náležitou opatrnost (*due diligence*).³¹⁴

Dodejme, že ve Spojených státech se vedle USSG uplatňuje USAM, který umožňuje státním zástupcům učinit rozhodnutí stíhat toliko fyzickou osobu, a nikoliv též právníkem osobu, popřípadě snížit právní kvalifikaci trestného činu, pokud dojde k závěru, že compliance program je fungujícím systémem opatření (*9-28.800 - Corporate Compliance Programs*).³¹⁵

I některé *sentencing guidelines* uplatňované ve Velké Británii zmiňují existenci compliance programu či etického kodexu, oznámení trestného činu a spolupráci s orgány činnými v trestním řízení jako okolnosti, které snižují závažnost trestného činu.³¹⁶ V souladu s tím, jak navrhuje Gobert a Punch, pak *Bribery Act 2010* zavádí možnost obchodní společnosti vyvinit se z trestní odpovědnosti prostřednictvím okolnosti vylučující protiprávnost (*defence*), pokud prokáže, že zavedla odpovídající postupy

³¹³ Ibid. s. 324-327

³¹⁴ Ibid s. 332-335

³¹⁵ UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE, Offices of the United States Attorneys. Principles of Federal Prosecution Of Business Organizations. *Justice.gov*. [online] [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <https://www.justice.gov/usam/usam-9-28000-principles-federal-prosecution-business-organizations>

³¹⁶ Jde například o SENTENCING COUNCIL. Environmental Offences – Definitive Guideline. *Sentencingcouncil.org.uk*. [online] [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: https://www.sentencingcouncil.org.uk/wp-content/uploads/Final_Environmental_Offences_Definitive_Guideline_web2-1.pdf

určené k předcházení protiprávního jednání postihovaného tímto zákonem. Nejsou-li pak tato opatření dostatečná k vyloučení trestní odpovědnosti, je možné je zohlednit alespoň v rovině ukládání trestu, jak plyne z odpovídající *sentencing guideline*, neboť to svědčí o nižší míře zavinění.³¹⁷

³¹⁷SENTENCING COUNCIL. Fraud, Bribery and Money Laundering Offences – Definitive Guideline. *Sentencingcouncil.org.uk*. [online] [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: <https://www.sentencingcouncil.org.uk/wp-content/uploads/Fraud-bribery-and-money-laundering-offences-Definitive-guideline2.pdf>

4. Compliance programy

V poslední kapitole budeme usilovat o naplnění cíle této práce, tedy o sestavení doporučení pro tvorbu funkčního compliance programu. Dosažení tohoto cíle by však bylo nemyslitelné bez výkladu obsaženého v předchozích kapitolách. Předmětem našeho zájmu bude předně vymezení tohoto pojmu (4.1.). V tomto vymezení budeme vycházet z toho, že compliance program není pouze prostředkem k vyvinění z trestní odpovědnosti. Dále představíme zdroje, ze kterých je možné při tvorbě compliance programu čerpat tak, aby bylo možno se v nich rychle zorientovat v případě potřeby dalšího, hlubšího bádání (4.2.). Následně načrtneme postup předcházející přijetí compliance programu (4.3.) a také jeho doporučený obsah (4.4.). Závěrem této kapitoly pak zdůrazníme, že compliance program musí být pro účely vyvinění z trestní odpovědnosti skutečně fungujícím systémem opatření, a také se podíváme na rozporné názory na to, kdo má v trestním řízení tuto skutečnost dokazovat (4.5.).

4.1. Pojem compliance programu a jeho projevy v právu

Poměrně jednoduchou definici compliance programu můžeme najít například v USSG, které uvádí, že jde o „*program navržený pro předcházení a odhalování trestněprávního chování*“ (USSG §8B2.1.). USSG dále uvádí, že „*aby právnická osoba měla efektivní compliance a etický program musí vykonávat náležitou péči ve vztahu k předcházení a odhalování trestněprávního chování a jinak podporovat firemní kulturu, která povzbuzuje etické chování a závazek k jednání v souladu s právem*“ (USSG §8B2.1.).³¹⁸ Tato definice tedy popisuje compliance program zejména ve vztahu k protiprávnímu jednání sankcionovaného trestním právem.

Jak jsme však již naznačili v podkapitole 3.1. věnující se pojmu kriminality právnických osob, považujeme za vhodné při přípravě compliance programu uvažovat i jiné formy odpovědnosti, a to ve formě administrativněprávní i občanskoprávní. Z tohoto pohledu a rovněž s ohledem na, že tato definice přibližuje způsoby, kterými má být firemního compliance dosahováno, se nám jeví jako příhodnější definice uváděná v publikaci *Corporate Legal Compliance Handbook* autorů Theodora L. Bankse a Fredericka Z. Bankse, kterou přebírá též Bohuslav a která uvádí, že compliance program

³¹⁸ UNITED STATES SENTENCING COMMISSION. Guidelines Manual. *Ussc.gov*. [online] [cit. 2018-03-06]. s. 533, 535. Dostupné z: <https://www.uscc.gov/sites/default/files/pdf/guidelines-manual/2016/GLMFull.pdf>

je „soubor pravidel, postupů, firemních struktura podávání zpráv o činnosti, dále školení, monitorování a mechanismů vymáhání práva, jejichž cílem je dosáhnout souladu s platnými trestními a civilními zákony a předpisy... a firemní politikou a firemními postupy“.³¹⁹

Zahrnutí mimotrestních předpisů do compliance programu považujeme za žádoucí hned z několika důvodů. Předně pro vyvinění z trestní odpovědnosti podle § 8 odst. 2 písm. b), odst. 5 ZTOPO je prvotním předpokladem vedle provedení opatření, která lze po právnické osobě spravedlivě požadovat, též provedení opatření podle jiného právního předpisu (k institutu vyvinění blíže pod bodem [2.4.7.](#)). Respektování mimotrestních předpisů se z hlediska trestního práva může dále promítnout v rovině ukládání sankcí v rámci hodnocení dosavadní činnosti právnické osoby (k tomu blíže pod bodem [2.5.3.](#)).

Fungující compliance program však může v rámci tuzemského práva právnickou osobu zbavit rovněž správněprávní odpovědnosti, neboť nově přijatý zákon o odpovědnosti za přestupky obsahuje ustanovení velmi podobné § 8 odst. 5 ZTOPO. Konkrétně se jedná § 21 zákona o odpovědnosti za přestupky, podle kterého „*právnická osoba za přestupek neodpovídá, jestliže prokáže, že vynaložila veškeré úsilí, které bylo možno požadovat, aby přestupku zabránila*“.

Jelikož výše peněžitých trestů dosud ukládaných právnickým osobám není vysoká,³²⁰ může být argumentem pro zavádění opatření pro předcházení trestných činů hrozící povinnost k náhradě újmy takovým činem způsobené uplatňovaná v rámci adhezního či civilního řízení. Za vhodnou součást compliance programu však považujeme též opatření týkající se čistě občanskoprávní odpovědnosti, a to jak deliktů, tak smluvní odpovědnosti. Je pravděpodobné, že zájem o tuto problematiku v rámci činnosti právnických osob, zejména obchodních společností, naroste, bude-li přijat zákon o hromadných žalobách (tzv. *class actions*), který byl před časem vládou schválen ve fázi věcného záměru zákona. Tento zákon by měl umožnit například spotřebitelům či zaměstnancům domáhat se hromadně svých práv, což by patrně zvýšilo počty žalob

³¹⁹ BOHUSLAV, Lukáš. Compliance program a jeho východiska zejména v zahraniční praxi. In JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017. s 73. ISBN 978-80-7502-205-9.

³²⁰ ŠRÁMEK, Dušan. Lukáš Trojan: Trestní odpovědnost právnických osob by se měla změnit ve správní řízení. *Ceska-justice.cz*. [online] [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2017/11/lukas-trojan-trestni-odpovednost-pravnickych-osob-by-se-mela-zmenit-ve-spravni-rizeni/>

zejména proti podnikatelským subjektům o případy, ve kterých se dosud jednotlivcům ekonomicky nevyplatilo domáhat se svých drobných nároků prostřednictvím soudů.³²¹

Compliance programy jsou však v tuzemském právu v současnosti zdůrazňovány zejména ve vztahu k ustanovením § 8 odst. 2 písm. b) a odst. 5 ZTOPO, jakožto opatření, která lze po právnické osobě spravedlivě požadovat ve vztahu k předcházení trestné činnosti v rámci její činnosti nebo v jejím zájmu. Přestože jsou s aplikací těchto ustanovení spojeny významné dopady na trestní odpovědnost právnické osoby, zákonodárce nikterak blíže nedefinoval značně vágní pojem opatření, která lze po právnických osobách spravedlivě požadovat, a ponechal definici právní praxi. Toto řešení se nám nejeví jako šťastné, neboť je s ním spojena značná právní nejistota subjektů práva. Takové řešení navíc ani zdaleka nedosahuje ideálně nastaveného modelu seberegulace podaného Gobertem a Punchem (blíže pod bodem [3.5.4.](#)).

4.2. Zdroje pro vymezení vhodného obsahu compliance programu

Pro vymezení obsahu compliance programu tedy nezbyvá než analyzovat odbornou literaturu a právní praxi, a to zejména zahraniční. Tuzemská literatura i praxe zatím čerpá zejména z těchto zdrojů. Inspirativním zdrojem v tomto směru mohou být i kriminologické teorie vzniku kriminality právnických osob (k tomu blíže podkapitola [3.3.](#)), a zejména pak závěry kriminologů ve vztahu ke kriminogenním faktorům ovlivňující vznik tohoto typu kriminality (k tomu blíže podkapitola [3.4.](#)).

O výklad pojmu opatření, která lze po právnické osobě spravedlivě požadovat se již samozřejmě pokusila právní nauka. Šámal uvádí, že OČTŘ budou muset zejména zkoumat, „*zda byly vydány a kontrolovány potřebné vnitřní předpisy právnické osoby vymezující práva a povinnosti zaměstnanců a jejich kontrolu, a zda a jak bylo jejich dodržování kontrolováno*“. Povinnosti zaměstnanců přitom plynou primárně z právních předpisů, ale dále bývají specifikovány v pracovní smlouvě, vnitřních předpisech (statutech, pracovních a organizačních řádech atp.) a ve velkých právnických osobách též v etických kodexech, pravidlech chování, protikorupčních a compliance programech. Cílem všech těchto opatření má být vytvoření firemní kultury, která snižuje riziko

³²¹ MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. Návrh věcného záměru zákona o hromadných žalobách. *Apps.odok.cz.* [online] [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=ALBSARKE8ZPJ>

protiprávního jednání. Vedle toho Šámal zmiňuje nezbytnost řádného vedení účetnictví a vyhotovování další dokladů, zejména v souvislosti s rozhodováním statutárního a kontrolního orgánu. Pro tyto účely by měla mít právnická osoba zpracovaný spisový, archivační a skartační řád. Jako další opatření Šámal uvádí zřízení oddělení vnitřního auditu, interního či externího ombudsmana či podporu oznamování protiprávního jednání, tedy tzv. whistleblowingu. Společné je těmto opatřením to, že mají napomáhat kontrole dodržování přijatých opatření. Součástí systému by konečně měla být také reakční opatření, která mají za cíl zamezení či odstranění následku trestného činu.³²²

Fenyk a Smejkal dokonce vytvořili modelová interní opatření k předcházení trestné činnosti právnické osoby a jejím následkům, která tvoří přílohu k § 8 jejich komentáře k ZTOPO. Tato opatření jsou postavena na zásadě proporcionality, plné angažovanosti vedení právnické osoby, systematickém vyhodnocování rizik, správné volbě nástrojů interní kontroly, dohledu a organizace, fungující komunikaci a školeních a dostatečné kontrole.³²³

Dosud nejkomplexněji se této problematice v tuzemské právní vědě věnovali Vidrna a Dolanský, kteří zdůrazňují zejména preventivní opatření, jenž stojí na zásadě proporcionality, hodnocení rizik a náležité opatrnosti. Neopomíjí ani nezbytnost angažovanosti vedení společnosti, školicí a kontrolní činnosti a vhodné personální politiky. V neposlední řadě zmiňují též monitoring a hodnocení přijatých opatření.³²⁴

Ve snaze alespoň částečně zmírnit právní nejistotu subjektů práva vydalo Nejvyšší státní zastupitelství vlastní metodiku. Compliance program v tomto materiálu definuje jako „pokročilý systém zásad a pravidel k zabezpečení dodržování právních a etických norem, resp. vnitřních předpisů, ze strany zaměstnanců, vedení společnosti (managementu), obchodních partnerů a dalších osob, které jsou zapojeny do činnosti organizace“. Z pohledu Nejvyššího státního zastupitelství je compliance program pouze jedním z možných nástrojů ke snižování rizika porušení právních předpisů, který však v sobě zahrnuje i prevenci rizik vedoucích k porušení jiných než trestních předpisů. Jako další nástroje jmenuje právní předpisy, vnitřní předpisy (zakladatelské právní jednání,

³²² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 210-211. ISBN 978-80-7400-116-1.

³²³ FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení pro nim. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 146. ISBN 978-80-7357-720-9.

³²⁴ VIDRNA, Jan a Pavel DOLANSKÝ. *Trestní odpovědnost obchodních společností a územních samosprávných celků*. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 88-90, 111. ISBN 987-80-7400-160-4.

organizační řád, pracovní řád a podpisový řád), vzdělávací akce, etický kodex, protikorupční program či podnikového ombudsmana, přičemž tyto mohou být právě součástí compliance programu jakožto zastřešujícího systému. Ve vztahu k tomu, co lze po právnické osobě spravedlivě požadovat metodika uvádí, že „*rozsah a komplexnost těchto nástrojů je přímo úměrná míře rizika porušení právních a etických norem a závažnosti dopadů takového porušení na právnickou osobu*“.³²⁵

Ve Velké Británii byl v souvislosti s přijetím *Bribery Act 2010* ministr spravedlnosti (*Secretary of State*) přímo tímto zákonem pověřen k vydání metodického pokynu o postupech k přecházení úplatkářství v právnických osobách (čl. 9 odst. 1 tohoto zákona). Ministr spravedlnosti přitom může tento metodický pokyn čas od času revidovat (čl. 9 odst. 2 tohoto zákona). Dodejme, že k publikaci tohoto metodického pokynu došlo v březnu 2011 tedy ještě před účinností tohoto zákona, která nastala 1. července 2011. Tento metodický pokyn obsahuje mimo jiné celkem 6 principů, ze kterých je třeba při nastavování postupů pro předcházení korupce vycházet. Jedná se o principy proporcionality postupů, angažovanosti nejvyššího vedení, hodnocení rizik, náležitě péče, komunikace, včetně školení a princip monitorování a revizí. Všechny tyto principy jsou pak samozřejmě v metodickém pokynu dále podrobněji rozvedeny.³²⁶

Daleko dále jsou v tomto směru Spojené státy americké. Zde právnické osoby mohou kromě shora zmíněných USSG a USAM využít jako vodítko například rozsáhlý metodický pokyn k FCPA vydaný americkým ministerstvem spravedlnosti a Komisí pro cenné papíry a burzy. I tento metodický pokyn definuje základní prvky compliance programu. Konkrétně jde o angažovanost vyššího managementu a jasně vyjádřená protikorupční politika, kodex chování a compliance politiky a postupy, dohled, autonomie a zdroje compliance oddělení, hodnocení rizik, školení a další poradenství, pobídky a disciplinární opatření, náležitá opatrnost vůči třetím stranám a platbám, důvěrnost při ohlašování a vnitřní vyšetřování a pravidelné testování a hodnocení

³²⁵ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Nsz.cz*. [online] [cit. 2018-02-13]. s. 16-19 Dostupné z: <http://www.nsz.cz/images/stories/Tiskovy/NovelaTOPO.pdf>

³²⁶ MINISTRY OF JUSTICE. The Bribery Act 2010 – Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing (section 9 of the Bribery Act 2010). *Assets.publishing.service.gov.uk*. [online] [cit. 2018-04-11]. s. 21-31. Dostupné z: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/181762/bribery-act-2010-guidance.pdf

přijatých opatření. V neposlední řadě tento metodický pokyn upravuje také doporučení pro případy fúzí a akvizic.³²⁷

Vedle toho byly ve Spojených státech vytvořeny ministerstvem zdravotnictví podrobné metodické pokyny pro tvorbu compliance programů pro konkrétní typy zdravotnických zařízení (např. nemocnice, pečovatelská zařízení či poskytovatele zdravotnických záchranných služeb). Mnohé z těchto pokynů pak definují tzv. bezpečné přístavy (*safe harbours*), tedy doporučené postupy, které orgán veřejné moci považuje za dostatečné, a to například ve vztahu ke smlouvám a smluvním ustanovením.³²⁸ Za zvláště praktický pak považujeme materiál amerického ministerstva spravedlnosti nazvaný *Evaluation of Corporate Compliance Programs*, který obsahuje seznam obecných témat a otázek, které si vyšetřující státní zástupce obvykle pokládá, aby posoudil, zda stíhat i právnickou osobu či nikoliv.³²⁹

Na mezinárodní úrovni je možné hledat inspiraci zejména v dokumentech OECD, a to konkrétně například v dokumentu nazvaném *Good Practice Guidance on Internal Controls, Ethics, and Compliance*, který byl přijat jako příloha Doporučení Rady OECD k dalšímu boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích.³³⁰ Velmi podrobným dokumentem je pak *Anti-corruption Ethics and Compliance Handbook for Business* vypracovaný ve spolupráci OECD, Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu a Světové banky.³³¹

Bohuslav pak dále zmiňuje například dokument OSN nazvaný *The Ten Principles of the UN Global Compact*, standard ISO 19600:2014 pro systémy compliance

³²⁷ UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE a UNITED STATES SECURITIES AND EXCHANGE COMMISSION. A Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act. *Justice.gov*. [online] [cit. 2018-04-11]. s. 55-62. Dostupné z: <https://www.justice.gov/sites/default/files/criminal-fraud/legacy/2015/01/16/guide.pdf>

³²⁸ UNITED STATES DEPARTMENT OF HEALTH & HUMAN SERVICES, Office of Inspector General. Compliance Guidance. *Oig.hhs.gov*. [online] [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <https://oig.hhs.gov/compliance/compliance-guidance/index.asp>

³²⁹ UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE. Evaluation of Corporate Compliance Programs. *Justice.gov*. [online] [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <https://www.justice.gov/criminal-fraud/page/file/937501/download>

³³⁰ OECD. Recommendation for Further Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions. *Oecd.org*. [online] [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/investment/anti-bribery/anti-briberyconvention/oecdantibriberyrecommendation2009.htm>

³³¹ OECD, UNODC a WORLD BANK. Anti-Corruption Ethics and Compliance Handbook for Business. *Oecd.org*. [online] [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/corruption/anti-corruption-ethics-and-compliance-handbook-for-business.htm>

managementu či Interní program dodržování soutěžních norem vydaný Úřadem pro ochranu hospodářské soutěže.³³²

Prostor pro vydávání metodických doporučení vidíme například na straně tuzemských profesních organizací, které by v tomto směru mohly alespoň částečně suplovat nedostatečnou péči ze strany státu. Roli profesních organizací v této oblasti by bylo rovněž vhodné legislativně upravit. Inspirací může být například GDPR, které upravuje možnost vydávání kodexů chování pro konkrétní odvětví (čl. 40 a násl. GDPR).

4.3. Postup před přijetím compliance programu

Samotnému přijetí compliance programu bude typicky předcházet rozhodnutí vedení o tom, že bude takovýto systém vůbec přijat. Už v tomto okamžiku by se měla projevit plná angažovanost vedení právnické osoby ve vztahu k problematice compliance i snaha zapojit do přípravy compliance programu řadové zaměstnance (4.3.1.). Nezbytným krokem, který by měl předcházet návrhu konkrétních opatření, je pak analýza rizik souvisejících s činností konkrétní právnické osoby (4.3.2.).

4.3.1. Rozhodnutí o přijetí compliance programu a angažovanost vedení

Prvním krokem při vytváření compliance programu je logicky rozhodnutí o tom, že bude compliance program přijat. Takové rozhodnutí musí být učiněno nejvyšším vedením právnické osoby, tedy zpravidla statutárním orgánem, či mít alespoň jeho podporu. Vztah nejvyššího vedení právnické osoby ke compliance programu je naprosto zásadní. Plná podpora a angažovanost vedení právnické osoby je zásadní nejen pro vytvoření a fungování efektivního compliance programu jako takového, ale také pro vytváření firemní kultury, která netoleruje protiprávní jednání, což dokládají i závěry kriminologů (blíže viz bod 3.4.2.).

Angažovanost vedení proto zmiňuje i řada zahraničních dokumentů. Metodický pokyn k FCPA například uvádí, že je to právě představenstvo a top management, kdo má udávat ten správný směr pro celou právnickou osobu a vytvářet firemní kulturu, která podporuje dodržování právních předpisů (*culture of compliance*), neboť ostatní manažeři

³³² BOHUSLAV, Lukáš. Compliance program a jeho východiska zejména v zahraniční praxi. In JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017. s 76-79. ISBN 978-80-7502-205-9.

a zaměstnanci přebírají podněty ke svému chování právě od nich.³³³ Stejně doporučení lze nalézt i v metodickém pokynu k *Bribery Act 2010*³³⁴ a dalších mezinárodních dokumentech.³³⁵ Vidrna a Dolanský v tomto směru zmiňují, že je důležité, aby vedení právnické osoby bylo v tomto ohledu jednotné.³³⁶

Jak ovšem zmiňují Gobert a Punch, do přípravy compliance programu je vhodné zapojit i ostatní zaměstnance.³³⁷ Do přípravy compliance programu i dalších vnitřních předpisů právnické osoby je možné zaměstnance zapojit ve formě informování o záměru přijmout compliance program, přijímání jejich podnětů a návrhů, projednání návrhu tohoto dokumentu či dokonce jeho společného schválení. Toto zapojení může probíhat buď přímo, anebo alespoň prostřednictvím odborové organizace, rady zaměstnanců nebo zástupce pro oblast BOZP. V některých případech plyne povinnost informovat zaměstnance či s nimi projednat některé záležitosti dokonce z pracovněprávních předpisů.³³⁸

Angažovaný přístup vedení právnické osoby však nesmí zůstat pouze u slov. Představa, že právnická osoba přijme compliance program a tím bude mít takřikajíc splněno, je naprosto mylná. Takový postup je totiž nedostačující nejen z hlediska preventivních účinků compliance programu, ale také z hlediska jeho účinků ve vztahu k vyvinění právnické osoby z trestní odpovědnosti, jak rozvedeme níže v podkapitole [4.5.](#) USAM takový compliance program označuje doslova jako papírový program (*paper program*).³³⁹ Zda vedení právnické osoby nezůstalo pouze u slov, ale je schopno i činů

³³³ UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE a UNITED STATES SECURITIES AND EXCHANGE COMMISSION. A Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act. *Justice.gov*. [online] [cit. 2018-04-11]. s. 57. Dostupné z: <https://www.justice.gov/sites/default/files/criminal-fraud/legacy/2015/01/16/guide.pdf>

³³⁴ MINISTRY OF JUSTICE. The Bribery Act 2010 – Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing (section 9 of the Bribery Act 2010). *Assets.publishing.service.gov.uk*. [online] [cit. 2018-04-11]. s. 23. Dostupné z: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/181762/bribery-act-2010-guidance.pdf

³³⁵ OECD, UNODC a WORLD BANK. Anti-Corruption Ethics and Compliance Handbook for Business. *Oecd.org*. [online] [cit. 2018-04-11]. s. 16-17. Dostupné z: <http://www.oecd.org/corruption/anti-corruption-ethics-and-compliance-handbook-for-business.htm>

³³⁶ VIDRNA, Jan a Pavel DOLANSKÝ. *Trestní odpovědnost obchodních společností a územních samosprávných celků*. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 90, 111. ISBN 987-80-7400-160-4.

³³⁷ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 330. ISBN 978-04-0695-006-2.

³³⁸ Tuto problematiku upravují § 276-299 zákoníku práce.

³³⁹ UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE, Offices of the United States Attorneys. Principles of Federal Prosecution Of Business Organizations. *Justice.gov*. [online] [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <https://www.justice.gov/usam/usam-9-28000-principles-federal-prosecution-business-organizations>

se, jak uvádí Gobert a Punch, projevuje v ochotě vedení financovat firemní compliance. Přístup vedení ke compliance programu i oddělení compliance se zejména projeví v případě, že závěry tohoto oddělení budou směřovat k implementaci nákladného opatření či budou mířit proti někomu z vedení společnosti.³⁴⁰ Otázky související s financováním firemního compliance obvykle kladou i vyšetřující státní zástupci ve Spojených státech,³⁴¹ a lze tedy předpokládat, že by obdobné otázky mohli pokládat i poučení čeští státní zástupci.

4.3.2. Analýza rizik

Velmi významným krokem před započítím samotné přípravy compliance programu je analýza rizik. Jak upozorňuje Vidrna a Dolanský, jen v rámci trestní odpovědnosti čelí právnické osoby značené mnohosti druhů rizik, což souvisí s různorodostí trestných činů, u kterých lze ZTOPO aplikovat. Dodejme, že tito autoři při tomto závěru vycházeli z právního stavu, ještě před novelou ZTOPO, která okruh věcné působnosti ZTOPO ještě podstatně rozšířila (k tomu blíže podkapitola [2.3.](#)).³⁴²

Dalším aspektem je různorodost subjektů, které mohou být trestně odpovědné, a to co do jejich velikosti a právní formy, ale zejména co do různorodosti činností, které vykonávají (k tomu blíže bod [2.2.2.](#)). Trestně odpovědné tak mohou být subjekty orientované na zisk i neziskové organizace, podnikající i nepodnikající, obchodní společnosti, ale i územní samosprávné celky.

Posledním faktorem, který bude dále komplikovat snahu postihnout, pokud možno, všechna rizika souvisí s tím, že cílem compliance program bude zajistit souladné fungování právnické osoby i s dalšími právními předpisy souvisejícími s její činností. Okruh těchto předpisů se bude pro různé právnické osoby lišit, ale předem lze odhadnout, že s ohledem například na množství právních předpisů správního práva, bude množství těchto předpisů a skutkových podstat přestupků v nich obsažených značné.

³⁴⁰ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 329-330. ISBN 978-04-0695-006-2.

³⁴¹ UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE. Evaluation of Corporate Compliance Programs. *Justice.gov*. [online] [cit. 2018-04-11]. s. 3. Dostupné z: <https://www.justice.gov/criminal-fraud/page/file/937501/download>

³⁴² VIDRNA, Jan a Pavel DOLANSKÝ. *Trestní odpovědnost obchodních společností a územních samosprávných celků*. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 78. ISBN 987-80-7400-160-4.

Činit v tomto směru obecná doporučení je proto značně komplikované, ba nemožné. Jak zmiňuje Vidrna a Dolanský, mnoho nenapoví ani zahraniční a mezinárodní doporučení, která se dopodrobna věnují zejména korupční trestné činnosti.³⁴³ Obsahují však alespoň obecné zásady analýzy a řízení rizik, kterým se budeme věnovat následně. Nejprve se však pokusíme alespoň příkladmo naznačit, kudy by se úvahy při identifikaci rizik měly vydávat.

Předně se podívejme na legislativní rizika,³⁴⁴ která by se mohla týkat takřka všech právnických osob či alespoň podstatné většiny z nich. Půjde zejména o korupční trestné činy, daňové trestné činy, některé majetkové trestné činy, nakládání s osobními údaji, soutěžní právo, problematiku pracovněprávních vztahů včetně diskriminace, smluvní a deliktní právo a právo duševního vlastnictví.

S ohledem na to, že každá právnická osoba nevyhnutelně přichází do kontaktu s orgány veřejné moci, přichází také v rámci činnosti každé právnické osoby v úvahu riziko spáchání korupčního trestného činu. Tento závěr podporuje skutečnost, že korupce je v České republice i nadále poměrně rozšířeným fenoménem.³⁴⁵ Důležité je též připomenout, že korupce se nemusí projevovat jen ve vztahu k orgánům veřejné moci, ale též v ryze soukromoprávních vztazích.³⁴⁶ Zvýšenou pozornost této problematice by pak měly věnovat zejména právnické osoby, které soutěží o veřejné zakázky, případně takové, které veřejné soutěže vypisují (k tomu blíže bod [3.4.1.](#)),³⁴⁷ či čerpají dotace nebo subvence, a to z rozpočtu České republiky i Evropské unie.³⁴⁸

³⁴³ VIDRNA, Jan a Pavel DOLANSKÝ. *Trestní odpovědnost obchodních společností a územních samosprávných celků*. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 78. ISBN 987-80-7400-160-4.

³⁴⁴ „Legislativní rizika představují všeobecně platné právní normy, které přijímá společnost prostřednictvím svých zákonodárných státních orgánů. Omezují a regulují prostor, ve kterém mohou působit hospodářské a společenské organizace, a jsou určitou bariérou pro neomezené působení volných tržních vztahů.“ ČASTORÁL, Zdeněk. *Ekonomická kriminalita: (z pohledu řízení a správy)*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2007. s. 61. ISBN 978-80-86754-83-3.

³⁴⁵ Například v Indexu vnímání korupce z roku 2017 skončila Česká republika na 42. místě ze 180 zkoumaných zemí. Na škále od 0 (nejhorší) do 100 (nejlepší) byla hodnocena 57 body. Průměr zemí Západní Evropy přitom činil 66 bodů. TRANSPARENCY INTERNATIONAL. *Corruption Perceptions Index 2017*. *Transparency.org*. [online] [cit. 2018-04-12]. Dostupné z: https://www.transparency.org/news/corruption_perceptions_index_2017

³⁴⁶ § 334 odst. 3 trestního zákoníku totiž stanoví, že „za obstarávání věcí obecného zájmu se považuje též zachovávaní povinností uložené právním předpisem nebo smluvně převzaté, jejímž účelem je zajistit, aby v obchodních vztazích nedocházelo k poškozování nebo bezdůvodnému zvýhodňování účastníků těchto vztahů nebo osob, které jejich jménem jednají.“

³⁴⁷ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 24. ISBN 978-04-0695-006-2.

³⁴⁸ DIBLÍKOVÁ, Simona a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2016*. *Ok.cz*. [online] [cit. 2018-04-12]. s. 14. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/445.pdf>

Z majetkových trestných činů pak budou nejčastěji přicházet v úvahu zejména podvodná jednání a trestné činy související s praním špinavých peněz,³⁴⁹ a dále trestné činy porušení povinnosti při správě cizího majetku či úpadkové trestné činy. Poměrně frekventovanými jsou v České republice též trestné činy krádeže a zpronevěry páchané zaměstnanci na úkor právnické osoby.³⁵⁰ Ačkoliv u takových trestných činů nebude přicházet v úvahu trestní odpovědnost právnické osoby (k tomu blíže viz bod [2.4.4.](#)), považujeme za vhodné tuto problematiku do compliance programu zahrnout.

Takřka každá právnická osoba též zpracovává osobní údaje, a to zejména o svých zaměstnancích, obchodních partnerech, zákaznících či členech. Trestní odpovědnost za trestný čin neoprávněného nakládání s osobními údaji podle § 180 trestního zákoníku bude sice přicházet v úvahu u omezeného okruhu zpracovatelů osobních údajů shromažďujících osobní údaje v souvislosti s výkonem veřejné moci (tedy i například u orgánů samosprávy) a u těch, kteří poruší státem uloženou nebo uznanou povinnost mlčenlivosti (například advokát, notář, zdravotnické zařízení či duchovní v souvislosti se zpovědním tajemstvím), nicméně s ohledem na přijetí nové, jednotné právní úpravy ochrany osobních v rámci EU představované GDPR je nezbytné se i touto problematikou v rámci činnosti právnické osoby pečlivě zabývat. GDPR totiž částečně rozšiřuje okruh povinností zpracovatelů osobních údajů (čl. 12 a násl. GDPR), upravuje zásady zpracovávání osobních údajů (čl. 5 GDPR), ale zejména umožňuje ukládat i velmi citelné pokuty za porušení povinností (čl. 83 GDPR).

Pro podstatnou část právnických osob budou relevantní také ustanovení týkající se hospodářské soutěže. Připomeňme, že soutěžitelem může být z hlediska veřejnoprávní³⁵¹ i soukromoprávní³⁵² regulace také nepodnikatel. Ochranu hospodářské soutěži přitom poskytuje i trestní právo, a to konkrétně § 248 trestního zákoníku. Skutková podstata v § 248 odst. 1 trestního zákoníku zakazující nekalou soutěž je přitom aplikovatelná i vůči právnickým osobám. Jinak je tomu v případě skutkové podstaty v § 248 odst. 2 trestního zákoníku, která je z působnosti ZTOPO vyloučena, a tedy zde

³⁴⁹ Ibid.

³⁵⁰ ČERVENKOVÁ, Barbora. KPMG: Téměř v každé druhé firmě dochází ke zpronevěrám. *Pravniradce.ihned.cz*. [online] [cit. 2018-04-13]. Dostupné z: <https://pravniradce.ihned.cz/c1-62527470-kpmg-temer-v-kazde-druhe-firme-dochazi-ke-zproneveram>

³⁵¹ Plyne tak výslovně z § 2 odst. 1 zákona o ochraně hospodářské soutěže.

³⁵² Ani ustanovení § 2972 občanského zákoníku nikterak neomezuje okruh subjektů této právní úpravy pouze na podnikatele (arg. „*Kdo se účastní hospodářské soutěže*“).

uvedená jednání právnických osob podléhají toliko odpovědnosti správněprávní (k tomu blíže podkapitola [2.3.](#)).

Rizika mohou pro právnické osoby též plynout ze smluvních vztahů, a to jak z nevýhodně uzavřených smluv, tak z jejich neplnění ze strany samotné právnické osoby i druhé smluvní strany, či v souvislosti s odpovědností za způsobenou újmu. Komplexní problematikou jsou též pracovněprávní vztahy, u nichž je nezbytné dbát například na plnění povinností uložených zákoníkem práce například na úseku BOZP, antidiskriminačním zákonem v souvislosti s rovným zacházením či povinností týkajících se odvodů pojistného na sociální a zdravotní pojištění a odvodů záloh na dani z příjmů fyzických osob (k tomu blíže bod [3.4.1.](#)). Právnické osoby by též neměly opomíjet problematiku práv z duševního vlastnictví, a to zejména v souvislosti s využíváním nelegálního softwaru.³⁵³

Jiná rizika však budou specifická pro konkrétní druhy činností, kterým se právnické osoby věnují. Bez ambice na úplnost takového výkladu naznačíme, jakými směry by se právnické osoby věnující se vybraným činnostem mohly vydat.

Právnické osoby, které působí ve výrobě, by se zvláště bedlivě měly věnovat bezpečnosti výrobních procesů, neboť právě tato činnost může být riziková z hlediska ohrožení života a zdraví zaměstnanců, popřípadě životního prostředí, následkem čehož může dojít ke vzniku trestní odpovědnosti za trestné činy proti životu a zdraví a trestné činy proti životnímu prostředí. Výrobní společnosti by se rovněž měly zvláště zaměřit na dodržování ekologických standardů a správnému nakládání s odpady, aby i v tomto směru eliminovaly rizika trestněprávní či správněprávní odpovědnosti. Naopak pro právnické osoby, které se věnují obchodu, budou zvláště relevantní normy týkající se například nekalé soutěže či ochrany spotřebitele.

Zdravotnická zařízení by měla věnovat zvláštní pozornost předcházení rizik v oblasti trestných činů proti životu a zdraví, včetně trestných činů ohrožujících život a zdraví a trestných činů souvisejících s neoprávněným nakládáním s lidskými tkáněmi a orgány, lidským embryem a lidským genomem. Vedle toho by tato zařízení neměla opomíjet prevenci trestných činů proti osobní svobodě či trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198 trestního zákoníku. Na prevenci těchto trestných činů by se měli

³⁵³ K tomu blíže CAPCARA, Robert. Nelegální software v počítačích zaměstnavatele. *Pravniprostor.cz*. [online] [cit. 2018-04-13]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/nelegalni-software-v-pocitacich-zamestnavatele>

zaměřit i poskytovatelé služeb sociální péče, tedy například domovy pro seniory či domovy pro osoby se zdravotním postižením. Inspirativní mohou být pro zařízení tohoto typu výše zmíněné metodické pokyny pro tvorbu compliance programů ministerstva zdravotnictví Spojených států.³⁵⁴

Školská zařízení by zas měla například nastavit opatření v souvislosti s trestným činem pohlavního zneužití podle § 187 trestního zákoníku a dalšími trestnými činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. Politické strany by naopak měly zaměřit svou pozornost na přestupky proti volebním zákonům, na trestný čin maření přípravy a průběhu voleb a referenda podle § 351 trestního zákoníku či na trestný čin pomluvy podle § 184 trestního zákoníku. Právě trestný čin pomluvy a porušení práv na ochranu osobnosti obecně by měly být předmětem pozornosti mediálních společností.

Takto by bylo možno pokračovat a rozebrat postupně všechna odvětví činnosti právnických osob, přičemž bychom patrně v každém odvětví našli rizika s ním spojená a jim odpovídající příklady protiprávních jednání, což podporuje tvrzení Sutherlanda, že v rámci každého povolání se lze setkat s pokřivenými praktikami.³⁵⁵

Tato legislativní rizika je přitom nezbytné analyzovat na základě činnosti konkrétní právnické osoby a procesů, které v ní probíhají. Důkladná analýza i těchto procesů je nezbytným předpokladem kvalitní analýzy rizik.

Rizika lze přitom rozdělit na vnitřní a vnější. Vnitřní rizika mají svůj původ v samotné činnosti právnické osoby, tedy jednak v procesech uvnitř právnické osoby a taktéž v konkrétní osobách, které se na nich podílejí.³⁵⁶ Vnější rizika pak mohou plynout z charakteru země či odvětví, ve které je činnost prováděna, konkrétního typu obchodní transakce či obchodní příležitosti i charakteru obchodních partnerů.³⁵⁷

Po procesu identifikace a dokumentace konkrétních zdrojů rizik by měla nastat jejich kvantifikace, kvalifikace a vyhodnocení. Dalším krokem je pak zajištění plánovací,

³⁵⁴ UNITED STATES DEPARTMENT OF HEALTH & HUMAN SERVICES, Office of Inspector General. Compliance Guidance. *Oig.hhs.gov*. [online] [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <https://oig.hhs.gov/compliance/compliance-guidance/index.asp>

³⁵⁵ SUTHERLAND, Edwin Hardin. White Collar Criminality. In ORLAND, Leonard. *Corporate and White Collar Crime: An Anthology*. Cincinnati, Ohio: Anderson Pub. Co., 1995. s. 90. ISBN 978-08-7084-870-4.

³⁵⁶ VIDRNA, Jan a Pavel DOLANSKÝ. *Trestní odpovědnost obchodních společností a územních samosprávných celků*. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 96. ISBN 987-80-7400-160-4.

³⁵⁷ MINISTRY OF JUSTICE. The Bribery Act 2010 – Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing (section 9 of the Bribery Act 2010). *Assets.publishing.service.gov.uk*. [online] [cit. 2018-04-11]. s. 26. Dostupné z: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/181762/bribery-act-2010-guidance.pdf

monitorovací a řídicí činnosti ve vztahu k těmto rizikům, a to z hlediska organizačního i personálního. Oba tyto kroky představují proces řízení rizik. S ohledem na výsledky vyhodnocení rizik je pak nezbytné navrhnout vhodná preventivní, detekční a reaktivní opatření, která budou jednotlivá rizika eliminovat či alespoň zmírňovat.³⁵⁸ Těmto opatřením bude věnována podkapitola [4.4.](#)

Současně s analýzou rizik je vhodné zanalyzovat též stávající systém vnitřních předpisů a opatření, neboť na mnohá rizika už může být reagováno. Některé právnické osoby již například přijaly protikorupční program, který může být považován za funkční i z hlediska právní úpravy ZTOPO. Totéž může platit i o etickém kodexu, kodexu chování zaměstnance či dalších vnitřních předpisech. Tyto předpisy pak v takovém případě postačí začlenit do širšího systému předpisů a opatření zastřešených právě komplexně pojatým compliance programem.

Proces analýzy rizik i následných opatření je samozřejmě nezbytné vhodně zdokumentovat například v seznamu rizik sestávajícího z podrobných tabulek detailně hodnotících jednotlivé aspekty rizika anebo pomocí tzv. tepelných map.³⁵⁹ Konečně nezbyvá než připomenout, že stejně jako v případě angažovanosti vedení právnické osoby i řízení rizik je pokračujícím procesem. Proto je nezbytné, aby byla analýza rizik prováděna periodicky, například jednou ročně, a dále s každou významnější změnou v činnosti právnické osoby. Taková změna může spočívat ve změně povahy činnosti právnické osoby či jejím rozšířením, vstupem na nové trhy, v souvislosti s fúzí či významnou akvizicí, v důsledku legislativních změn nebo v souvislosti s jinou změnou vnějšího prostředí právnické osoby. Mnohdy bude totiž nezbytné, aby na tyto změny bylo v rámci opatření upravených compliance programem náležitě reagováno.³⁶⁰

4.4. Obsah compliance programu – preventivní, detekční a reaktivní opatření

Rozsah opatření nezbytných k tomu, aby byl naplněn předpoklad pro vyvinění právnické osoby z trestní odpovědnosti, se bude případ od případu lišit, což je vyjádřeno

³⁵⁸ VIDRNA, Jan a Pavel DOLANSKÝ. *Trestní odpovědnost obchodních společností a územních samosprávných celků*. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 78-79. ISBN 987-80-7400-160-4.

³⁵⁹ K tomu podrobněji viz OECD, UNODC a WORLD BANK. *Anti-Corruption Ethics and Compliance Handbook for Business*. *Oecd.org*. [online] [cit. 2018-04-11]. s. 13-14. Dostupné z: <http://www.oecd.org/corruption/anti-corruption-ethics-and-compliance-handbook-for-business.htm>

³⁶⁰ *Ibid.* s. 15

pojmem „*spravedlivě požadovat*“. Je totiž zřejmé, že po malé obchodní společnosti s několika zaměstnanci či dokonce po spolku založeném za neziskovým účelem lze *spravedlivě požadovat* podstatně jiný rozsah opatření než po nadnárodním koncernu s mnohamiliardovými ročními obraty a tisíci zaměstnanci.

Vidrna a Dolanský v tomto směru mluví o zásadě přiměřenosti postupů. Prvotním kritériem pro hodnocení přiměřenosti opatření je dle nich velikost právnické osoby a složitost její činnosti. Dále však poukazují na to, že některé právnické osoby mohou působit v oborech či na trzích, se kterými jsou spojeny rizikové obchodní transakce, čemuž je nutné postupy přizpůsobit.³⁶¹

Fenyk se Smejkalem používají obsahově obdobný termín v podobě zásady proporcionality, podle níž mají být přijatá opatření přiměřená povaze právnické osoby. Tyto autoři pak shora uvedená kritéria doplňují například o strukturu zákazníků a obchodních partnerů právnické osoby či skutečnost, že právnická osoba podléhá zvláštní regulaci (např. banky či pojišťovny, ale třeba také obchodník s vojenským materiálem).³⁶²

Metodika Nejvyššího státního zastupitelství vede státní zástupce k tomu, aby opatření hodnotili z hlediska jejich vhodnosti a přiměřenosti, přičemž podotýká, že ZTOPO nijak nedefinuje minimální standard takových opatření. Kritériem vhodnosti má Nejvyšší státní zastupitelství na mysli to, „*zda je příslušné opatření vůbec způsobilé dosáhnout zamýšleného cíle*“. Kritériem přiměřenosti se pak myslí to „*nakolik potřeba existence příslušného opatření odpovídá situaci u dané právnické osoby*“. Při hodnocení kritéria přiměřenosti se pak mají státní zástupci zabývat „*zejména formou, strukturou a velikostí právnické osoby, předmětem, zaměřením a délkou její činnosti, počtem, složením, řízením, postavením zaměstnanců a dalších odpovědných pracovníků právnické osoby, jejich znalostmi a dovednostmi, zřetelem na dřívější trestnou činnost, součinnost s orgány činnými v trestním řízení apod.*“³⁶³

Vrchní soud v Praze v usnesení ze dne 9. 3. 2017, sp. zn. 6 To 7/2017 vyložil pojem „*spravedlivě požadovat*“ následovně: „*Kritéria spravedlivosti mohou být různá, v*

³⁶¹ VIDRNA, Jan a Pavel DOLANSKÝ. *Trestní odpovědnost obchodních společností a územních samosprávných celků*. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 88-89. ISBN 987-80-7400-160-4.

³⁶² FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení pro nim. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 146-147. ISBN 978-80-7357-720-9.

³⁶³ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Nsz.cz.* [online] [cit. 2018-02-13]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/images/stories/Tiskovy/NovelaTOPO.pdf>

neposlední řadě i ekonomická. Od právnické osoby, jež má složitou vnitřní strukturu, v případě podniku – má vysoký obrat a velký počet zaměstnanců, lze oprávněně požadovat vyšší míru úsilí (nemateriálního a materiálního) vynaloženého na ochranu právnické osoby samotné před protizákonným jednáním v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, kterého by se mohly dopustit osoby uvedené v § 8 odst. 1 TOPO, než v případě právnické osoby/podniku menších měřítek.“

Šámal, Čentěš a Lorko zmiňují, že bude možné se při výkladu tohoto neurčitého právního pojmu inspirovat také rozhodovací praxí správních soudů, neboť obdobné ustanovení obsahují některé právní předpisy v případě odpovědnosti správněprávní a zákonodárce se jimi inspiroval. Tito autoři však zdůrazňují, že v případě liberace je možno brát v potaz toliko okolnosti objektivní, v případě exkulpace je možné zohlednit i okolnosti subjektivní. Je tedy nezbytné nahlížet na judikaturu správních soudů s vědomím tohoto rozdílu.³⁶⁴

Právní nauka i praxe pak opatření kategorizuje do několika na sebe navazujících stupňů. Konkrétně tak rozlišujeme opatření preventivní, detekční a reakční (represivní). Mezi jednotlivými kategoriemi existují kromě vazeb také překryvy, a tedy ne každé opatření je možné s jistotou zařadit pouze do jedné jediné kategorie. V dalším textu rozebereme opatření v podobě soustavy vnitřních předpisů (4.4.1.), úpravy organizační struktury (4.4.2.), vzdělávání zaměstnanců (4.4.3.), vhodně nastavené personální politiky (4.4.4.), komunikace a ochrany oznamovatelů (4.4.5.), nastavení vztahu ke třetím osobám a úpravy fúzí a akvizic (4.4.6.), systému vnitřní a vnější kontroly (4.4.7.), reakcí na zjištěné nedostatky (4.4.8.), vyhodnocování fungování compliance programu (4.4.9.) a záznamů o provádění jednotlivých opatření (4.4.10.).

4.4.1. Vnitřní předpisy

Základní rámec fungování právnických osob vytváří právní předpisy. Ty v prvé řadě upravují způsob založení, vzniku, zrušení a zániku právnické osoby, její povinně zřizované orgány a způsoby jejich rozhodování. Míra detailnosti, komplexnosti a kogentnosti takovýchto norem závisí do značné míry na typu právnické osoby. Fungování

³⁶⁴ ŠÁMAL, Pavel, Jozef ČENTĚŠ a Jakub LORKO. Možnosti exkulpace pri vyvodzovaní trestnej zodpovednosti právnických osôb v podmienkach Slovenskej republiky a Českej republiky. In JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017. s. 58-59. ISBN 978-80-7502-205-9.

kapitálových společností v podobě společností s ručením omezeným, a zejména akciových společností je do značné míry svázáno právními normami. Oproti tomu právní úprava fungování osobních společností je významně jednodušší, dovolující vyšší míru vlastní úpravy fungování. Stejně tak například právní úprava organizace spolku svojí značně dispozitivní povahou vytváří prostor pro vlastní úpravu. Dalším významným zdrojem poznání o fungování právnické osoby je její zakladatelské právní jednání, tedy zakladatelská listina, společenská smlouva či stanovy. Tyto dokumenty v rámci zákona dále především upravují základní rámec fungování právnické osoby a jejích orgánů.

Většina právnických osob však dnes s těmito základními rámci nevystačí, a proto přijímá další dokumenty podrobně upravující různé aspekty jejího fungování, které můžeme souhrnně označit jako vnitřní předpisy. Kvantita, podrobnost i struktura vnitřních předpisů značně variuje s ohledem na rozsah a povahu činnosti právnické osoby. Vidrna a Dolanský uvádí, že kvalitní předpisová základna, tedy mimo jiné taková, jež je v souladu s obecně závaznými právními předpisy, je prvotním předpokladem pro řádné fungování právnické osoby. Kvalitní předpisová základna by podle těchto autorů měla vykazovat znaky přiměřené detailnosti, transparentnosti a přehlednosti.³⁶⁵ Ačkoliv by tím analýza firemní kultury právnické osoby rozhodně neměla končit (k tomu blíže podkapitola 4.5.), zpravidla půjde také o místo, kam OČTŘ zaměří svůj prvotní zájem. Pro zajištění přehlednosti a transparentnosti vnitřních předpisů může sloužit například právě compliance program jako zastřešující dokument struktury vnitřních předpisů.

Etický kodex či obdobně nazvaný dokument je významným prvkem firemního compliance, který upravuje pro zaměstnance závazná pravidla chování nad rámec zákonných požadavků například ve vztahu k chování na pracovišti k nadřízeným i ostatním zaměstnancům, k obchodním partnerům v obchodních transakcích, k zákazníkům, ale v neposlední řadě i osobním a společenském životě. Kromě toho může posloužit také jako návod, jak se zachovat v určitých rizikových situacích, jako je například střet zájmů, nakládání s informacemi, které jsou předmětem obchodního tajemství, či v situacích korupčního charakteru. Řada těchto pravidel může být součástí i tzv. protikorupčního programu, který upravuje tuto problematiku specificky ve vztahu

³⁶⁵ VIDRNA, Jan a Pavel DOLANSKÝ. *Trestní odpovědnost obchodních společností a územních samosprávných celků*. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 103. ISBN 987-80-7400-160-4.

k prevenci korupčního jednání. Jazyk těchto dokumentů by měl být jasný, stručný a přístupný všem zaměstnancům.³⁶⁶

Vedle toho existuje pestrá škála dalších vnitřních předpisů. Například Šámal s Dědičem zmiňují organizační a pracovní řád a dále spisový, archivační a skartační řád.³⁶⁷ Velmi komplexní přehled vnitřních předpisů podali například Vidrna a Dolanský. Mezi vnitřní předpisy, vedle již shora zmíněných, řadí například personální řád, mzdový či platový řád, kompetenční a podpisový řád, pravidla týkající se majetku a závazků právnické osoby a vnitropodnikového účetnictví, kontrolní řád, pravidla BOZP, pravidla nakládání s osobními údaji a informacemi, které jsou předmětem obchodního tajemství, či například obchodní či marketingová pravidla.³⁶⁸

Fenyk se Šmejkallem naprosto správně upozorňují, že vnitřní předpisy musí mít zaměstnanci k dispozici v jazyce, kterému rozumí.³⁶⁹ Podobně mluví i metodický pokyn k FCPA ve vztahu k etickým kodexům dceřiných společností v jiných zemích.³⁷⁰ S ohledem na internacionalizaci pracovního trhu může tento požadavek vyvolat nutnost vést vnitřní předpisy hned v několika jazykových verzích.

4.4.2. Organizační struktura

Přehledná organizační struktura, ve které jsou jasně vymezené pravomoci a odpovědnosti jednotlivých organizačních útvarů bez jejich překrývání, je nezbytným prvkem řádné správy a řízení společnosti (*corporate governance*). S ohledem na to je vhodné zachycení organizační struktury, jednotlivých útvarů, jejich pravomocí a povinností v organizačním řádu právnické osoby. Častorál mezi dalšími zásadami řádného řízení a správy společnosti uvádí omezení počtu stupňů řízení, integraci

³⁶⁶ UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE a UNITED STATES SECURITIES AND EXCHANGE COMMISSION. A Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act. *Justice.gov*. [online] [cit. 2018-04-11]. s. 57. Dostupné z: <https://www.justice.gov/sites/default/files/criminal-fraud/legacy/2015/01/16/guide.pdf>

³⁶⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-116-1.

³⁶⁸ Pro úplný výčet viz VIDRNA, Jan a Pavel DOLANSKÝ. *Trestní odpovědnost obchodních společností a územních samosprávných celků*. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 103-104. ISBN 978-80-7400-160-4.

³⁶⁹ FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení pro nim. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 152. ISBN 978-80-7357-720-9.

³⁷⁰ UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE a UNITED STATES SECURITIES AND EXCHANGE COMMISSION. A Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act. *Justice.gov*. [online] [cit. 2018-04-11]. s. 57. Dostupné z: <https://www.justice.gov/sites/default/files/criminal-fraud/legacy/2015/01/16/guide.pdf>

organizačních celků a koncepční a systémový přístup vedení společnosti, který je umožněn tím, že je operativní rozhodování přeneseno na nižší stupně řízení.³⁷¹

Takové vymezení organizační struktury má však za následek to, že je právnická osoba charakterizována souhrnem pracovních pozic a úkolů, nikoliv osob, což v zaměstnancích vyvolává pocit nahraditelnosti, jenž může působit kriminogenně (k tomu blíže bod [3.4.3.](#)). Tyto protichůdné tendence bude proto nezbytné vyvažovat například péčí o zaměstnance (k tomu blíže bod [4.4.4.](#)) a vhodnou vnitřní komunikací (k tomu blíže bod [4.4.5.](#)).

Z hlediska uspořádání právnické osoby se dále zaměříme toliko na pozici oddělení compliance (či compliance officera), oddělení interního auditu či kontrolního oddělení. Pro oddělení tohoto typu je společné, že různá doporučení, metodiky i standardy považují za vhodné, aby tato oddělení byla přímo podřízena nejvyššímu vedení společnosti, statutárnímu orgánu či dozorčí radě.

Zákonem je postavení útvaru interního auditu upraveno toliko v zákoně o finanční kontrole, a to pouze pro orgány veřejné správy, kterými jsou z právnických osob podle § 2 zákona o finanční kontrole například státní příspěvková organizace, státní fond, územní samosprávný celek. Ustanovení § 29 zákona o finanční kontrole pak stanoví, že „*útvary interního auditu je přímo podřízen vedoucímu orgánu veřejné správy, který zajišťuje jeho funkční nezávislost a organizační oddělení od řídicích výkonných struktur*“.

Podřídit oddělení interního auditu přímo nejvyššímu vedení doporučují Mezinárodní standardy pro profesní praxi interního auditu – bod 1100 – Organizační nezávislost: „*Organizační nezávislost je dosažena účinným způsobem tehdy, pokud je vedoucí interního auditu funkčně podřízen orgánům společnosti.*“ Podle výkladu pojmů k těmto standardům se orgánem společnosti myslí „*nejvyšší úroveň řídicího orgánu (např. představenstvo, dozorčí rada nebo rada guvernérů nebo správní rada), která má odpovědnost za vedení dané organizace a/nebo za dohled nad činnostmi dané organizace a která přenáší zodpovědnost na její vedení.*“³⁷²

Nezávislému postavení, které je pro řádný výkon činnosti těchto oddělení nezbytné, by mělo vedle shora zmíněného zařazení do organizační struktury pomoci též

³⁷¹ ČASTORÁL, Zdeněk. *Ekonomická kriminalita: (z pohledu řízení a správy)*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2007. s. 65-66. ISBN 978-80-86754-83-3.

³⁷² THE INTERNATIONAL INTERNAL AUDIT STANDARDS BOARD. International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing. *Global.theiia.org*. [online] [cit. 2018-03-08]. Dostupné z: <https://global.theiia.org/standards-guidance/mandatory-guidance/Pages/Standards.aspx>

dostatečné personální a materiální zajištění, oprávnění vyžadovat dokumentaci ostatních oddělení i od členů nejvyššího vedení společnosti a povinnost těchto osob dokumentaci poskytnout či dokonce provádět neohlášené kontroly.³⁷³

Důležitá je též pozice pracovníků oddělení compliance ve vztahu k ostatním kolegům. Ta totiž může s ohledem na povahu činnosti vést k izolaci pracovníků oddělení compliance, což může být problematické zvláště v případě malých právnických osob či lokální divizí, kde bude tuto pozici zastávat třeba jediná osoba, případně i vedle dalších pracovních povinností. Pro posílení pozice zaměstnanců compliance oddělení, jejich nezávislosti a integrity a přilákání odborně zdatných pracovníků, navrhuje Gobert s Puncem, aby tito pracovníci patřili mezi nejlépe placené zaměstnance společnosti. Pro posílení pozice compliance oddělení navrhuje angažovat v nich zástupce nevládních neziskových organizací, zájmových skupin či odborů. Ve Spojených státech též posílily pozici compliance oddělení přísné sankce ukládané právnickým osobám, ve kterých tato oddělení nefungují efektivně. Špatná práce compliance oddělení může též plynout z nedostatečné či roztržité komunikace s dalšími odděleními právnické osoby, zejména s právním a účetním oddělením.³⁷⁴

4.4.3. Vzdělávání zaměstnanců

Významným preventivním opatřením je též řádné proškolení zaměstnanců. Tato školení by měla být zaměřena jednak na znalost právních předpisů regulujících konkrétní odvětví, tak na znalost vnitřních předpisů právnické osoby a nastavení interních procesů. Samotné přijetí vnitřních předpisů bez toho, aniž by se s nimi zaměstnanci důkladně seznámili totiž bezpochyby nelze považovat za dostatečné. Obsah školení zaměstnanců by měl zejména odpovídat jejich pracovnímu zařazení. Zaměstnance ve výrobě tak zpravidla nebude nutné školit v problematice hospodářské soutěže či korupčního jednání, a naopak u nich bude kladen důraz na bezpečnost práce a důkladné proškolení ohledně obsluhy strojů. Obsah školení bude právě opačný u zaměstnanců obchodního oddělení.³⁷⁵

³⁷³ GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. s. 326, 330. ISBN 978-04-0695-006-2.

³⁷⁴ Ibid. s. 330-332

³⁷⁵ MINISTRY OF JUSTICE. The Bribery Act 2010 – Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing (section 9 of the Bribery Act 2010). *Assets.publishing.service.gov.uk*. [online] [cit. 2018-04-11]. s. 30. Dostupné z: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/181762/bribery-act-2010-guidance.pdf

Podobně jako v případě vnitřních předpisů i v rámci školení zaměstnanců je třeba dbát na to, aby byl jazyk školení přístupný všem účastníkům. Nezbytné je vždy proškolit nové zaměstnance a periodicky též proškoloovat zaměstnance stávající. Rozsah a intenzitu školení je vhodné přizpůsobit intenzitě rizik, která jsou s konkrétní pozicí spojena. Z hlediska formy školení lze využít i moderní výukové metody v podobě e-learningu. Domníváme se nicméně, že v případě komplexnějších problematik je vhodné využít spíše výukové metody, které umožňují interakci mezi posluchači a lektorem, a tudíž i okamžitou zpětnou vazbu, možnost vyjasnění nejasností či možnost většího přizpůsobení výkladu potřebám posluchačů. Výstupem ze školení by přitom neměla být pouze podepsaná prezenční listina, nýbrž dokumenty, které prokazují, že zaměstnanci probrané materií dostatečně porozuměli.³⁷⁶

Metodický pokyn k FCPA dále zmiňuje, že je nezbytné zajistit zaměstnancům možnost konzultovat konkrétní problém v souvislosti s firemním compliance, a to i v případě, že potřebují bezodkladnou radu.³⁷⁷

4.4.4. Personální politika

Personální politiku můžeme rozdělit do několika rovin, a to na politiku ve vztahu k novým zaměstnancům, na péči o zaměstnance stávající a na jejich odměňování. S ohledem na to, že právě zaměstnanci jsou jedním ze zdrojů vnitřních rizik (k rizikům blíže [4.3.2.](#)), je této problematice třeba věnovat náležitou pozornost a alespoň základní zásady personální politiky v compliance programu upravit.

Jde-li o nábor nových zaměstnanců, je nutno v tomto směru podotknout, že ten je do značné míry odvislý od situace na trhu práce. Například Vidrna a Dolanský ve své publikaci z roku 2014 uvádí, že situace na trhu práce je v České republice z pohledu zaměstnavatelů mimořádně příznivá, neboť na něm panuje rekordní nezaměstnanost.

³⁷⁶ Ibid. s. 30

³⁷⁷ UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE a UNITED STATES SECURITIES AND EXCHANGE COMMISSION. A Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act. *Justice.gov*. [online] [cit. 2018-04-11]. s. 59. Dostupné z: <https://www.justice.gov/sites/default/files/criminal-fraud/legacy/2015/01/16/guide.pdf>

Zaměstnavatelé si tak mohli vybírat z velkého množství uchazečů, a klást na uchazeče o zaměstnání vysoké požadavky.³⁷⁸ V současnosti je však situace úplně opačná.³⁷⁹

V souvislosti s náborem nových zaměstnanců Vidrna a Dolanský zmiňují tzv. prescreening vybraných uchazečů, který má za cíl odhalit případná osobní rizika spojená s konkrétní potenciálním zaměstnancem. Tento proces může být prováděn buď personálním oddělením právnické osoby, anebo personální agenturou. Tito autoři však také zdůrazňují užitečnost osobních doporučení a referencí.³⁸⁰

Odkázat je též třeba na zákonnou úpravu získávání informací od budoucích zaměstnanců obsaženou v § 30 odst. 2 zákoníku práce: „Zaměstnavatel smí vyžadovat v souvislosti s jednáním před vznikem pracovního poměru od fyzické osoby, která se u něj uchází o práci, nebo od jiných osob jen údaje, které bezprostředně souvisejí s uzavřením pracovní smlouvy.“ Rozsah takto získávaných informací pak bude závislý na povaze pracovní pozice, kterou bude mít zaměstnavatel v úmyslu uchazečem obsadit. Například banky využívají několikastupňového přijímacího procesu včetně assessment center, která mají odhalit schopnosti i povahové vlastnosti uchazečů o zaměstnání. Znalost psychologického profilu uchazeče pak může být důležitá nejen v případě vedoucích pozic, u kterých se mohou projevat rysy machiavelistické inteligence (k tomu blíže bod [3.4.3.](#)), ale například i u řidičů dopravních prostředků městské hromadné dopravy, pedagogických pracovníků či obecně pracovních pozic spojených se zvýšenou stresovou zátěží.

Jak zmiňujeme výše pod bodem [4.4.2.](#), negativním rysem spojeným s korporátní organizační strukturou bývá její odlidštění, které v zaměstnancích vyvolává pocit snadné nahraditelnosti, a též nepřispívá ke zdravé firemní kultuře, ve které je podporována osobní odpovědnost každého jednotlivce. Z tohoto pohledu považujeme za vhodné, aby zaměstnavatelé dbali i na tuto stránku věci, tedy vytvářeli vhodné pracovní podmínky nejen pro bezpečný výkon pracovní činnosti, ale usilovali též o osobní i odborný rozvoj svých zaměstnanců, o utužení pracovního kolektivu a pocitu sounáležitosti s právnickou

³⁷⁸ VIDRNA, Jan a Pavel DOLANSKÝ. *Trestní odpovědnost obchodních společností a územních samosprávných celků*. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 103-104. ISBN 987-80-7400-160-4.

³⁷⁹ ČESKÁ TELEVIZE. Nezaměstnanost v březnu dále klesla, lidí bez práce bylo nejméně od listopadu roku 1997. *Ceskatelevize.cz*. [online] [cit. 2018-04-14]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/2445358-nezamestnanost-v-breznu-dale-klesla-lidi-bez-prace-bylo-nejmene-od-listopadu-roku>

³⁸⁰ VIDRNA, Jan a Pavel DOLANSKÝ. *Trestní odpovědnost obchodních společností a územních samosprávných celků*. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 112-113. ISBN 987-80-7400-160-4.

osobou. K tomu mohou využít například podpory z fondu kulturních a sociálních potřeb, podpory odborného rozvoje zaměstnanců či teambuildingové aktivity. Nejvyšší soud v rozsudku ze 12. 2. 2009, sp. zn. 21 Cdo 5060/2007, definoval teambuilding jako „intenzivní a záměrné (cílené) budování a rozvíjení pracovního potenciálu pracovních týmů; zejména bývá kladen důraz na prohloubení motivace a vzájemné důvěry, na zlepšení výkonnosti a komunikace mezi členy pracovního kolektivu, na zlepšení týmové kreativity apod.“

Pod bodem [3.4.2.](#) jsme popsali jako jeden z kriminogenních faktorů nesprávně nastavený systém odměňování zaměstnanců. Připomeňme, že jde o systém odměňování, který je nastaven příliš motivačně, což má za následek to, že se zaměstnanci snaží dosáhnout bonusů a prémie i za cenu porušování právních předpisů. Řešením tohoto problému je zahrnutí i dalších kritérií pro hodnocení vedle těch výkonnostních. Systém odměňování, ale i podmínky kariérního růstu by tak měly zohledňovat kritéria v podobě chování v souladu s právními předpisy i etickými pravidly právnické osoby. Zaměstnanci mohou být též odměňováni za podněty ke zlepšení a rozvoji compliance programu právnické osoby. Naopak snahy o obcházení pravidel mají být v takovém systému odměňování tvrdě postihovány například snížením osobního ohodnocení, popřípadě mají vést ke zhoršení kariérních vyhlídek.³⁸¹

4.4.5. Komunikace a ochrana oznamovatelů

Jedním z kriminogenních faktorů na úrovni právnické osoby jsou nedostatky v komunikaci, zejména mezi jednotlivými články řízení (blíže viz bod [3.4.2.](#)). Komunikaci na všech úrovních je tedy třeba rozvíjet, a to včetně komunikace s nejvyšším vedením společnosti a členy vedení navzájem.³⁸² Tomu mohou napomáhat například pravidelná jednání týkající se nejen konkrétních obchodních případů, ale také samotného fungování právnické osoby. Při takových jednání, a nejen při nich, musí být podporována možnost vyjádření vlastního názoru každého účastníka a vedení věcné diskuse.

³⁸¹ UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE a UNITED STATES SECURITIES AND EXCHANGE COMMISSION. A Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act. *Justice.gov*. [online] [cit. 2018-04-11]. s. 59-60. Dostupné z: <https://www.justice.gov/sites/default/files/criminal-fraud/legacy/2015/01/16/guide.pdf>

³⁸² FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení pro nim. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 154. ISBN 978-80-7357-720-9.

Významné je také budování důvěry mezi zaměstnanci a jejich nadřízenými například prostřednictvím výše uvedených teambuildingových akcí.

Podle zahraničních doporučení je nezbytné v interní i externí komunikaci klást neustálý důraz na nezbytnost jednat v souladu s právními předpisy a etickými pravidly a pro případy jejich porušení vybudovat vhodný systém k jejich ohlašování (tzv. whistleblowing). Tento systém může spočívat například ve zřízení speciální telefonní linky pro oznamování protiprávního jednání, e-mailové adresy, webového formuláře či „schránky důvěry“, které budou dostupné jak zaměstnancům, tak osobám stojícím mimo právnickou osobu (např. zákazníkům či obchodním partnerům). Další možností je zřízení institutu firemního ombudsmana. Základem těchto komunikačních kanálů musí být naprostá důvěrnost komunikace, případně dokonce anonymita oznamovatelů. Význam těchto opatření je zejména detekční, ale může působit též preventivně.

Na takto obdržené podněty pak musí být ze strany právnické osoby, zejména oddělení compliance, náležitě reagováno. Musí být tedy provedeno prošetření těchto oznámení a v případě zjištění porušení právních či vnitřních předpisů musí být z těchto zjištění vyvozeny důsledky ve vztahu ke konkrétnímu zaměstnanci a případně jeho nadřízeným (k tomu blíže bod [4.4.8.](#)), a dále ve vztahu k systému řízení a kontroly, popřípadě compliance programu jako celku (k tomu blíže bod [4.4.9.](#)).³⁸³ Pro případ, že oznamovatel učiní oznámení neanonymně, považujeme za vhodné, aby měl právo na informace o výsledku šetření a případných přijatých opatřeních. Tím bude posílena důvěra oznamovatele ve fungování compliance programu, ale také půjde o kontrolní mechanismus vůči samotnému compliance oddělení, u kterého si lze klást otázku, kdo bude kontrolovat kontrolora.

³⁸³ Např. UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE a UNITED STATES SECURITIES AND EXCHANGE COMMISSION. A Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act. *Justice.gov*. [online] [cit. 2018-04-11]. s. 61. Dostupné z: <https://www.justice.gov/sites/default/files/criminal-fraud/legacy/2015/01/16/guide.pdf>. Či přímo UNITED STATES SENTENCING COMMISSION. Guidelines Manual. *Ussc.gov*. [online] [cit. 2018-03-06]. s. 535. Dostupné z: <https://www.uscc.gov/sites/default/files/pdf/guidelines-manual/2016/GLMFull.pdf>. A dále MINISTRY OF JUSTICE. The Bribery Act 2010 – Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing (section 9 of the Bribery Act 2010). *Assets.publishing.service.gov.uk*. [online] [cit. 2018-04-11]. s. 29. Dostupné z: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/181762/bribery-act-2010-guidance.pdf

4.4.6. Vztah ke třetím osobám, fúze a akvizice

Společným jmenovatelem pro tuto oblast je anglosaský právní institut due diligence, tedy institut náležité opatrnosti či náležité pečlivosti. Jinými slovy jde o obezřetný postup při provádění zejména obchodních transakcí s ohledem na míru rizik s takovou transakcí spojenými. V závislosti na míře rizik je nezbytné provést takové kroky, které rizika minimalizují či eliminují a které lze v obdobné situaci důvodně očekávat.³⁸⁴ Due diligence je významným postupem též při využívání zastoupení, poradenství, distribuce či dalších služeb třetích osob.³⁸⁵ Ačkoliv ve vztahu k těmto osobám novela ZTOPO omezila přičitatelnost (k tomu blíže bod [2.4.5.](#)), nelze tuto problematiku pominout, neboť trestná činnost těchto třetích osob může ovlivnit reputaci samotné právnické osoby, ale nelze též vyloučit, že se některý ze zaměstnanců právnické osoby může například ve formě trestné součinnosti pod vlivem těchto třetích osob na trestné činnosti podílet.

Míra rizik a tomu odpovídajících opatření ve vztahu ke třetím osobám je přitom závislá na mnoha faktorech, a to zejména na odvětví a zemi, ve které transakce probíhá, na povaze a velikosti takové transakce a předchozích zkušenostech s konkrétní třetí osobou. Bez ohledu na to však metodický pokyn k FCPA zmiňuje tři principy, které budou spojeny s due diligence každé transakce. Předně je třeba mít znalost o kvalifikaci třetí osoby, jejích dalších obchodních vazbách, její obchodní reputaci a s ohledem na korupční rizika její případné vazby na představitele veřejné moci. Dále je třeba, aby společnost věděla, jakou roli třetí osoba v konkrétní obchodní transakci sehrává a v čem spočívají třetí osobou poskytované služby, a dále aby k těmto službám existovala dokumentace potvrzující, že služby, za které bylo zapláceno, byly též provedeny. Lakonicky řečeno, zda například provedené platby za služby nebyly ve skutečnosti úplatkem. Poslední princip spočívá v periodickém provádění due diligence ve vztahu k takové třetí osobě. Vedle toho je vhodné seznámit třetí osobu s vlastním compliance

³⁸⁴ VIDRNA, Jan a Pavel DOLANSKÝ. *Trestní odpovědnost obchodních společností a územních samosprávných celků*. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 93. ISBN 987-80-7400-160-4.

³⁸⁵ UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE a UNITED STATES SECURITIES AND EXCHANGE COMMISSION. A Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act. *Justice.gov*. [online] [cit. 2018-04-11]. s. 60. Dostupné z: <https://www.justice.gov/sites/default/files/criminal-fraud/legacy/2015/01/16/guide.pdf>

programem a závazky, které pro právnickou osobu plynou z právních předpisů a etických pravidel, a případně požadovat dodržování obdobných závazků.³⁸⁶

S náležitou opatrností je též nezbytné postupovat v případě fúzí a akvizic, přičemž shora řečené lze uplatnit i v těchto případech. Rizika spojená s těmito transakcemi jsou totiž nejen ekonomická, ale i právní. Rizika právní spočívají především v přechodu trestní odpovědnosti na právnickou osobu jakožto právního nástupce a dále v tom, že do struktur právnické osoby nově začlenění zaměstnanci mohou dále pokračovat v protiprávní činnosti.³⁸⁷ Z hlediska trestní odpovědnosti podle ZTOPO je vhodné připomenout, že trestní odpovědnost na právního nástupce přechází bez dalšího a bez možnosti se vyvinut (k tomu podrobněji pod bodem [2.5.1.](#)). Sebedůkladnější due diligence v tomto případě tedy nezabrání přechodu trestní odpovědnosti, pokud k právnímu nástupnictví dojde. Význam due diligence tak spočívá v tom, že pro odhalená rizika či dokonce pochybení nebude k takové transakci vůbec přistoupeno.

4.4.7. Systém vnitřní a vnější kontroly

Základem detekčních opatření compliance programu je systém vnitřní a vnější kontroly fungování právnické osoby. Častorál s odkazem na tuzemskou literaturu uvádí, že interní a externí audity odhalí vůbec nejvíce podvodů páchaných v tuzemských společnostech.³⁸⁸ Vedle kontrolní činnosti prováděné kontrolním oddělením, oddělením compliance, oddělením interního auditu či externí auditorskou společností lze mezi kontrolní mechanismy zařadit také výše zmíněný whistleblowing (k tomu blíže bod [4.4.5.](#)). USSG uvádí monitoring a audity jako jednu z podmínek pro efektivního fungování compliance programu.³⁸⁹

Provádění kontroly a interního auditu je zákonem upraveno toliko pro orgány veřejné správy³⁹⁰ v zákoně o finanční kontrole, a to konkrétně v § 26 a násl. zákona o

³⁸⁶ Ibid. s. 60-61

³⁸⁷ Ibid. s. 62

³⁸⁸ ČASTORÁL, Zdeněk. *Ekonomická kriminalita: (z pohledu řízení a správy)*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2007. s. 79. ISBN 978-80-86754-83-3.

³⁸⁹ UNITED STATES SENTENCING COMMISSION. Guidelines Manual. *Ussc.gov*. [online] [cit. 2018-03-06]. s. 335. Dostupné z: <https://www.ussc.gov/sites/default/files/pdf/guidelines-manual/2016/GLMFull.pdf>

³⁹⁰ Z ust. § 2 písm. a) zákona o finanční kontrole plyne, že jde o „organizační složka státu, která je účetní jednotkou podle zvláštního právního předpisu, státní příspěvková organizace, státní fond, územní samosprávný celek, městská část hlavního města Prahy, příspěvková organizace územního samosprávného celku nebo městské části hlavního města Prahy a jiná právnická osoba zřízená k plnění úkolů veřejné správy

finanční kontrole ve vztahu k řídicí kontrole a v § 28 a násl. zákona o finanční kontrole ve vztahu k provádění interního auditu. Ustanovení § 20 zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, pak vymezuje subjekty, jejichž řádné i mimořádné účetní závěrky musí být ověřeny auditorem.

V rámci právnických osob, které se zákonem o finanční kontrole neřídí, je vhodné provádění kontroly upravit vnitřním předpisem například v podobě kontrolního řádu. Ten zpravidla vymezuje *„formální pravidla a zásady této kontroly, včetně druhé kontrol, předmětů kontrol, doby provádění a způsobů kontrol. Charakterizuje kontrolované subjekty a řeší také pozici subjektů, které kontrolu provádějí.“*³⁹¹

Se systémem kontrolních opatření úzce souvisí problematika monitorování zaměstnanců. Rozvoj výpočetní techniky v tomto ohledu podstatně rozšířil možnosti zaměstnavatelů monitorovat chování zaměstnanců na pracovišti. Může jít například o kamerové systémy, čipové karty zaznamenávající pohyb zaměstnanců po pracovišti, monitoring elektronické komunikace i samotného využívání výpočetní techniky, monitoring služebního telefonu, GPS sledování využívání vozového parku atp.

Zákonnou oporu pro taková opatření poskytuje § 316 odst. 1 zákoníku práce, který stanoví, že *„zaměstnanci nesmějí bez souhlasu zaměstnavatele užívat pro svou osobní potřebu výrobní a pracovní prostředky zaměstnavatele včetně výpočetní techniky ani jeho telekomunikační zařízení. Dodržování zákazu podle věty první je zaměstnavatel oprávněn přiměřeným způsobem kontrolovat.“* Ustanovení § 316 odst. 2 zákoníku práce pak pro některé způsoby monitoringu stanovuje požadavek závažného důvodu: *„Zaměstnavatel nesmí bez závažného důvodu spočívajícího ve zvláštní povaze činnosti zaměstnavatele narušovat soukromí zaměstnance na pracovištích a ve společných prostorách zaměstnavatele tím, že podrobuje zaměstnance otevřenému nebo skrytému sledování, odposlechu a záznamu jeho telefonických hovorů, kontrole elektronické pošty nebo kontrole listovních zásilek adresovaných zaměstnanci.“* Povolená míra a způsob zásahů do soukromí konkrétního zaměstnance tak bude záviset na jeho pracovním zařazení a rizik z toho zařazení plynoucích. Ustanovení § 316 odst. 3 zákoníku práce pak stanovuje

zvláštním právním předpisem nebo právníká osoba zřízená na základě zvláštního právního předpisu, která hospodaří s veřejnými prostředky“.

³⁹¹ VIDRNA, Jan a Pavel DOLANSKÝ. *Trestní odpovědnost obchodních společností a územních samosprávných celků*. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 106. ISBN 987-80-7400-160-4.

informační povinnost zaměstnavatele vůči zaměstnanci ve vztahu k opatřením podle § 316 odst. 2 zákoníku práce.

V souvislosti s monitorováním zaměstnanců je nezbytné připomenou zejména ústavní ochranu některých osobnostní práv, která mohou být takovýmto postupem porušena. Konkrétně jde o právo na soukromí podle čl. 7 LZPS a jeho ochranu před neoprávněnými zásahy podle čl. 10 odst. 2 LZPS, právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě podle čl. 10 odst. 3 LZPS a ochranu listovního tajemství podle čl. 13 LZPS, které se vztahuje i na elektronickou komunikaci. Ochrana soukromí je pak podrobněji upravena § 81 a následně občanského zákoníku. Při zavádění monitorovacích opatření je též nutné brát v potaz i právní předpisy týkající se ochrany osobních údajů, a to nově konkrétně GDPR. Zásada minimalizace údajů vyjádřená v čl. 5 odst. 1 písm. c) GDPR totiž stanoví, že osobní údaje mohou být zpracovávány pouze v „*nezbytném rozsah ve vztahu k účelu, pro který jsou zpracovávány*“. Zároveň je pak třeba dostát i dalším zásadám a pravidlům pro zpracovávání osobních údajů stanovených v GDPR.

Vedle legislativních aspektů zavádění monitorovacích opatření je vhodné též zvážit aspekty psychosociální. Extenzivní zásahy do soukromí zaměstnanců bezpochyby nenastolí příjemné pracovní prostředí a nepovedou k budování vzájemné důvěry mezi zaměstnanci a jejich nadřízenými. I z těchto důvodů považujeme za vhodné, aby tato opatření byla omezena na maximální možnou míru. Na místo toho by mělo vedení společnosti vyvíjet snahu o vytvoření firemní kultury, ve které se zaměstnanci řídí právními i etickými normami, neboť tyto normy přijali za vlastní, internalizovali je, a jejich dodržování považují za správné, a nikoliv proto, že by jejich nevhodné chování mohlo být odhaleno a sankcionováno. Vytvoření takové firemní kultury bude bezpochyby náročnější, avšak z dlouhodobého hlediska pokládáme takový postup za vhodnější.

4.4.8. Reakce na zjištěné nedostatky

Pokud některé z detekčních opatření zjistí nedostatky, je nezbytné, aby na to bylo ze strany právnické osoby reagováno. Adekvátní reakce je totiž důkazem o tom, že jsou stanovená pravidla rovněž vymáhána, což pak svědčí o funkčnosti compliance programu právnické osoby. Tato reakce by přitom měla být dvojitá, a to jednak ve vztahu ke konkrétnímu porušení právních předpisů či etických pravidel, tak v tom, že budou přijata

opatření, která podobným situacím v budoucnu zabrání (této problematice se bude věnovat pod bodem [4.4.9.](#)).³⁹² Tento požadavek zmiňuje i metodika Nejvyššího státního zastupitelství.³⁹³

Ve vztahu ke konkrétnímu porušení je předně vhodné vyvodit pracovněprávní odpovědnost jednotlivých zaměstnanců, popřípadě jejich nadřízených, pokud například zanedbali povinnou kontrolu či jejich jednání jinak vedlo ke spáchání protiprávního či neetického jednání (např. přílišný tlak na výkon bez ohledu na pravidla compliance). Tato opatření mohou spočívat v napomenutí zaměstnance, v písemném upozornění na možnost výpovědi, snížení jeho osobního ohodnocení, uplatňování nároku na náhradu škody či v případě závažných porušení až jednostranným ukončením pracovního poměru se zaměstnancem. Tato opatření je samozřejmě nezbytné aplikovat v souladu se zákoníkem práce. Ten například stanovuje podmínky, za kterých lze se zaměstnancem skončit pracovní poměr výpovědí (§ 52 a násl. zákoníku práce) či okamžitým zrušením ze strany zaměstnavatele (§ 56 a násl. zákoníku práce), či například zakazuje ukládání pokut zaměstnanci a jejich srážení ze mzdy (§ 346d odst. 7 a § 147 odst. 3 zákoníku práce), a proto je přípustné snížit pouze nenárokovou část mzdy, přičemž je zaměstnavatel i přitom vázán pracovní smlouvou a vlastními vnitřními předpisy.

Závažná porušení právních předpisů by též měla být hlášena příslušným orgánům veřejné moci, a měla by být spojena se snahou o odstranění škodlivého následku protiprávního činu. ZTOPO totiž poměrně široce upravuje pravidla pro aplikaci institutu účinné lítosti (k tomu blíže bod [2.5.2.](#)). Takový postup také svědčí o funkčnosti detekčních a reakčních opatření právnické osoby, a tedy by mohl být jedním z argumentů pro aplikaci ustanovení o vyvinění (k tomu blíže bod [2.4.7.](#)). V neposlední řadě, pokud nebude možnost aplikovat účinnou lítost, ani vyvinění, měl by se takový postup promítnout v rovině ukládání sankce právnické osobě (k tomu blíže bod [2.5.3.](#)).

Obdobně, s výjimkou účinné lítosti, bude působit takový postup v případě odpovědnosti právnické osoby za přešůpek, neboť § 21 zákona o odpovědnosti za přešůpky upravuje institut zprošůtění odpovědnosti za přešůpek a podle § 39 písm. d)

³⁹² UNITED STATES SENTENCING COMMISSION. Guidelines Manual. *Ussc.gov*. [online] [cit. 2018-03-06]. s. 535, 537-538. Dostupné z: <https://www.usc.gov/sites/default/files/pdf/guidelines-manual/2016/GLMFull.pdf>

³⁹³ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Nsz.cz*. [online] [cit. 2018-02-13]. s. 19. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/images/stories/Tiskovy/NovelaTOPO.pdf>

zákona o odpovědnosti za přestupky je polehčující okolností skutečnost, že pachatel „oznámil přestupek správnímu orgánu a při jeho objasňování účinně napomáhal“.

Zároveň je však třeba uvést, že rozhodnutí právnické osoby trestný čin neoznámít, případně nespolupracovat s OČTŘ nemůže jít právnické osobě k tíži, neboť by šlo o porušení zákazu donucování k sebeobviňování ve smyslu čl. 37 odst. 1 LZPS. Soudní praxí však doposud nebyla vyřešena otázka, jak tuto problematiku řešit ve vztahu k trestným činům nepřekážení trestného činu podle § 367 trestního zákoníku a neoznámení trestného činu podle § 368 trestního zákoníku, které mohou být oba přičteny právnické osobě.

4.4.9. Vyhodnocování fungování a revize compliance programu

Dobře fungující compliance program však není pouze jednou navržen a poté vynucován, ale jeho fungování je dále testováno a vyhodnocováno. Jsou-li pak odhaleny nedostatky v compliance programu či objeví-li se nová rizika, je nezbytné compliance program revidovat. Skutečnost, že jsou objeveny nedostatky compliance programu rovněž svědčí o tom, že je tento dokument skutečně uplatňován a není pouze na papíře.³⁹⁴ Vyhodnocování jednotlivých opatření i compliance programu jako celku by přitom mělo probíhat periodicky (např. jednou ročně), ale rovněž v případě, že jsou odhalena konkrétní porušení právních předpisů či etických pravidel.³⁹⁵

O nezbytnosti vyhodnocovat fungování compliance programu a jeho revizí se vedle zahraničních dokumentů zmiňuje také usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 9. 3. 2017, sp. zn. 6 To 7/2017: „(...) kodex musí být pravidelně revidován a zlepšován, výsledky z jeho aplikace musí být pravidelně vyhodnocovány“.

Zásady i konkrétní pravidla pro tento postup je žádoucí upravit přímo v compliance programu. Do tohoto procesu je rovněž vhodné zapojit kontrolní orgán právnické osoby (tj. např. dozorčí radu, kontrolní komisi či revizora).³⁹⁶ Stejně jako

³⁹⁴ UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE a UNITED STATES SECURITIES AND EXCHANGE COMMISSION. A Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act. *Justice.gov*. [online] [cit. 2018-04-11]. s. 61-62. Dostupné z: <https://www.justice.gov/sites/default/files/criminal-fraud/legacy/2015/01/16/guide.pdf>

³⁹⁵ UNITED STATES SENTENCING COMMISSION. Guidelines Manual. *Ussc.gov*. [online] [cit. 2018-03-06]. s. 535, 538. Dostupné z: <https://www.usc.gov/sites/default/files/pdf/guidelines-manual/2016/GLMFull.pdf>

³⁹⁶ FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení pro nim. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s. 154. ISBN 978-80-7357-720-9.

v případě přípravy compliance programu se hodí do revizí zapojit i zaměstnance (např. ve formě dotazníku či ankety), neboť právě oni by s ním měli nejčastěji přicházet do styku.³⁹⁷

4.4.10. Záznamy o fungování compliance programu

V souvislosti s prováděním shora uvedených opatření je takřka nezbytné vést patřičnou dokumentaci stejně jako v případě analýzy rizik (k tomu blíže bod [4.3.2.](#)). Nejeví se totiž jako pravděpodobné, že by právnická osoba mohla efektivně vyhodnocovat fungování compliance programu bez řádné dokumentace k jeho fungování. Právnická osoba by tedy prostřednictvím oddělení compliance měla vést záznamy o provedených kontrolách a jejich zjištěních, o přijatých podnětech a jejich vyhodnocení a v neposlední řadě též o opatřeních, která byla přijata s ohledem na zjištěné nedostatky. Základní pravidla o vedení záznamů mohou být rovněž stanovena přímo v compliance programu, přičemž jejich rozvedení bude vhodné učinit v kontrolním či spisovém řádu.

O důležitost vedení záznamů o fungování compliance svědčí také usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 9. 3. 2017, sp. zn. 6 To 7/2017: *„Pramenem poznání o fungování a schopnosti plnit vytčené cíle kodexu (...) budou zejména písemné záznamy o provedených školeních, z nichž budou patrný četnost, náplň a intenzita školení, záznamy o prováděných kontrolách, zjištěných proviněních a opatřeních přijatých po zjištění proviněních.“*

4.5. Skutečné fungování compliance programu

Jak již bylo shora opakovaně zmíněno, pro aplikaci institutu vyvinění bude nezbytné compliance program či alespoň některá z opatření rozebraných v podkapitole [4.4.](#) přijmout, ale musí též v praxi fungovat. O tom svědčí, jak zahraniční zkušenosti, tuzemská odborná literatura, tak už i rozhodovací praxe tuzemských soudů.

³⁹⁷ MINISTRY OF JUSTICE. The Bribery Act 2010 – Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing (section 9 of the Bribery Act 2010). *Assets.publishing.service.gov.uk*. [online] [cit. 2018-04-11]. s. 31. Dostupné z: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/181762/bribery-act-2010-guidance.pdf

USAM například zmiňuje compliance program, který je pouze na papíře (*paper progame*), jakožto opak k vytvořenému, implementovanému, hodnocenému a revidovanému compliance programu, který jedině může vést k tomu, že státní zástupce dojde k závěru, že právnickou osobu stíhat nebude (*9-28.800 - Corporate Compliance Programs*).³⁹⁸

Nutnost faktického naplňování přijatých opatření zmiňují také Šámal s Dědičem.³⁹⁹ Dále například Jelínek uvádí, že je třeba zjišťovat, „*zda přijatá opatření byla v konkrétní právnické osobě naplňována, vyžadována, kontrolována, vynucována a aktualizována podle konkrétních věcných a časových potřeb, a to vše ve vztahu ke konkrétním osobám, jejichž jednání se má přičítat právnické osobě*“.⁴⁰⁰ Zvláště poslední zmíněná podmínka, tj. posuzování těchto opatření ve vztahu ke konkrétní osobě, může působit výkladové potíže v případě, že bude právnické osobě přičítán trestný čin neztotožněné fyzické osoby podle § 8 odst. 3 ZTOPO (k tomu blíže bod [2.4.8.](#)).

A konečně nezbytnost posouzení skutečného fungování přijatých opatření zmiňuje i právní praxe. Metodika Nejvyššího státního zastupitelství uvádí, že se OČTŘ musí zabývat fungováním přijatých opatření ve vztahu k projednávané věci, a hlavně v souvislosti s možností aplikace institutu vyvinění. Úkolem OČTŘ pak podle metodiky není provádět audit celé firemní kultury právnické osoby.⁴⁰¹

Požadavek širšího vhledu do fungování právnické osoby v souvislosti s aplikací institutu vyvinění však zastal Vrchní soud v usnesení ze dne 9. 3. 2017, sp. zn. 6 To 7/2017: „*Aby mohl soud učinit spolehlivý závěr o tom, že právnická osoba vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v § 8 odst. 1 TOPO zabránila, musí podrobně nahlédnout do fungování celé právnické osoby, musí si učinit představu o jejím fungování, řízení, vnitřní kontrole a o schopnosti adekvátně reagovat na zjištěné problémy obecně a stejně tak konkrétně v případě páchaní protiprávních činů v jejím zájmu a v rámci její činnosti.*“

³⁹⁸ UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE, Offices of the United States Attorneys. Principles of Federal Prosecution Of Business Organizations. *Justice.gov*. [online] [cit. 2018-03-05]. Dostupné z: <https://www.justice.gov/usam/usam-9-28000-principles-federal-prosecution-business-organizations>

³⁹⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 211. ISBN 978-80-7400-116-1.

⁴⁰⁰ JELÍNEK, Jiří. Koncepce trestní odpovědnosti právnických osob. *Acta Univeritatis Carolinae – Iuridica*. 2017, č. 2, s. 23. ISSN 0323-0619.

⁴⁰¹ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Nsz.cz*. [online] [cit. 2018-02-13]. s. 19. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/images/stories/Tiskovy/NovelaTOPO.pdf>

Konečně je vhodné zabývat se otázkou, která ze stran bude prokazovat, zda právnická osoba učinila vše, co po ní lze spravedlivě požadovat. Jak podrobně ilustroval Bohuslav, právní teorie je v odpovědi na tuto otázku značně rozdělená.⁴⁰²

Z čistě jazykového výkladu znění ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO („*právnická osoba prokáže*“) plyne, že by to měla být právě právnická osoba.

Takový závěr by však byl odklonem od dosavadní praxe dokazování v trestním řízení, jež je založeno na zásadě presumpce nevinny (čl. 40 odst. 2 LZPS a § 2 odst. 2 trestního řádu), ze které plyne též zásada, že důkazní břemeno leží na obžalobě. Komentářová literatura k tomu uvádí: „*Obviněný (obžalovaný) tedy není povinen dokazovat žádnou skutečnost, tedy ani svědčící v jeho prospěch, ať už se vztahuje k rozhodnutí o trestném činu, pachateli, trestu, ochranném opatření či náhradě škody.*“⁴⁰³ Z obdobné interpretace zásady presumpce nevinny vychází i Ústavní soud, například v nálezu ze dne 26. 11. 2009, sp. zn. III. ÚS 2042/08: „*Presumpce nevinny vyžaduje, aby to byl stát, kdo nese v trestním řízení konkrétní důkazní břemeno, přičemž je to nakonec obecný soud, na němž spočívá odpovědnost za náležité objasnění věci (srov. § 2 odst. 5 tr. řádu).*“

Ačkoliv přenášení důkazní povinnosti na obžalovaného není našemu právnímu řádu vlastní, v zahraničí se s tímto přístupem ve vztahu k právnickým osobám lze setkat. Za příklad lze uvést například modelový trestní zákoník Spojených států amerických (k tomu blíže bod [1.1.3.](#)) či například britský *Bribery Act 2010*.⁴⁰⁴

S ohledem na legislativní okolnosti přípravy novely ZTOPO se ovšem nedomníváme, že měl zákonodárce v úmyslu tuto základní zásadu trestního procesu u nás prolomit. Z pozměňovacího návrhu poslance Marka Bendy předloženém na jednání ústavněprávního výboru poslanecké sněmovny sice plyne, že navrhoval, aby byla slovo

⁴⁰² BOHUSLAV, Lukáš. K otázce přenesení důkazního břemene ve vztahu k trestní odpovědnosti právnických osob. In JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní – minulost a budoucnost*. Praha: Leges, 2016. s. 100-101. ISBN 978-80-7502-185-4.

⁴⁰³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 24. ISBN 978-80-7400-465-0.

⁴⁰⁴ Výslovně to zmiňuje i metodika k tomuto zákonu. MINISTRY OF JUSTICE. The Bribery Act 2010 – Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing (section 9 of the Bribery Act 2010). Assets.publishing.service.gov.uk. [online] [cit. 2018-04-11]. s. 7. Dostupné z: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/181762/bribery-act-2010-guidance.pdf

„prokáže“ nahrazeno slovy „se prokáže“,⁴⁰⁵ přičemž ústavně právní výbor setrval na původním znění. Při projednávání novely ZTOPO v poslanecké sněmovně však tato otázka nebyla předmětem diskuse, pročež se nedomníváme, že by měl snad zákonodárce skutečně v úmyslu učinit takto zásadní změnu v dokazování v rámci trestního řízení.⁴⁰⁶

⁴⁰⁵ BENDA, Marek. *Pozměňovací návrh k tisku č. 304*. Vyžádáno na základě zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím. Tvoří přílohu č. 2 této práce.

⁴⁰⁶ POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČR. Stenozáznam části projednávání 153. bodu pořadu schůze, 23. března 2016. *Psp.cz*. [online] [cit. 2018-04-27]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/042schuz/bqbs/b32215301.htm>

Závěr

Cílem této práce bylo co nejkomplexněji zachytit znalosti nezbytné pro vytvoření compliance programu funkčního jak z hlediska aplikace institutu vyvinění i dalších ustanovení ZTOPO, tak z hlediska skutečné prevence kriminality páchané v rámci činnosti nebo ve prospěch právnických osob. Za tímto účelem bylo nezbytné podrobně rozebrat zejména základní zásady vzniku trestní odpovědnosti právnických osob v tuzemském trestním právu a kriminogenní faktory, které se na vzniku tohoto druhu trestné činnosti podílejí.

Při zpracování této práce jsme čerpali předně z příslušných právních předpisů a odborné literatury. S ohledem na fakt, že institut trestní odpovědnosti právnických osob byl do tuzemského práva začleněn relativně nedávno, nemohli jsme v mnoha případech dosud čerpat z rozhodovací praxe tuzemských soudů. Tyto nedostatky jsme proto řešili snahou představit rozdílné názory právní nauky s cílem naznačit možné budoucí cesty, kterými by se tuzemské soudy mohly vydat. V řadě případů jsme se pokoušeli argumenty pro to které řešení zhodnotit, případně vhodně doplnit a zaujmout k těmto otázkám vlastní právní názor. Relativní nedostatek zkušeností s institutem trestní odpovědnosti právnických osob rovněž dodává na důležitosti zařazení tohoto institutu do širších právních, historických i mezinárodních souvislostí. Bohatým zdrojem jsou v tomto směru bezesporu státy angloamerické právní kultury, ve kterých se institut trestní odpovědnosti právnických osob zejména od poloviny 19. století vytrvale rozvíjel.

Jde-li o kriminologické poznatky o trestné činnosti právnických osob, v hojně míře jsme čerpali i ze zahraniční odborné literatury, neboť kriminalita právnických osob byla, patrně s ohledem na absenci trestní odpovědnosti právnických osob, tuzemskými kriminology donedávna poměrně opomíjena. S ohledem na významné přesahy mezi kriminalitou právnických osob a například kriminalitou hospodářskou a kriminalitou bílých límečků jsme však zužitkovali i některé poznatky tuzemské kriminologie. Jsme navíc přesvědčeni, že poznatky o činnosti právnických osob je nezbytné hodnotit s ohledem na značně odlišný vývoj tuzemského právního, ekonomického, ale konečně i společenského prostředí zejména ve druhé polovině 20. století.

Poznatky o faktorech ovlivňujících kriminalitu právnických osob a o konstrukci institutu trestní odpovědnosti v tuzemském právu jsme následně zužitkovali v závěrečné kapitole věnované přípravě funkčního compliance programu. Tyto poznatky jsme dále

podepřeli mezinárodními a zahraničními doporučeními a metodikami pro tvorbu compliance programů a rovněž tuzemskou odbornou literaturou, která na toto téma pomalu vzniká.

Dokud nebude institut vyvinění a institut trestní odpovědnosti právnických osob obecně podroben výkladu tuzemských vysokých soudů, považujeme za nezbytné mít znalosti o širším historickém a právním kontextu těchto institutů. Zasazení tuzemské úpravy institutu trestní odpovědnosti právnických osob jsme věnovali první kapitole.

V úvodu této kapitoly jsme se věnovali historii tohoto institutu v kontinentální Evropě, ve Velké Británii a ve Spojených státech amerických. Zatímco v kontinentální Evropě bylo od trestní odpovědnosti s ohledem na myšlenky osvícenství a teorie fikce právnických osob v minulosti upuštěno a návrat tohoto institutu do právních řádů těchto států je otázkou posledních několika desetiletí související zejména s praktickými důvody vyvolanými závažnými negativními důsledky spojenými s činností některých právnických osob, ve Velké Británii a ve Spojených státech amerických můžeme sledovat kontinuální vývoj tohoto institutu zhruba od poloviny 19. století.

V následující podkapitole jsme vyložili různé teoretické koncepce odpovědnosti právnických osob vycházející z dělení Güntera Heineho. Vedle toho jsme též stručně nastínili i dělení podle OECD. Můžeme přitom konstatovat, že tuzemský zákonodárce zvolil model přičtené odpovědnosti s prvky organizačního modelu, který odpovědnost dovozuje ze závadné firemní kultury.

V další podkapitole jsme představili jednotlivé modely začlenění trestní odpovědnosti právnických osob do právního řádu. S ohledem na výhody a nevýhody jednotlivých řešení se kloníme k názoru, že tuzemským zákonodárcem zvolený model právě trestní odpovědnosti právnických osob byl zvolen správně.

Jelikož byla snaha zákonodárce o zavedení trestní odpovědnosti právnických osob u nás do značné míry motivována mezinárodními a evropskými závazky a doporučeními v této oblasti, věnovali jsme v první kapitole prostor i jim. Za důležitý na tomto místě považujeme zmínit zejména fakt, že závazky plynoucí z práva EU v této oblasti, mohou být v souvislosti s přijetím tzv. Lisabonské smlouvy nově vymáhány prostřednictvím žaloby pro nesplnění právní povinnosti. Zmínit však můžeme také fakt, že z těchto mezinárodních a evropských dokumentů České republiky neplynul závazek postihovat

právnícké osoby prostřednictvím trestněprávních sankcí, nýbrž toliko závazek ukládat sankce účinné, přiměřené a odrazující.

Závěrem této kapitoly jsme popsali spletitou cestu k přijetí institutu trestní odpovědnosti právníckých osob v České republice, která vyvrcholila velmi překotným přijetím příslušné právní úpravy. Tento fakt podle našeho názoru může ovlivnit pohled na to, která opatření bylo možno po právníckých osobách spravedlivě požadovat v raných fázích účinnosti ZTOPO.

Druhou kapitolu jsme pak věnovali zejména konkrétním prvkům vzniku trestní odpovědnosti právníckých osob, jak je upravuje ZTOPO. Úvodem této kapitoly jsme však nejprve trestní odpovědnost právníckých osob systematicky začlenili do systému tuzemského trestního práva.

Předmětem našeho zájmu bylo předně vymezení pojmu právnícká osoba a okruhu právníckých osob, kterých se trestní odpovědnost týká, respektive u kterých je trestní odpovědnost vyloučena. Z podaného výkladu je zřejmé, že se trestní odpovědnost dotýká velmi širokého okruhu právníckých osob. Upozornili jsme však také na některé subjekty, které ač jsou svojí činností velmi blízké trestně odpovědným právníckým osobám, ZTOPO nepodléhají.

Další podkapitolou jsme se vypořádali s věcnou působností ZTOPO, tedy s okruhem trestných činů, které lze právnícké osobě přičítat. Lze konstatovat, že po novele ZTOPO je okruh těchto trestných činů značně široký, což vede některé autory dokonce k závěru o příklonu zákonodárce k obecné trestní odpovědnosti právníckých osob. Ve vztahu k věcné působnosti ZTOPO jsme též zrekapitulovali výhrady právní nauky týkající se nekoncepčnosti výčtu trestných činů, kterých se právnícká osoba nemůže dopustit.

Ústřední podkapitolou druhé kapitoly pak byla ta věnovaná institutu přičitatelnosti a vyvinění. Za tím stojí jednak úzká vazba těchto institutů na compliance programy, ale též nejasnosti ohledně výkladu mnohých vágních či nejasně definovaných právních pojmů. Jde zejména o pojmy „*v rámci činnosti právnícké osoby*“, „*osoba ve vedoucím postavení*“ a „*úsilí, které lze po právnícké osobě spravedlivě požadovat*“. Současně jsme zmínili též další výkladové nejasnosti spojené například s přičítáním trestného činu neztotožněné osoby či osobě založené, ale dosud nevzniklé. V tomto směru nezbývá než

doufat, že budou tyto problematické otázky zodpovězeny v judikatuře vysokých soudů, anebo že je vyjasní sám zákonodárce.

V závěru druhé kapitoly jsme konečně rozebrali též problematiku přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce, účinné lítosti a ukládání sankcí, neboť i tato ustanovení mohou mít vazbu na compliance programy.

Ve třetí kapitole jsme na kriminalitu právnických osob z důvodů již shora naznačených nahlédly prizmatem kriminologické vědy. Úvodem přitom bylo nezbytné kriminalitu právnických osob vůbec pojmově vymezit, tedy odlišit ji od pojmově blízké hospodářské a finanční kriminality a kriminality bílých límečků, ale též popsat jejich společné jmenovatele.

V následující podkapitole jsme pak ilustrovali předpokládané výše materiálních škod působených kriminalitou právnických osob a upozornili též na působené škody imateriální, které jsou ještě hůře vyčíslitelné. Popsané důsledky tohoto typu kriminality nás pak vedou k závěru o nezbytnosti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob a jejich vedení k přijímání preventivních opatření, která povedou k minimalizaci důsledků tohoto typu kriminality.

Pro nastavení vhodných preventivních opatření považujeme za vhodné seznámit se alespoň stručně s hlavními kriminologickými teoriemi, které se vznik kriminality právnických osob pokouší vysvětlit. Nutno však v tomto směru podotknout, že žádná z představených teorií není všeobecně přijímána.

Z hlediska praktického přínosu pro vhodné nastavení compliance programu má pak zásadní význam podkapitola věnovaná kriminogenním faktorům, které ovlivňují kriminalitu právnických osob. Podrobně jsme proto prozkoumali faktory celospolečenské a tržní, faktory na úrovni právnické osoby a faktory na úrovni individuálního pachatele. Tyto pak na mnoha místech nachází svůj odraz při formulaci součástí funkčního compliance programu a jeho jednotlivých opatření.

Závěrem třetí kapitoly jsme potom představili způsoby, kterými může stát prostřednictvím legislativy či politiky různých orgánů veřejné moci reagovat na kriminalitu právnických osob. Z přijaté právní úpravy je patrné, že tuzemský zákonodárce se rozhodl část odpovědnosti za prevenci kriminality právnických osob přenést na právnické osoby samotné, což odpovídá modelu individuální seberegulace. Ačkoliv tuzemský zákonodárce právnické osoby, které usilují o předcházení protiprávních činů

v rámci své činnosti, legislativně zvýhodňuje, takřka nijak je dál v efektivní seberegulaci, například metodicky, nepodporuje. Tuto činnost státu by však mohly dobrovolně převzít například profesní organizace.

V poslední kapitole jsme se nejprve zaměřili na vysvětlení toho, co je compliance program, a důvodů, proč by jeho obsah měl překročit orientaci na čistě trestněprávní jednání. Vedle odpovědnosti správněprávní jsme též upozornili na potenciální nová rizika spojená s přijetí právní úpravy hromadných žalob, která je v současnosti ve fázi věcného záměru zákona.

S ohledem na spíše omezené zdroje o vhodném obsahu compliance programu jsme následně představili hlavní zahraniční a mezinárodní zdroje, ze kterých jsme dále vedle závěrů kriminologů čerpali. Šlo zejména o metodiku k britskému *Bribery Act 2010*, metodiku k americkému FCPA, doporučení OECD a v neposlední řadě USSG a USAM.

Detailnímu vymezení vhodného obsahu compliance programu pak předcházela doporučení kroků, které by měly tvorbě a přijetí compliance programu předcházet. Zdůraznili jsme zejména nutnost plné angažovanosti vedení právnické osoby, detailní analýzy rizik i případné zapojení zaměstnanců.

Významný prostor poslední kapitoly pak zaujímá představení konkrétních preventivních, detekčních a reakčních opatření, která považujeme za vhodné v compliance programu upravit. Současně jsme nastínili, jak tato opatření vhodně konstruovat. S ohledem na šíři subjektů, na které ZTOPO dopadá, šíři protiprávních jednání, která tento zákon postihuje, a také meziodvětvové pojetí compliance programu jsme se však nevyhnuli poměrně značné míře obecnosti.

V závěru poslední kapitoly jsme pak zdůraznili skutečnost, že compliance program musí být skutečně funkčním systémem opatření, a nikoliv existovat pouze na papíře. V souvislosti s tím jsme rovněž otevřeli otázku, kdo má v trestním řízení dokazovat, že právnická osoba skutečně vyvinula veškeré úsilí, které po ní lze spravedlivě požadovat.

Další výzkum této problematiky by se v budoucnu mohl zaměřit na konkrétní praktická doporučení pro různé druhy specifických činností, které právnické osoby vykonávají. Další výzkum by se tak mohl věnovat například formulaci doporučení pro zdravotnická zařízení, s jejichž provozem jsou bezpochyby spojena různorodá rizika spočívající v například v samotném poskytování zdravotních služeb, zpracování

osobních údajů při vedení zdravotní dokumentace či v oblasti veřejných zakázek. Naopak odpovědnostní modely pro konstrukci trestní odpovědnosti právnických osob by mohly být vhodným prostorem pro hlubší teoretická bádání. Na poli kriminologického výzkumu by pak bylo bezesporu žádoucí zkoumat, do jaké míry či zda vůbec se liší firemní kultura v tuzemských právnických osobách oproti té, která byla popsána zahraničními kriminologickými studii.

Úplným závěrem nezbyvá než dodat, že bude jistě zajímavé sledovat, jakým směrem se bude trestní odpovědnost právnických osob v České republice v dalších letech ubírat. Zejména odborná veřejnost bude jistě upínat svoji pozornost k formující se judikatuře v této oblasti, ale nelze z její strany vyloučit ani podněty, které by vedly ke zdokonalení v mnoha ohledech oprávněně kritizované právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob u nás. I laickou veřejnost pak bude jistě zajímat, zda trestní odpovědnost právnických osob přispěje ke kultivaci tuzemského podnikatelského prostředí.

Seznam zkratek

Antidiskriminační zákon	zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací
BOZP	bezpečnost a ochrana zdraví při práci
Důvodová zpráva	sněmovní tisk 285/0, VI. volební období, 2010–2013, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim
ES	Evropská společenství
EU	Evropská unie
FCPA	The US Foreign Corrupt Practices Act
GDPR	nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES
Lisabonská smlouva	Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství, podepsaná v Lisabonu dne 13. prosince 2007, Úřední věstník Evropské unie oznámení č. 2007/C 306/01
LZPS	usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
Krajské zřízení	zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení)

Komise	Evropská komise
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí České republiky
Novela ZTOPO	zákon č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim
Občanský zákoník	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
Obecní zřízení	zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení)
OČTŘ	orgány činné v trestním řízení
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
Sb.	Sbírka zákonů
Sb. m. s.	Sbírka mezinárodních smluv
SDEU	Soudní dvůr Evropské Unie
SFEU	Smlouva o fungování Evropské unie
UNODC	Úřad OSN pro drogy a kriminalitu
USAM	The United States Attorneys' Manual
USSG	The United States Sentencing Commission, Guidelines Manual
Ústava	ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
Trestní řád	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
Trestní zákoník	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
Z. z.	Zbierka zákonov Slovenskej republiky
Zákon o finanční kontrole	zákon č. 320/2001 Sb., o finanční kontrole
Zákon o odpovědnosti za přestupky	zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich

Zákon o ochraně hospodářské soutěže	zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže
Zákon o přeměnách	zákon č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodních společností a družstev
Zákoník práce	zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
ZOK	zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích)
ZTOPO	zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Seznam zdrojů

Monografie a příspěvky ve sbornících

- —, Decision making Models and the Control of Corporate Crime. In ORLAND, Leonard. *Corporate and White Collar Crime: An Anthology*. Cincinnati, Ohio: Anderson Pub. Co., 1995. s. 154-160. ISBN 978-08-7084-870-4.
- —, Developments in the Law – Corporate Crime: Regulating Corporate Behavior Through Criminal Sanctions. In ORLAND, Leonard. *Corporate and White Collar Crime: An Anthology*. Cincinnati, Ohio: Anderson Pub. Co., 1995. s. 146-153. ISBN 978-08-7084-870-4.
- BOHUSLAV, Lukáš. Přičitatelnost trestného činu právnické osobě. In JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob – bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013. s. 145-159. ISBN 978-80-8757-658-8.
- BOHUSLAV, Lukáš. K otázce přenesení důkazního břemene ve vztahu k trestní odpovědnosti právnických osob. In JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní – minulost a budoucnost*. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-185-4.
- BOHUSLAV, Lukáš. Compliance program a jeho východiska zejména v zahraniční praxi. In JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017. s. 72-80. ISBN 978-80-7502-205-9.
- CLINARD, Marshall Barron a Peter Cleary YEAGER. *Corporate Crime*. New York: Free Press London, 1980. ISBN 978-00-2905-710-0.
- COFFEE, John C. Corporate Crime and Punishment: A Non-Chicago View of the Economics of Criminal Sanctions. In ORLAND, Leonard. *Corporate and White Collar Crime: An Anthology*. Cincinnati, Ohio: Anderson Pub. Co., 1995. s. 188-197. ISBN 978-08-7084-870-4.
- ČASTORÁL, Zdeněk. *Ekonomická kriminalita: (z pohledu řízení a správy)*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2007. ISBN 978-80-86754-83-3.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9.
- FENYK, Jaroslav. Vytýkatelnost činu právnické osobě v návrhu českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. In ZÁHORA, Jozef,

Jiří JELÍNEK, Dagmar CÍSAŘOVÁ, Olga SOVOVÁ a Pavel ŠÁMAL. *Aktuálne otázky trestného zákonodarstva: pocta prof. JUDr. Milanovi Čičovi, DrSc. et mult. Dr. h. c. k 80. narodeninám: zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 19. januára 2012*. Bratislava: EuroKódex, 2012. s. 67-73. ISBN 978-80-89447-63-3.

- FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení pro nim. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-720-9.
- FISSE, Brent a John BRAITHWAITE. *Corporations, Crime and Accountability*. Melbourne: Cambridge University Press, 1993. ISBN 978-05-2144-130-8.
- FOREJT, Petr, Petr HABARTA a Lenka TREŠLOVÁ. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem*. Praha: Linde, 2012. ISBN 978-80-7201-875-8.
- GOBERT, James a Maurice PUNCH. *Rethinking Corporate Crime*. London: Butterworths, 2003. ISBN 978-04-0695-006-2.
- GOBERT, James. Country report: UK. In GOBERT, James a Ana-Maria PASCAL. *European Developments in Corporate Criminal Liability*. London: Routledge, 2011. s. 315-325. ISBN 978-04-1562-066-6.
- GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST, Ivana ZOUBKOVÁ a kol. *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3.
- HENDRYCH, Dušan. a kol. *Právníký slovník*, 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-059-1.
- CHILD, John, David ORMEROD. *Smith, Hogan, and Ormerod's Essentials of Criminal Law*. 2. edition. New York: Oxford University Press, 2017. ISBN 978-0-19-878868-3.
- CHMELÍK, Jan a Eduard BRUNA. *Hospodářská a ekonomická trestná činnost*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2015. ISBN 978-80-7408-109-5.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 4. vydání. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-044-4.

- JELÍNEK, Jiří a Jiří HERCZEG. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-43-4.
- LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-529-9.
- LEIGH, Leonard Herschel. *The criminal liability of corporations in English law*. London: London School of Economics and Political Science: Weidenfeld & Nicolson, 1969. ISBN 978-02-9717-818-7.
- NEWBURN, Tim. *Criminology*. 3rd Edition. New York: Routledge, 2017. ISBN 978-11-3864-313-0.
- PINTO, Amanda a Martin, EVANS. *Corporate Criminal Liability*. London: Sweet & Maxwell, 2003. ISBN 978-04-1402-758-9.
- SARRE, Rick. Penalising corporate ‚culture‘: the key to safer corporate activity? In GOBERT, James a Ana-Maria PASCAL. *European Developments in Corporate Criminal Liability*. London: Routledge, 2011. s. 84-98. ISBN 978-04-1562-066-6.
- SLAPPER, Gary a Steve TOMBS. *Corporate Crime*. Harlow: Longman, 1999. ISBN 978-05-8229-980-1.
- SUTHERLAND, Edwin Hardin. White Collar Criminality. In ORLAND, Leonard. *Corporate and White Collar Crime: An Anthology*. Cincinnati, Ohio: Anderson Pub. Co., 1995. s. 89-95. ISBN 978-08-7084-870-4.
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-116-1.
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-465-0.
- ŠÁMAL, Pavel, Jozef ČENTÉŠ a Jakub LORKO. Možnosti exkulpácie pri vyvodzovaní trestnej zodpovednosti právnických osôb v podmienkach Slovenskej republiky a Českej republiky. In JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017. s. 49-63. ISBN 978-80-7502-205-9.
- ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ, Milan HULMÁK a kol. *Občanský zákoník I, II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-108-6.

- ŠTENGLOVÁ, Ivana, Bohumil HAVEL, Filip CILEČEK, Petr KUHN, Petr ŠUK. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017. ISBN 978-80-7400-540-4.
- VIDRNA, Jan a Pavel DOLANSKÝ. *Trestní odpovědnost obchodních společností a územních samosprávných celků*. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 987-80-7400-160-4.
- WELLS, Celia. *Corporations and Criminal Responsibility*. 2nd Edition. Oxford: Oxford University Press, 2001. ISBN 978-01-9826-793-5.

Časopisecká díla

- BENSON, Michael L. Emotions and adjudication: Status degradation among white-collar criminals. *Justice Quarterly*. 1999, č. 3, s. 515-528. ISSN 0741-8825.
- BERAN, Karel. Trestní odpovědnost právnických osob z hlediska teorie fikce. *Trestněprávní revue*. 2014, č. 5, s. 107-113. ISSN 1213-5313.
- BERAN, Karel. Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2014, č. 7-8, s. 179-186. ISSN 1213-5313.
- BRAITHWAITE, John. Poverty, Power, White-Collar Crime and the Paradoxes of Criminological Theory. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*. 1997, č. 1, s. 40-58. ISSN 1837-9273.
- BRUNA, Eduard. Trestní odpovědnost právnických osob – Srovnání Česká republika a Slovenská republika. *Acta Univeritatis Carolinae – Iuridica*. 2017, č. 2, s. 71-89. ISSN 0323-0619.
- COFFEE, John C. Beyond the Shut-Eyed Sentry: Toward a Theoretical View of Corporate Misconduct and an Effective Legal Response. *Virginia Law Review*. 1977, č. 7, s. 1099-1278. ISSN 0042-6601.
- ČEP, David. Korekční prvky trestní odpovědnosti právnických osob a „zbavení se“ trestní odpovědnosti právnickou osobou. *Právní rozhledy*. 2017, č. 10, s. 343-352. ISSN 1210-6410.
- GVOZDEK, Filip. Zamyšlení nad novelou zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *Bulletin advokacie*. 2016, č. 11, s. 42-45. ISSN 1210-6348.

- HIRSCHI, Travis a Michael GOTTFREDSON. Causes of White-Collar Crime. *Criminology*. 1987, č. 4, s. 949-974. ISSN 1745-9125.
- JELÍNEK, Jiří. K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *Bulletin advokacie*. 2014, č. 9, s. 15-21. ISSN 1210-6348.
- JELÍNEK, Jiří. Ještě k rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *Bulletin advokacie*. 2017, č. 4, s. 15-21. ISSN 1210-6348.
- JELÍNEK, Jiří. Koncepce trestní odpovědnosti právnických osob. *Acta Univeritatis Carolinae – Iuridica*. 2017, č. 2, s. 7-24. ISSN 0323-0619.
- KYSELA, Jan. Na okraj platnosti, účinnosti a retroaktivity zákonů. *Právní rozhledy*. 2005, č. 22, s. 812-816. ISSN 1210-6410.
- LEONARD, Willian a Marvin Glenn WEBBER. Automakers and Dealers - A Study of Criminogenic Market Forces. *Law and Society Review*. 1970, č. 3. s. 407-422. ISSN 0023-9216.
- MATZA, David a Gresham M. SYKES. Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review*. 1957, č. 6, s. 664-670. ISSN 0003-1224.
- PRÁŠKOVÁ, Helena, Jan MUSIL a František FALDYNA. Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. *Trestní právo*. 2001, č. 3, s. 6-17. ISSN 1211-2860.
- ŠÁMAL, Pavel. K trestněprávní odpovědnosti právnických osob. *Bulletin advokacie*. 2011, č. 11, s. 19-29. ISSN 1210-6348.
- ŠÁMAL, Pavel a Karel ELIÁŠ. Několik poznámek k článku „Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku“. *Trestněprávní revue*. 2015, č. 3, s. 59-74. ISSN 1213-5313.
- ŠÁMAL, Pavel. K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb. *Trestněprávní revue*. 2016, č. 11-12, s. 247-253. ISSN 1213-5313.
- VIDRNA, Jan. Dvě poznámky k trestní odpovědnosti právnických osob. *Bulletin advokacie*. 2012, č. 10, s. 34-35. ISSN 1210-6348.
- VOLOVECKÝ, PETR. Trestní odpovědnost právnických osob podle navrhovaného zákona. *Trestní právo*. 2011, č. 12, s. 4-14. ISSN 1211-2860.

Elektronické zdroje

- ČESKÁ TELEVIZE. Nezaměstnanost v březnu dále klesla, lidí bez práce bylo nejméně od listopadu roku 1997. *Ceskatelevize.cz*. [online] [cit. 2018-04-14]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/2445358-nezamestnanost-v-breznu-dale-klesla-lidi-bez-prace-bylo-nejmene-od-listopadu-roku>
- DIBLÍKOVÁ, Simona a kol. Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2016. *Ok.cz*. [online] [cit. 2018-04-12]. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/445.pdf>
- EVROPSKÁ KOMISE. Řízení pro nesplnění povinností. *Ec.europa.eu*. [online] [cit. 2018-01-15]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/infringements-proceedings/index_cs.htm
- EUROPOL. Economic crime. *Europol.europa.eu*. [online] [cit. 2018-03-16]. Dostupné z: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/economic-crime>
- MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. Návrh věcného záměru zákona o hromadných žalobách. *Apps.odok.cz*. [online] [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=ALBSARKE8ZPJ>
- MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. Statistická ročenka kriminality – Rok 2016. *Cslav.justice.cz*. [online] [cit. 2018-03-30]. Dostupné z: <https://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>
- MINISTRY OF JUSTICE. The Bribery Act 2010 – Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing (section 9 of the Bribery Act 2010). *Assets.publishing.service.gov.uk*. [online] [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/181762/bribery-act-2010-guidance.pdf
- NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Nsz.cz*. [online] [cit. 2018-02-13]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/images/stories/Tiskovy/NovelaTOPO.pdf>
- OECD, Anti-Corruption Network for Eastern Europe and Central Asia. Liability of Legal Persons for Corruption in Eastern Europe and Central Asia. *Oecd.org*.

[online] [cit. 2018-03-05]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/corruption/anti-liability-of-legal-persons-2015.pdf>

- OECD. Recommendation for Further Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions. *Oecd.org*. [online] [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/investment/anti-bribery/anti-briberyconvention/oecdantibriberyrecommendation2009.htm>
- OECD, UNODC a WORLD BANK. Anti-Corruption Ethics and Compliance Handbook for Business. *Oecd.org*. [online] [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/corruption/anti-corruption-ethics-and-compliance-handbook-for-business.htm>
- POLICIE ČR. Kriminalita dle TSK – podrobná sestava o počtech skutků a škodách na org. článku Česká republika, období 1.1. - 31.12.2017. *Policie.cz*. [online] [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2017.aspx>
- POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 501/0, IV. volební období, 2002-2006, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona zřízení Evropského hospodářského zájmového sdružení. *Psp.cz*. [online] [cit. 2018-05-09]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=4&ct=501&ct1=0>
- POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 745/0, IV. volební období, 2002-2006, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *Psp.cz*. [online] [cit. 2018-01-22]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=745&CT1=0>
- POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 410/0, V. volební období, 2006-2010, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu trestního zákoníku. *Psp.cz*. [online] [cit. 2018-01-25]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>
- POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 285/0, VI. volební období, 2010-2013, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Psp.cz*. [online] [cit. 2018-01-16]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=285&ct1=0>
- POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 362/0, VI. volební období, 2010-2013, jehož součástí je důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského

- zákoníku. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-31]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=362&ct1=0>
- POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Sněmovní tisk 304/0, VII. volební období 2013-2017, jehož je důvodová zpráva k vládní návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-16]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=7&ct=304&ct1=0>
 - POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Zápis ze 48. schůze ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, která se konala dne 25. listopadu 2015. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-01-22]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=77069>
 - POSLANECKÁ SNĚMOVNA. Stenozáznam části projednávání 153. bodu pořadu schůze, 23. března 2016. *Psp.cz.* [online] [cit. 2018-04-27]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/042schuz/bqbs/b32215301.htm>
 - RADA EVROPY. Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (81) 12, o ekonomické kriminalitě. *Rm.coe.int.* [online] [cit. 2018-03-16]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/09000016804cae97>
 - SENTENCING COUNCIL. Environmental Offences – Definitive Guideline. *Sentencingcouncil.org.uk.* [online] [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: https://www.sentencingcouncil.org.uk/wp-content/uploads/Final_Environmental_Offences_Definitive_Guideline_web2-1.pdf
 - SENTENCING COUNCIL. Fraud, Bribery and Money Laundering Offences – Definitive Guideline. *Sentencingcouncil.org.uk.* [online] [cit. 2018-04-10]. Dostupné z: <https://www.sentencingcouncil.org.uk/wp-content/uploads/Fraud-bribery-and-money-laundering-offences-Definitive-guideline2.pdf>
 - ŠRÁMEK, Dušan. Lukáš Trojan: Trestní odpovědnost právnických osob by se měla změnit ve správní řízení. *Ceska-justice.cz.* [online] [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2017/11/lukas-trojan-trestni-odpovednost-pravnickych-osob-by-se-mela-zmenit-ve-spravni-rizeni/>
 - ŠRÁMEK, Dušan. Tomáš Gřivna: U trestní odpovědnosti právnických osob mi vadí nejasná přičitatelnost skutku. *Ceska-justice.cz.* [online] [cit. 2018-01-23].

Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2015/06/tomas-grivna-u-trestni-odpovednosti-pravnickyh-osob-mi-vadi-mi-nejasna-pricitatelnost-skutku/>

- THE INTERNATIONAL INTERNAL AUDIT STANDARDS BOARD. International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing. *Global.theiia.org*. [online] [cit. 2018-03-08]. Dostupné z: <https://global.theiia.org/standards-guidance/mandatory-guidance/Pages/Standards.aspx>
- TRANSPARENCY INTERNATIONAL. Corruption Perceptions Index 2017. *Transparency.org*. [online] [cit. 2018-04-12]. Dostupné z: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017
- UNITED STATES DEPARTMENT OF HEALTH & HUMAN SERVICES, Office of Inspector General. Compliance Guidance. *Oig.hhs.gov*. [online] [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <https://oig.hhs.gov/compliance/compliance-guidance/index.asp>
- UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE. Evaluation of Corporate Compliance Programs. *Justice.gov*. [online] [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <https://www.justice.gov/criminal-fraud/page/file/937501/download>
- UNITED STATES DEPARTMENT OF JUSTICE, Offices of the United States Attorneys. Principles of Federal Prosecution Of Business Organizations. *Justice.gov*. [online] [cit. 2018-03-05]. Dostupné z: <https://www.justice.gov/usam/usam-9-28000-principles-federal-prosecution-business-organizations>
- UNITED STATES SENTENCING COMMISSION. Guidelines Manual. *Ussc.gov*. [online] [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <https://www.usc.gov/sites/default/files/pdf/guidelines-manual/2016/GLMFull.pdf>
- VLÁDA. Zpráva o činnosti vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Soudním dvorem Evropské unie za rok 2011. *Isap.vlada.cz*. [online] [cit. 2018-01-26]. Dostupné z: [https://isap.vlada.cz/homepage2.nsf/pages/esdvlz/\\$file/VLZ-zprava_2011.pdf](https://isap.vlada.cz/homepage2.nsf/pages/esdvlz/$file/VLZ-zprava_2011.pdf)

Tuzemské právní předpisy

- ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
- zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním
- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
- zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích
- zákon č. 483/1991 Sb., o České televizi
- zákon č. 551/1991 Sb., o Všeobecné zdravotní pojišťovně České republiky
- zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví
- zákon č. 6/1992 Sb., o České národní bance
- zákon č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech
- zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii
- zákon č. 49/1997 Sb., o civilním letectví
- zákon č. 77/1997 Sb., o státním podniku
- zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách
- zákon č. 309/1999 Sb., o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv
- zákon č. 128/2000 Sb., o obcích
- zákon č. 129/2000 Sb., o krajích
- zákon č. 131/2000 Sb., o hlavní městě Praze
- zákon č. 3/2001 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností
- zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže
- zákon č. 320/2001 Sb., o finanční kontrole
- zákon č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních
- zákon č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu
- zákon č. 360/2004 Sb., o Evropském hospodářském zájmovém sdružení (EHZS)
- zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání
- zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
- zákon č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodních společností a družstev

- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací
- zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim
- zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech
- zákon č. 201/2012 Sb., o ochraně ovzduší
- zákon č. 141/2014 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění zákona č. 105/2013 Sb.
- zákon č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim
- zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich

Mezinárodní smlouvy

- Úmluva o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských vyhlášená sdělením MZV pod č. 25/2000 Sb.m.s.
- Trestněprávní úmluva o korupci vyhlášená sdělením MZV pod č. 70/2002 Sb.m.s., ve znění sdělení MZV č. 43/2009 Sb.m.s.
- Mezinárodní úmluva o potlačování financování terorismu vyhlášená sdělením MZV pod č. 18/2006 Sb.m.s., ve znění sdělení MZV č. 9/2010 Sb.m.s.

Právní předpisy Evropské unie

- Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství, podepsaná v Lisabonu dne 13. prosince 2007, Úřední věstník Evropské unie oznámení č. 2007/C 306/01
- Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie, Úřední věstník Evropské unie, oznámení č. 2012/C 326/01
- nařízení Rady (EHS) č. 2137/85, o evropském hospodářském zájmovém sdružení (EHZS)
- nařízení Rady (ES) č. 2157/2001, o statutu evropské společnosti (SE)

- nařízení Rady (ES) č. 1435/2003, o statutu Evropské družstevní společnosti (SCE)
- nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES
- rámcové rozhodnutí Rady EU 2001/413/SVV ze dne 28. května 2001 o potírání podvodů a padělání bezhotovostních platebních prostředků
- rámcové rozhodnutí Rady EU 2003/568/SVV ze dne 22. července 2003 o boji s korupcí v soukromém sektoru
- směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/99/ES ze dne 19. listopadu 2008 o trestněprávní ochraně životního prostředí

Tuzemská judikatura

- rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28. 11. 2008, čj. 4 Ans 5/2007-60
- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2009, sp. zn. 21 Cdo 5060/2007
- nález Ústavního soudu ze dne 26. 11. 2009, sp. zn. III. ÚS 2042/08
- stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012
- nález Ústavního soudu ze dne 10. 7. 2014, sp. zn. Pl.ÚS 31/13 (162/2014 Sb., N 138/74 SbNU 141)
- usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 11. 2015, sp. zn. 7 Tdo 1199/2015
- usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2016, sp. zn. 8 Tdo 972/2016 (publikováno pod č. R 29/2017 tr.)
- usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 9. 3. 2017, sp. zn. 6 To 7/2017 (vyžádáno na základě zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím – Dostupné z: <http://infodeska.justice.cz/vyveseni.aspx?vyveseniid=5648806>)
- usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2017, sp. zn. 8 Tdo 924/2017 (publikováno pod č. NS 5594/2017)

Zahraniční právní předpisy

- *Corporate Manslaughter and Corporate Homicide Act 2007* (Spojené království Velké Británie a Severního Irsku)
- *Bribery Act 2010* (Spojené království Velké Británie a Severního Irsku)

- zákon č. 224/2010 Z. z., ktorým se mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (Slovenská republika)

Zahraniční judikatura

- *R. v The Birmingham and Gloucester Railway Company (1842) 3 Q.B. 223* (Spojené království Velké Británie a Severního Irska)
- *R v. Great North of England Railway Company (1846) 9 Q.B. 315* (Spojené království Velké Británie a Severního Irska)
- *Mousell v. London and North Western Railway (1917) 2 K.B. 836* (Spojené království Velké Británie a Severního Irska)
- *D.P.P. v. Kent and Sussex Contractors (1944) K.B. 146* (Spojené království Velké Británie a Severního Irska)
- *R v. I.C.C. Haulage Co Ltd (1944) K.B. 551* (Spojené království Velké Británie a Severního Irska)
- *Moore v. I Bresler Ltd (1944) 2 K.B. 515* (Spojené království Velké Británie a Severního Irska)
- *Lennard's Carrying Co Ltd v Asiatic Petroleum Co Ltd (1915) A.C. 705, HL* (Spojené království Velké Británie a Severního Irska)
- *Tesco Supermarkets Ltd v Natrass (1971) UKHL 1* (Spojené království Velké Británie a Severního Irska)
- *Meridian Global Funds Management Asia Ltd v. Securities Commission [1995] UKPC 5* (Spojené království Velké Británie a Severního Irska)
- *New York Central R. Co. v. United States, 212 U.S. 481 (1909)* (Spojené státy americké)

Ostatní zdroje

- MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. *Pozměňovací návrh k tisku č. 304 – změny § 8 ZTOPO – včetně odůvodnění*. Vyžádáno na základě zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím. Tvoří přílohu č. 1 této práce.
- BENDA, Marek. *Pozměňovací návrh k tisku č. 304*. Vyžádáno na základě zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím. Tvoří přílohu č. 2 této práce.

Seznam příloh

- MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. *Pozměňovací návrh k tisku č. 304 – změny § 8 ZTOPO – včetně odůvodnění.*
- BENDA, Marek. *Pozměňovací návrh k tisku č. 304.*

Příloha č. 1

16

ÚPV – 13 -11- 2015
MINISTERSTVA SPRÁVEDLNOSTI

Tisk 304 – pozměňovací návrh změny § 8 TOPO

Text pozměňovacího návrhu

Za novelizační bod 2 se vkládají nové novelizační body 3 až 5, které znějí:

„3. V § 8 odst. 1 se slova „jejím jménem nebo“ zrušují.

4. V § 8 odst. 1 písm. a) se za slovo „osoba“ vkládají slova „ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby“.

5. V § 8 odst. 1 písm. b) se slova „ten, kdo“ nahrazují slovy „osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která“.

Následující novelizační body se přečíslují.

Odůvodnění

Současná konstrukce ustanovení § 8 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále jen „TOPO“) je považována za poměrně širokou, neboť při striktním výkladu umožňuje dovést trestní odpovědnost právnických osob i v případě excesů jejich vedoucích zaměstnanců či dalších osob, které lze podřadit pod § 8 odst. 1 písm. a) až c) TOPO.

Úvahy o možných změnách zákona o trestní odpovědnosti právnických osob jsou však vždy limitovány požadavky, které pro Českou republiku vyplývají z jejích mezinárodních závazků a ze závazků plynoucích z jejího členství v Evropské unii. Ve vztahu k problematice osob, jejichž protiprávní jednání je právnické osobě přičítáno, jsou požadavky mezinárodních úmluv i právních předpisů Evropské unie formulovány obdobně¹. **Žádná z úmluv ani žádný**

¹ Formulace užívaná v úmluvách Rady Evropy:

1. Každá smluvní strana přijme taková legislativní a jiná opatření, která jsou nezbytná k tomu, aby bylo zajištěno, že právnickým osobám bude stanovena odpovědnost za trestné činy týkající se podplácení, nepřímého úplatkářství a praní špinavých peněz uváděných v této Úmluvě, které byly spáchány v její prospěch fyzickou osobou jednající buď individuálně, nebo jako člen orgánu právnické osoby a mající vedoucí postavení v rámci tohoto subjektu, které je založeno na:

- oprávnění zastupovat právnickou osobu, nebo
- oprávnění vydávat rozhodnutí jménem právnické osoby, nebo
- oprávnění vykonávat kontrolní činnost v rámci právnické osoby,

jakož i v takovém případě, kdy taková fyzická osoba je spolupachatelem nebo podněcovatelem shora uvedených trestných činů.

2. Kromě již zmíněných případů v odstavci 1 učiní každá smluvní strana nezbytná opatření k tomu, aby mohla být uplatněna odpovědnost právnické osoby v případě, kdy absence dohledu nebo kontroly fyzické osoby uvedené v odstavci 1 umožnila spáchání trestných činů uvedených v odstavci 1 ve prospěch této právnické osoby osobou fyzickou, která je jí podřízena.

Formulace užívaná v právních předpisech Evropské unie:

z právních předpisů Evropské unie nepředpokládá, že by se právnická osoba mohla zbavit odpovědnosti, pokud prokáže, že bylo možné vyvinění osob ve vedoucím postavení. Naopak, tyto předpisy (i doporučení k nim vydaná, jako např. doporučení Rady OECD k dalšímu boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích²) výslovně spojují možnost liberace, pokud byl fakticky vykonáván dohled či kontrola, pouze s činností podřízených osob, tj. tuto možnost ve vztahu k jednání samotných osob ve vrcholných funkcích neumožňují. Toto je také reflektováno například v tematické studii Profikorupční sítě OECD pro Východní Evropu a Centrální Asii, kde je možnost liberace spojována pouze ve vztahu k podřízeným osobám.³

Trestněprávní úmluva o korupci v čl. 18 odst. 2 stanoví, že smluvní státy mají povinnost rozšířit odpovědnost právnických osob na situace, kdy nedostatek dohledu v rámci právnické osoby umožní spáchání korupčního trestného činu. Právnická osoba je tak odpovědná za nedostatek kontrolní činnosti vykonávané osobami ve vrcholných funkcích nad činností osob podřízených.⁴ Obdobně ustanovení obsahuje i Druhý protokol k Úmluvě EU o ochraně finančních zájmů EU.⁵ Proto je možné předpokládat, že zavedení takového ustanovení do českého právního řádu by bylo považováno za zúžení trestní odpovědnosti právnických osob nad rámec mezinárodních závazků České republiky.

V této souvislosti bývá uváděna jako možný inspirační zdroj italská úprava. Hodnotitelé GRECO (skupina Státy proti korupci Rady Evropy) podrobili důslednější analýze ustanovení

1. Členské státy zajistí, aby právnické osoby mohly být činěny odpovědnými za trestný čin uvedený v článku ..., kterého se v jejich prospěch dopustí jakákoliv osoba, jež v právnické osobě působí ve vedoucím postavení, jednající samostatně nebo jako člen orgánu této právnické osoby na základě:

- a) oprávnění zastupovat tuto právnickou osobu;*
- b) pravomoci činit rozhodnutí jménem této právnické osoby nebo*
- c) pravomoci vykonávat kontrolu v rámci této právnické osoby.*

² Member countries' systems for the liability of legal persons for the bribery of foreign public officials in international business transactions should take one of the following approaches:

- a) the level of authority of the person whose conduct triggers the liability of the legal person is flexible and reflects the wide variety of decision-making systems in legal persons; or
- b) the approach is functionally equivalent to the foregoing even though it is only triggered by acts of persons with the highest level managerial authority, because the following cases are covered:

A person with the highest level managerial authority offers, promises or gives a bribe to a foreign public official;

A person with the highest level managerial authority directs or authorises a lower level person to offer, promise or give a bribe to a foreign public official; and

A person with the highest level managerial authority fails to prevent a lower level person from bribing a foreign public official, including through a failure to supervise him or her or through a failure to implement adequate internal controls, ethics and compliance programmes or measures.

³ „One question that has raised a lot of dispute concerns the significance that due diligence and compliance efforts should have in corporate liability regimes where lower-level agent can trigger liability.“ Criminalisation of Corruption and Law Enforcement in Eastern Europe and Central Asia. Liability of legal persons for corruption. A thematic study. s.48. Dostupné z : <<http://www.oecd.org/corruption/ACN-Liability-of-Legal-Persons-2015.pdf>>

⁴ Důvodová zpráva k Úmluvě:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900016800cce44>

⁵ [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?qid=1447144882331&uri=CELEX:41997A0719\(02\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?qid=1447144882331&uri=CELEX:41997A0719(02))

v italském trestním zákoníku, které využívá tzv. obranu organizačním modelem (*defence of organizational models*), které může být vykládáno jako možnost právnické osoby vyvinít se i v případech, kdy je trestný čin spáchán vedením právnické osoby. Z hodnotící zprávy Itálie z prvního a druhého hodnotícího kola GRECO⁶ vyplývá, že hodnotitelé vyjádřili ohledně používání tohoto ustanovení obavy. Italští experti je však ujistili, že možnost vyvinění pomocí obrany organizačním modelem není cílem tohoto ustanovení. Jeho záměrem je naopak spíše poskytnout preventivní rámcový program pro boj proti korupci a profesním pochybením. Italské soudy proto také de facto interpretují toto ustanovení v restriktivním směru a v praxi je toto ustanovení používáno v zásadě pro snížení trestu a ne pro vyvinění právnické osoby jako takové. I přes toto vysvětlení propracovaného fungování a široké škály podmínek použití byla obrana organizačním modelem doporučena experty k dalšímu sledování k ověření, zda aplikace a praxe nebudou v rozporu s Protikorupčním doporučením 2009.

Rovněž tak možnost vyvinění nelze dovodit v anglické úpravě. Podle v roce 2010 přijatého Bribery Act 2010 je možné vyvinění právnické osoby, pouze pokud prokáže, že zavedla adekvátní postupy, aby zabránila osobám s ní spojeným v přijímání či poskytování úplatků. „Osoba spojená s právnickou osobou“ (*person associated with company*) je pak definována poměrně široce a může jí být jakákoli osoba, která pro právnickou osobu vykonává služby.⁷ Nejvyšší vedení právnické osoby (statutární orgán, vlastník či jiný ekvivalentní orgán či osoba) je tedy zavázáno k předcházení korupce osobami s právnickou osobou spojenými (*associated person*) a musí podporovat kulturu společnosti, v níž není korupce akceptovatelná. Osobou s právnickou osobou spojenou může být jakákoli osoba vykonávající pro právnickou osobu služby – může to být jednotlivec, ale i jiná právnická osoba (nejčastěji zaměstnanec, ale třeba i obchodní zástupce nebo dceřiná společnost; je to koncipováno poměrně široce). Samotné vedení právnické osoby se tedy vyvinít nemůže, naopak musí uplatňovat všechny metody pro zabránění korupce, aby bylo možné vyvinění právnické osoby, poskytne-li úplatek např. její zaměstnanec.

Návrh proto přichází s řešením spočívajícím v omezení vlastních podmínek pro přičtení protiprávního jednání právnické osobě, a to jednak omezením okruhu fyzických osob, jejichž trestný čin je právnické osobě přičítán, a dále pak omezením obecných podmínek pro přičitatelnost obsažených v návěti § 8 odst. 1 TOPO. Tímto způsobem podle našeho názoru dojde k omezení možnosti stíhat právnické osoby za excesy jednajících osob (blíže viz odůvodnění jednotlivých novelizačních bodů); v případě jednání osob ve vrcholných řídicích funkcích, které bylo spácháno v zájmu právnické osoby nebo v rámci její činnosti a které bude přičteno právnické osobě, pak samozřejmě vynaložení veškerého úsilí, které po právnické osobě bylo možné spravedlivě požadovat, aby spáchání trestného činu zabránila, lze považovat za polehčující okolnost.

6 Joint First and Second Evaluation Round: Evaluation Report on Italy. Dostupné z: <[http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round2/GrecoEval1-2\(2008\)_2_Italy_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round2/GrecoEval1-2(2008)_2_Italy_EN.pdf)>

7 Článek 8 Bribery Act 2010:

- (1) For the purposes of section 7, a person (“A”) is associated with C if (disregarding any bribe under consideration) A is a person who performs services for or on behalf of C.
- (2) The capacity in which A performs services for or on behalf of C does not matter.
- (3) Accordingly A may (for example) be C’s employee, agent or subsidiary.
- (4) Whether or not A is a person who performs services for or on behalf of C is to be determined by reference to all the relevant circumstances and not merely by reference to the nature of the relationship between A and C.
- (5) But if A is an employee of C, it is to be presumed unless the contrary is shown that A is a person who performs services for or on behalf of C.

K novému novelizačnímu bodu 3 (k návěti § 8 odst. 1)

Jednou z podmínek pro vyvození trestní odpovědnosti právnické osoby je podle současné právní úpravy skutečnost, že přičitatelné protiprávní jednání osoby uvedené v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až d) je spácháno „jménem právnické osoby, v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti“. Tyto korektivní znaky byly stanoveny k vyloučení excesů jednajících osob, a proto by měly být vykládány restriktivně. Podle teorie by tak výklad tohoto ustanovení měl vést k závěru, že trestný čin spáchaný proti zájmům právnické osoby nebo na její úkor by neměl být právnické sobě přičítán.

Exces je vybočením ze zájmu právnické osoby, z tohoto důvodu se navrhuje vypuštění slov „jejím jménem nebo“, tj. podmínkou pro přičtení protiprávního jednání fyzické osoby osobě právnické by nadále mělo být pouze spáchání činu „v rámci činnosti“ právnické osoby nebo „ve prospěch“ právnické osoby (úprava, že by právnické osobě mělo být přičítáno i jednání spáchané v rámci její činnosti, se navrhuje ponechat, nicméně k vyloučení excesů v těchto případech slouží změny navrhované v dalších ustanoveních, viz dále).

Nová formulace návěti § 8 odst. 1 přitom zůstává souladná s mezinárodními úmluvami i s právem EU (standardní formulace relevantních mezinárodních smluv či právních předpisů EU zní: „Členské státy zajistí, aby právnické osoby mohly být činěny odpovědnými za trestný čin uvedený v článku ..., kterého se v jejich prospěch dopustí“).

K novému novelizačnímu bodu 4 [k § 8 odst. 1 písm. a)]

Současné úpravě je vyčítáno, že je příliš široká, neboť zahrnuje i osoby *ad hoc* zmocněné k jednání za právnickou osobu, popř. osoby, které jsou oprávněny právnickou osobu zastupovat, nicméně jejich vliv na řízení společnosti nebo jejich správu není takový, aby mohl být považován za výkon „vedoucího postavení“. Za stěžejní předpoklad přičitatelnosti trestného činu právnické osobě podle mezinárodních dokumentů lze totiž považovat existenci vedoucího postavení jednající osoby v dané právnické osobě (*Členské státy zajistí, aby právnické osoby mohly být činěny odpovědnými za trestný čin uvedený v článku ..., kterého se v jejich prospěch dopustí jakákoli osoba, jež v právnické osobě působí ve vedoucím postavení*“), které je dáno „jejím

1. oprávněním zastupovat tuto právnickou osobu, nebo
2. oprávněním rozhodovat jménem právnické osoby, nebo
3. oprávněním vykonávat kontrolní činnost v rámci právnické osoby.“⁸).

„Vedoucí postavení“ musí současně vyplývat z jedné či více situací výše uvedených, může spočívat na základě právním či faktickém. Mělo by se jednat o osoby, které mají určitý významný vliv na chod právnické osoby a mohou samostatně rozhodovat o svěřených záležitostech, případně úkolovat či alespoň dozorovat (tj. mělo by se jednat o osoby, které jsou svým vlivem srovnatelné s vlivem členů statutárních orgánů).

Ustanovení současného § 8 s „vedoucím postavením“ tam zmíněných osob nepracuje. Ustanovení v odstavci 1 pod písmeny a) až c) pouze vypočítává funkce, činnosti a oprávnění, kterými musí disponovat osoba, jejíž jednání se má právnické osobě přičítat.

⁸ Ve vztahu k podřízeným osobám bývají pak tyto požadavky doplněny takto: „Kromě již zmíněných případů v odstavci 1 učiní každá smluvní strana nezbytná opatření k tomu, aby mohla být uplatněna odpovědnost právnické osoby v případě, kdy absence dohledu nebo kontroly fyzické osoby uvedené v odstavci 1 umožnila spáchání trestných činů uvedených v odstavci 1 ve prospěch této právnické osoby osobou fyzickou, která je jí podřízena.“

Kromě statutárních orgánů a jejich členů ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) tak přičítá právnické osobě jednání také jiných osob, které jsou oprávněny za právnickou osobu jednat. Množina osob, které tomuto vymezení vyhovují, je značně široká a různorodá a ne všechna jejich jednání lze chápat jako dostatečně relevantní k založení přičitatelnosti trestného činu právnické osobě, neboť povětšinou bude absentovat znak „vedoucího postavení“.

K novému novelizačnímu bodu 5 [k § 8 odst. 1 písm. b)]

Jak uvedeno shora, mezinárodní dokumenty požadují, aby právnické osoby byly odpovědné rovněž za protiprávní jednání učiněná v jejich prospěch osobou, která v této právnické osobě zastává vedoucí postavení na základě oprávnění vykonávat kontrolní činnost v rámci právnické osoby. Podle *Explanatory Report* k Druhému protokolu k Úmluvě o ochraně finančních zájmů Evropských společenství⁹ takovou osobou může být například osoba odpovědná za vnitřní finanční kontrolu a audit, nebo osoba, jež je členem kontrolního nebo dohledového orgánu právnické osoby, pokud však současně postavení této osoby odpovídá vedoucí pozici, která zahrnuje možnost ovlivnit řízení (*management*) dané právnické osoby. Samotné oprávnění ke kontrolní činnosti bez možnosti uplatnění vlivu na management právnické osoby tedy není zapotřebí.

⁹ „...the term ‘control’ is to be understood in the way that the power of supervision over the legal person’s management must be such as to ensure that the physical offender occupies a leading position within the legal person. Authority to exercise control within the legal person may result in particular from responsibility for internal financial control and auditing or from membership of a controlling or supervisory body internal to the legal person, to the extent that these positions correspond to a leading position which implies a possibility of influencing the legal person’s management. Thus, the power of control vested in persons which implies no possibility of influencing the legal person’s management does not count. Paragraph 1 does not cover external persons auditing accounts of the legal person in question, for example persons from audit companies.”.

§ 8

Trestní odpovědnost právnické osoby

(1) Trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný ~~jejím jménem nebo~~ v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednal-li tak

- a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba **ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby**, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat,
- b) ~~ten, kdo~~ **osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která** u této právnické osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a),
- c) ~~ten, kdo~~ vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo
- d) zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení (dále jen „zaměstnanec“) při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c),

jestliže jí ho lze přičítat podle odstavce 2.

(2) Právnické osobě lze přičítat spáchání trestného činu uvedeného v § 7, jestliže byl spáchán

- a) jednáním orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c), nebo
- b) zaměstnancem uvedeným v odstavci 1 písm. d) na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c) anebo proto, že orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v odstavci 1 písm. a) až c) neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.

(3) ...

Příloha č. 2

4

UPV-13-01-2015

Od posl. Marka Bendy

Pozměňovací návrh ke sněmovnímu tisku 304

Změnit ustanovení § 8 TOPOZ následujícím způsobem:

§ 8

Trestní odpovědnost právnické osoby

(1) *Trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný jejím jménem, v jejím zájmu a v rámci její činnosti, jednal-li tak*

- a) *statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat,*
- b) *ten, kdo u této právnické osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a),*
- c) *ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo*
- d) *zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení (dále jen „zaměstnanec“) při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c),*

jestliže jí ho lze přičítat podle odstavce 2.

(2) *Právnická osoba za trestný čin neodpovídá, jestliže se prokáže, že vynaložila veškeré úsilí, které bylo možno po ní spravedlivě požadovat, aby porušení právní povinnosti zabránila. Tímto ustanovením není dotčena povinnost právnické osoby nahradit způsobenou škodu nebo vydat bezdůvodné obohacení podle jiného právního předpisu.*

Odůvodnění:

A) Aktuální úprava trestní odpovědnosti právnických osob

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále jen „TOPOZ“ či „zákon o trestní odpovědnosti právnických osob“) přinesl do českého právního řádu zcela nový prvek, kterým je odpovědnost právnických osob za trestné činy. Vzhledem k tomu, že právnická osoba je útvar neživý, který jedná vždy prostřednictvím živých fyzických osob, byla za stěžejní část zákona již od počátku jeho projednávání považována konstrukce přičitatelnosti jednání fyzické osoby právnické osobě. Jednalo se zejména o otázky, jakou funkci, pozici či postavení musí fyzická osoba zastávat, aby svým jednáním mohla trestněprávně zavázat i právnickou osobu, případně jaké kroky může právnická osoba proti tomuto jednání učinit, aby nebyla za excesivní jednání osob za ni jednajících trestně odpovědná.

Je jisté, že konstrukce odpovědnosti právnické osoby musí být pojata odlišně od ustanovení o zavinění fyzické osoby v trestním právu, které je chápáno jako vnitřní (psychický) vztah pachatele k určitým skutečnostem, které zakládají trestný čin, přičemž tyto skutečnosti mohou být vytvořeny pachatelem nebo mohou objektivně existovat bez jeho přičinění.¹ Zároveň se však nelze vyhnout tomu, že lidský faktor hraje v rámci činnosti každé právnické osoby nezastupitelnou roli (vůle právnické osoby se vytváří z vůle osob, které jsou její součástí či ovlivňují její fungování), a proto i její trestní odpovědnost musí být v zásadě odvoзовána od zavinění fyzické osoby. Z odborné literatury a zahraniční úprav lze přitom vycíst několik modelů, kterými lze danou problematiku legislativně upravit.²

¹ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, s. 212 a násl.

² Známé je zejména tzv. Heineho třídění, k tomu srov. např. Šámal, P., Dědič, J., Gřivna, T., Půry, F., Říha, J. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2012, s. 169 a násl. Dále viz i Bohuslav, L.

právníká osoba ani při vynaložení veškeré spravedlivě po ní požadované opatrnosti předejít či zabránit, anebo pokud se na jednání fyzické osob v žádném směru nepodílela a ani se s ním následně nezotožnila (neakceptovala ho).⁶

Pouze v případě jednání *zaměstnanců či osob v obdobném postavení* [§ 8 odst. 1 písm. d) TOPOZ] zákon umožňuje vyvinění se z trestní odpovědnosti, prokáže-li právníká osoba, že provedla taková opatření, která měla provést podle jiného právního předpisu nebo která lze po ní lze spravedlivě požadovat, či učinila všechna nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu. Právníká osoba tak má možnost sama svou aktivní činností předejít tomu, aby byla trestně odpovědná za trestný čin, který způsobí její zaměstnanec. Pouze v tomto případě tak lze hovořit o přičitatelnosti v pravém slova smyslu.

Jedním korektivem absolutní objektivní odpovědnosti právníké osoby by zdánlivě mohlo být návěť ustanovení § 8 odst. 1 TOPOZ, podle něhož se musí jednat o protiprávní čin *spáchaný jménem právníké osoby, v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti*. Tuto úpravu však nelze považovat za dostatečnou, neboť uvedené kategorie zabraňují pouze tomu, aby právníká osoba neodpovídala za trestný čin, který se jí již z povahy věci vůbec nedotýká (například krádež spáchaná členem statutárního orgánu výlučně pro jeho potřebu ve chvíli, kdy formálně za právníkou osobu nejednal). Nedává však právníké osobě reálnou možnost zabránit jakýmkoli prostředky své trestní odpovědnosti za jednání fyzické osoby.

Možností, jak zmírnit přísnou úpravu trestní odpovědnost, by mohla být vhodná interpretace pojmu „*v jejím zájmu*“ ze strany orgánů činných v trestním řízení. Není-li totiž právníká osoba například již od počátku založena za účelem páchaní trestné činnosti, není nikdy v jejím zájmu, aby páchala trestné činy. Poznanky z praxe však ukazují, že k takové interpretaci uvedeného pojmu prozatím nedochází. Pojem je totiž vykládán tak, že konkrétní fyzická osoba jedná v zájmu právníké osoby i tehdy, snaží-li se například pomocí pletich získat pro ni veřejnou zakázku, tedy obohatit ji o zisk, kterého by jinak nedosáhla. Jednání je pak v souladu s ustanovením § 8 TOPOZ kladeno za vinu právníké osoby i přesto, že na základě svých vnitřních předpisů učinila vše pro to, aby takovému jednání fyzických osob, které za ni jednájí, zabránila. Ostatně ani důvodová zpráva k návrhu zákona o trestní odpovědnosti právníkých osob nezastírá, že právě tak byla uvedena konstrukce § 8 TOPOZ zamýšlena a je tak interpretována i odbornou literaturou.⁷

Jinou variantou by bylo, pokud podmínky uvedené v návěti § 8 odst. 1 TOPOZ nebyly koncipovány alternativně, ale kumulativně. Trestným činem spáchaným právníkou osobou by v takovém případě byl protiprávní čin spáchaný jejím jménem a v jejím zájmu a v rámci její činnosti. Taková zněna by navíc aktuálně mohla zmírnit dopady novely § 7 TOPOZ, který bude s největší pravděpodobností podle svého nového znění stát na principu taxativního výčtu trestných činů, které právníká osoba spáchat *nemůže*.

Na základě uvedeného lze konstatovat, že právní úprava trestní odpovědnosti právníkých osob je nepřiměřeně přísná, nerespektující princip přičitatelnosti jednání fyzických osob právníké osobě. V případě jednání osob uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až c) TOPOZ se totiž jedná o absolutní objektivní odpovědnost bez možnosti liberace.

B) Konstrukce odpovědnosti právníkých osob za správní delikt

Trestný čin přitom není v českém právním řádu jediným veřejnoprávním deliktem, kterého se může právníká osoba dopustit. Historicky tradiční je odpovědnost právníké osoby pro *správní delikt*. Konstrukce **trestní odpovědnosti pro správní delikty bez zřetele na zavinění je přitom pro právníké osoby mírnější, nežli v případě trestní odpovědnosti pro trestný čin**.

Pro takový rozdílný přístup přitom neexistuje žádné racionální zdůvodnění. V rozhodovací činnosti Evropského soudu pro lidská práva i Ústavního soudu České republiky, z níž následně vycházejí obecné soudy, se obvinění z přestupku či jiného správního deliktu považuje za obvinění v trestněprávním slova

⁶ K tomu viz Šámal, P., Dědič, J., Gřivna, T., Půry, F., Říha, J. *Trestní odpovědnost právníkých osob. Komentář. 1. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 175.

⁷ Srov. např. Šámal, P., Dědič, J., Gřivna, T., Půry, F., Říha, J. *Trestní odpovědnost právníkých osob. Komentář. 1. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 192 a 193; Forejt, P., Habarta, P., Trešlová, L. *Zákon o trestní odpovědnosti právníkých osob a řízení proti nim s komentářem. 1. vydání*. Praha: Linde, 2012, s. 70, či Fenyk, J., Smejkal, L. *Zákon o trestní odpovědnosti právníkých osob a řízení proti nim. Komentář. 1. vydání*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 30.

- § 10 odst. 1 zákona č. 311/2006 Sb., o pohonných hmotách,
- § 64 odst. 1 zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání,
- § 26 odst. 1 zákona č. 201/2012 Sb., o ochraně ovzduší,
- § 135 odst. 1 zákona č. 284/2009 Sb., o platebním styku,
- § 36i odst. 3 zákona č. 21/1992 Sb., o bankách,
- § 164 odst. 1 zákona č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření,
- § 192 odst. 1 zákona č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu,
- § 21 odst. 1 zákona č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru,
- § 63 odst. 1 zákona č. 104/2008 Sb., o nabídkách převzetí,
- § 105c odst. 1 zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon,
- § 121 odst. 1 zákona č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách,
- § 27b odst. 1 zákona č. 139/2006 Sb., o koncesních smlouvách a koncesním řízení,
- § 22b zákona č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže,
- § 46 odst. 1 zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů,
- a mnoho dalších.

I podle odborné literatury k některým z uvedených zákonů by koncept absolutní odpovědnosti bez jakékoli liberace bylo nutno považovat za nepřiměřeně přísný. Proto je namístě, aby příslušné zákony k odstranění přílišné tvrdosti zákona koncipovaly uvedený liberační důvod. Lze však souhlasit i s tím, že jde přesun důkazního břemene na obviněnou osobu, což by mohlo být v rozporu se zásadou presumpce nevinny (čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod).¹³ Proto pro oblast trestního práva je vhodné modifikovat toto ustanovení ve třech směrech:

1) vyloučit přenesení důkazního břemene na obviněného - změna slov "prokázat" za slova "se prokáže",

2) vnést subjektivní prvek do posuzování podmínky vynaložení úsilí, které lze požadovat - změna slov "bylo možno požadovat" za "bylo možno po ní spravedlivě požadovat",

3) výslovně do textu promítnout zásadu nemo turpitudinem suam allegare potest - doplněním věty "V takovém případě je povinna nahradit protiprávním jednáním způsobenou škodu nebo vydat bezdůvodné obohacení."

Z demonstrativního výčtu ustanovení o možné liberaci je vidět, že právní řád umožňuje vyvinění se právnické osoby i v případech velmi závažných hospodářských či finančních správních deliktů, které mohou mít stejný či obdobný škodlivý účinek jako trestné činy vyjmenované v ustanovení § 7 TOPOZ. Neexistuje přitom žádný rozumný důvod, proč v případě těchto správních deliktů je právnické osobě dána možnost učinit veškeré kroky k zabránění protiprávní činnosti, zatímco u trestných činů ji jednání osob uvedených

¹³ Viz Roztočil, A., Hrušová, K., Lachmann, M., Potěšil, L. *Stavební zákon. Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2013, s. 350, Morávek, J., Tomášková, V., Bernard, M., Vicha, O. *Zákon o ochraně ovzduší. Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2013, s. 308, Husták, Z., Šovar, J., Franěk, M., Smutný, A., Cetlová, K., Doležalová, D. *Zákon o podnikání na kapitálovém trhu. Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2012, s. 948, Beran, J., Doležalová, D., Strnadel, D., Štěpánová, A. *Zákon o platebním styku. Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2011, s. 629, Wachtlová, L., Slanina, J. *Zákon o spotřebitelském úvěru. Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2011, s. 189, Havel, B., Pihera, V. *Zákon o nabídkách převzetí. Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2009, s. 148, Jurčík, R. *Zákon o veřejných zakázkách. Komentář. 3. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2012, s. 706, Telec, I., Tůma, P. *Autorský zákon. Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2007, s. 850, Kruták, T., Dvořák, D., Vacek, L. *Koncesní zákon. Komentář. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2012, s. 191, Kučerová, A., Nováková, L., Foldová, V., Nonneman, F., Pospíšil, D. *Zákon o ochraně osobních údajů. Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2012, s. 416, či Munková, J., Kindl, J. *Zákon o ochraně hospodářské soutěže. Komentář. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2009, s. 356 a 357.

Obdobná úprava platí podle dostupných zdrojů rovněž ve Španělsku. Ustanovení čl. 31 bis odst. 1 španělského trestního zákona stanoví, že právnické osoby jsou trestně odpovědné za trestné činy spáchané při výkonu jejich činnosti, na jejich účet a v jejich prospěch, kterých se dopustili zástupci a faktičtí nebo zákonní správci právnické osoby, jestliže nad nimi nebyla vykonávána řádná kontrola s přihlédnutím ke zvláštním okolnostem případu. Ani belgická úprava nestojí na objektivní odpovědnosti, a právnická osoba tak není trestně odpovědná v případě, jestliže fyzická osoba jednala výlučně ve svém zájmu, neboť mezi alternativní podmínky přičitatelnosti se neřadí jednání jménem právnické osoby.¹⁶

Z uvedeného vyplývá, že podmínky trestní odpovědnosti právnické osoby, které jsou v české právní úpravě vztaženy toliko k zaměstnancům, platí zejména v italské úpravě pro všechny osoby, jejichž jednání může trestní odpovědnost právnické osoby založit. Pokud tedy italská právnická osoba zavede vhodný compliance program, který není pouhým formálním prostředkem, jak se před orgány činnými v trestním řízení bránit trestní odpovědnosti, ale je opravdu fungujícím, kontrolovaným a aktualizovaným systémem, nebude za jednání žádné z osob, které za ni jednají, trestně odpovědná. Obdobný systém vlastní aktivity právnické osoby při předcházení trestné činnosti by byl vhodný i v právních poměrech České republiky.

¹⁶ Obě úpravy citovány podle Bohuslav, L. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 142 – 143.

Trestní odpovědnost právnických osob a možnost jejich vyvinění prostřednictvím compliance programů

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá problematikou trestní odpovědnosti právnických osob, a to zejména institutem vyvinění ve smyslu § 8 odst. 2 písm. b) a odst. 5 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Právní úprava institutu vyvinění v tomto zákoně totiž budí značnou řadu otázek právní nauky i právní praxe, přičemž tyto otázky nejsou dosud rozhodovací praxí tuzemských soudů zpravidla zodpovězeny.

Za cíl si tato práce klade představení v tuzemském právu nepříliš známého nástroje v podobě compliance programu, který tvoří systém preventivních, detekčních a reaktivních opatření, jež mají za cíl předcházet protiprávnímu jednání v rámci činnosti právnické osoby, taková jednání případně odhalovat a vhodně na ně reagovat. Současně může být funkční compliance program předpokladem pro aplikaci institutu vyvinění. Ačkoliv se tato práce věnuje hlavně trestněprávní odpovědnosti právnických osob, neopomíjí ani souvislosti s odpovědností správněprávní a soukromoprávní.

Práce je rozčleněna do čtyř kapitol. První kapitola představuje institut trestní odpovědnosti právnických osob v širších historických, právních i mezinárodních souvislostech. Obsahem této kapitoly je též vylíčení okolností přijímání právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob v České republice.

Druhá kapitola se věnuje právní úpravě vzniku a zániku trestní odpovědnosti v tuzemské právním řádu, tedy především příslušným ustanovení zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Vedle toho tato kapitola rozebírá i další ustanovení tohoto zákona, která mohou být relevantní z hlediska compliance programů. Zejména tato kapitola upozorňuje na sporné otázky související s úpravou trestní odpovědnosti právnických osob v tuzemském právu.

Třetí kapitola se ptá především na příčiny kriminality právnických osob, jejichž znalost je žádoucí při přípravě konkrétních opatření, která mají být v rámci činnosti právnické osoby zaváděna. Zejména se tak tato kapitola věnuje kriminologickým teoriím

kriminality právnických osob a kriminogenním faktorům ovlivňujícím vznik tohoto typu kriminality.

Tématem poslední kapitoly jsou pak právě compliance programy. Právě poslední kapitola usiluje o naplnění cíle této práce v podobě návrhu systému vhodných opatření, která budou sloužit nejen k naplnění podmínek pro aplikaci institutu vyvinění, ale budou též skutečně předcházet protiprávnímu jednání v rámci činnosti právnické osoby.

Klíčová slova

Trestní odpovědnost právnických osob, vyvinění, compliance program

Criminal liability of legal entities and possibility of their exculpation through compliance programmes

Abstract

This master's thesis focuses on the topic of criminal liability of legal entities, particularly on the concept of exculpation within the meaning of Section 8 subsection 1 paragraph b) and subsection 5 of the Act No. 418/2011 Coll., Act on Criminal Liability of Legal Entities and Proceeding Against Them. The reason for our focus rests in fact that the legal rules regulating the concept of exculpation in this act are highly controversial among legal scholars and legal practitioners where there is usually no relevant case law providing answers for resolving such controversies so far.

The aim of this thesis is to introduce to the domestic law a not very familiar instrument of a compliance program consisting of preventive, detective and reactive measures designed to prevent criminal behaviour within legal entities, to eventually detect such behaviour and to respond to such behaviour. Concurrently, an effective compliance program can fulfil conditions for the application of the exculpation provisions. Even though the focus of this thesis is on criminal liability of legal entities, it does not omit the context of administrative and civil liability.

The thesis is divided into four chapters. The first chapter introduces the concept of criminal liability of legal entities in a broader historic, legal and international context. This chapter also describes the circumstances related to the enactment of criminal liability of legal entities in the Czech Republic.

The second chapter focuses on legal rules regulating the rise and expiry of criminal liability of legal entities, thus especially on the relevant provisions of the Act No. 418/2011 Coll., Act on Criminal Liability of Legal Entities and Proceeding Against Them. On top of that, this chapter explains other provisions of this act relevant to compliance programmes. It is this chapter which mostly point out the controversies relating to criminal liability of legal entities in the domestic law.

The third chapter raises questions about causes of corporate criminality because the knowledge about these causes is desirable for preparation of particular measures implemented then in a legal entity. This chapter is, therefore, focused especially on

criminological theories on corporate crime and criminogenic factors influencing genesis of this kind of crime.

Compliance programmes are the topic of the last chapter. It is the last chapter which seeks to achieve the aim of this thesis resting in the proposal of a system of appropriate measures, which not only fulfil the conditions for application of the exculpation provisions, but also genuinely prevent criminal behaviour within a legal entity.

Keywords

Criminal liability of legal entities, exculpation, compliance program